వచనగ్రంథములు.

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు,			
ఒకటేసంపుటము	...	9	0
,, మూడుసంపుటములు	...	10	8
ఆంధ్రవచనభారతము, ఆదిసభాపర్వములు	...	5	0
,, ఆరణ్యపర్వము	...	5	0
,, వి[illegible]టోద్యోగపర్వములు	...	5	8
,, భీష్మద్రోణపర్వములు	...	7	8
,, కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు	...	5	8
,, [illegible]ంతిపర్వము	.	[illegible]	8
,, ఆ[illegible]శాసనిక మొదలు స్వర్గారోహణపర్వమువరకు		7	8
ఆంధ్రవచనవాల్మీకిరామాయణము			
బాలకాండము	...	2	8
,, అయోధ్యాకాండము	...	5	0
ఆరణ్యకాండము	...	2	8
కిష్కింధా[illegible]డము	...	2	8
సుందర[illegible]	...	3	0
,, [illegible]	...	[illegible]	8
,, ఉత్త[illegible]	.	[illegible]	8
ఆంధ్రవాఙ్మయ[illegible]		3	0
అరేబియన్నై[illegible] సుబ్బా[illegible]		2	0
జగ[illegible] చార్యు[illegible]			0
తులసీదాసు[illegible] ము, ప. శ్రీని[illegible]వు		12	8
ద్వాదశోపనిష[illegible] [illegible]వనము	...	5	0

శ్రీః

వంగభాషయందు శ్రీ కాళీకృష్ణలాహిరిగారు రచియించిన దానికి తెనుఁగు.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

వారిచేఁ ప్రకటితము

1954

రచియింపఁబడినది. అప్పటి కిది రమ్యకథలలో నొకటిగాఁ బరిగణింపఁబడి యట వ్యాప్తినొందెను. రంజనీరంజన సేనుగారి తండ్రి కీనవల సంతసమొనర్ప వారు దీనిని 12 యేండ్లక్రిత మాంగ్లేయమున కనువాదించిరి. వీరు పలుభాషలలోఁ బండితులగుటయేగాక సుప్రసిద్ధులైన సారస్వతసంపాదనమొనరించిన పండితులు. ఈగ్రంథమును వా రాంగ్లేయమునఁ బ్రకటింపక పూర్వమే మరణించిరి. వారిపుత్త్రులు "వెనెజుడేరివ్యూ" అను పత్రికలో దీనిఁ బ్రకటించిరి. కీర్తిశేషులగు శ్రీనవచంద్రసేను గారు దీని నాంగ్లేయమున రచియించినారు.

గ్రంథకర్త జీవితము

వివరములు వ్రాయవిరమించితిమి. మనదేశమునందలి ఫరిద్‌పూరు మండలవాసియగు నొకయువకుఁడు దీనిని వంగభాషలో రచియించెను. ప్రజ్ఞావంతులగు కవిపుంగవుల కష్టజీవితములనెఱిఁగిన లోకమున కతనివిపులచరిత్రమును జెప్పుట చర్వితచర్వణమే యగును. లక్ష్మీసరస్వతులకలహము కవులకడనే యెక్కువగ సిద్ధించును. ఒక సంపన్న బ్రాహ్మణగృహమున జన్మించిన యీ గ్రంథకర్త 1871 సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే దీనిని ముగించెను. అప్పటి కతనివయ స్సిరువదినాలుగేండ్లు మాత్రమే. ఈ గ్రంథము వంగభాషలోఁ బ్రకటింపఁబడిన రెండేండ్లకే యాతఁడీలోకమున నీకావ్యకన్యను దండ్రిలేనిదానిగఁ జేసిపోయెను. ఇది యొక్కటియే యాతఁడు వంగసరస్వతీకిరీటమున గూర్చిన మాణిక్యమనియు నది చాల విలువగలరత్నమనియు నాదేశజు

లెంచుదురనుటయుఁ గూడ మనకు విచారకరము. శ్రీయుత మధుసూదనదత్తువంటి వంగకవిశేఖరు లనేకులవలెనే యీతఁడు పాపము తగిన మందుమాకులు లేక మరణించెననియు నదియు నాకస్మికమనియు నాదేశస్థు లీకవికొఱకుఁ గన్నీరు విడుతురు. ఈకవిపేరు శ్రీయుత కాళీకృష్ణలాహిరి.

గ్రంథవిషయముకంటె గ్రంథకర్త జీవితముయెడఁ గరఁగినహృదయముగల మామిత్రుఁ డీగ్రంథమును భాషాంతరీకరించి మాకొసఁగెను.

గ్రంథమునందలి మంచిచెడ్డలు పాఠకులకు విశదము. శివాజీపాత్ర మాంధ్రులెఱిఁగిన దానికి విరుద్ధముగ నిందు చిత్రింపఁబడినది. రోషినారా నాతఁడు దొంగిలించెననుట కీపిన ములలో నెవ్వరు నంగీకరింపరు. ఐనను మూలగ్రంథమునందలి కథకాని పాత్రవిశేషములుఁగాని యిందు మార్పు లేదు. కేవలము కథాక్రమమునందలి ప్రకరణవిభాగము మార్చి కొన్నిచోట్ల దండాన్వయముగ మామిత్రుఁడు వ్రాసెను. కావున నిది యీనవల కనుసరణము.

ఇట్లు,

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్.

శ్రీ ర స్తు.

రోషినార

మొదటిప్రకరణము

కొండలోయ

ఇప్పటికి రమారమి రెండువందలయేండ్లకుఁ బూర్వ మొక నాఁడు మధ్యాహ్నము కొందఱు సిపాయీ లొక యందమైన పాలకివెంటఁ బ్రయాణ మొనరించుచుండిరి. వారార్యావర్తము నుండి దక్షిణాపథమునకుఁ బోవుచుండిరి. అది శీతకాలము. కొందఱుసిపాయీలు గుఱ్ఱముల నెక్కిరి. కొందఱు గజములపై వచ్చుచుండిరి. మఱికొందఱు నడుచుచుండిరి. మింట మార్తాండుఁడు చండకిరణములతోఁ బ్రకాశించుచుండెను. కిరణసమూహముచేఁ బ్రపంచమును దహన మొనరించుచుండెను. సిపాయీలు వేఁడిమికోర్వఁజాలక క్షుత్పిపాసాబాధితులై మిక్కిలి యలయుచుండిరి. ఇంతలో నొకసిపాయీ యిట్లని హీనస్వరమునఁ బలుకఁదొడంగెను. "మిత్రులారా! మన మిట్లాగకుండఁ బ్రయాణము సాగించినచో, మనము బడలికఁ జెందుదుము. ఎండ మండుకొనిపోవుచున్నది. ఆ కనఁబడుచున్న గుట్టలకడఁ గాన్పించుపర్వతపంక్తికడకుఁ బోయి, యాలోయన చల్లని మేఘముల ననుకరించు నానీడల విశ్రమింపవలయును. చల్లఁబడిన పిమ్మట మరల మనము ప్రయాణము సాగించినను మనగమ్యస్థానమును జేర లేకపోము. కావున మన మాలోయలోనికిఁ బోవుదము, విశ్రమింపవచ్చును." ఈమాట లందఱు నంగీకరించిరి.

వారు లోయవైపునకుఁ బయనమై యచిరకాలములో నచ్చటికిఁ జేరిరి. వారచ్చట ఁ నాఁగి యెండతగ్గుపఱకుఁ గనిపెట్టుకొని యుండిరి.

కొంతవడికిఁ జల్లఁబడఁగా బాటసారులు మరల పాలకి నెత్తించి ప్రయాణము సాగించిరి. సూర్యుఁ డపరాంబుధిని గ్రుంకుచుండెను. వారు పోవుచున్నదారి క్రమముగా సన్నగిలి, పర్వతశిఖరపరివృతమగుకొండలలో నదృశ్యమయ్యెను. వారెట్లో తాళ్లుఱప్పలు గడిచి పోవుచుండ నింతలో చీకటి పడెను. వారందఱు నొకభయంకరదుర్గమునఁ జిక్కికొనినట్లు వారికిఁ దోఁచెను. దారి కనఁబడదు. ఎటుఁబోవుటకుఁ దెలియదు సిపాయీలు కడుజాగరూకతతోఁ బొండని బోయీలను హెచ్చరించుచుండిరి. ఆ చక్కనిపాలకిని మోయుచున్న బోయీలు పడిపోకుండ నాతాళ్లలో భద్రముగ నడుగులిడు చుండుటచే నడక తగ్గినది. వారు చాలదూరము సాగిపోలేదు. ఇరువురు మనుష్యులైనఁగలసి పోవుటకు వీలు లేని సన్నని లోయలో వారు పోవలసివచ్చెను.ఆదారి మిక్కుటముగ మిట్టపల్లములు కలది. అక్కడక్కడఁ బడిపోయిన జీర్ణవృక్షములు కత్తులువంటి తాళ్లకంటె నధికముగఁ గష్టము లొదవించు చుండెను. అటునిటు నల్లుకొని పోయిన యడవితీఁగెలు వారునడుచుటకు దుష్కరమగునట్లు చిక్కులొదవించుచుండెను. బోయీలు నేర్పరులగుటచే నెట్లో నాచిక్కులఁ గడచిపోవుచుండిరి. తాము మోయుచుండినయమూల్య వస్తువును కడుజాగరూకతతోఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. దారి సన్నమగుటచే సిపాయీలగుంపు వెనుక వచ్చుచుండెను. కష్టము లెన్నియైన లెక్కఁ

గొనక బాటసారులు పోవుచుండిరి. రాత్రి జాము గడచెను. ఇంతలో నెచ్చటనుండియో కొంత ఆయుధపాణు లారంగము నకు వచ్చిరి. వారు భూమిలోనుండి యాకస్మికముగ పుట్టిన ట్లుండెను. వారు సులభముగ బోయీలకడఁ బాలకిని లాగి తీసి కొనిరి. వా రావిలువ గలపాలకిని దీసికొని చీఁకటిలో నదృశ్యు లయిరి. బోయీల కేకలు విని భయపడి సిపాయీలు వారిని సమీపించిరి. వారు పాలకి నెట్లయిన రక్షింపవలెనని తలంచిరి. ఇంతలో నాసిపాయీలలో ముందున్నయాశ్వికు నెవ్వరో బల్లె మునఁ గ్రుచ్చివైచిరి. ఆతఁడు శత్రువులకు సాష్టాంగనమస్కార మొనరించువానిం బోలె భూమిమీఁదికిఁ బడిపోయెను. మర ణించువారియేడ్పుల వినిన తక్కిన సిపాయీలు ఆతివిగ్రహ ములవలె కొయ్యబాఱిపోయిరి. అప్పుడు శత్రువులలో నొక రెవ్వరో భీకరముగ నిట్లు గర్జించిరి. "మీ రెక్కడనున్నారో యక్కడనే నిలిచియుండుఁడు! ముందున కొకయడుగు వేసి తిరా మీప్రాణములు దక్కవు. తొందర చేయకుఁడు! మిమ్ముల నేయపాయము కలుగకుండఁ బోనిచ్చెదము."

దీనికిఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుట కెవ్వరు సాహసింప లేదు. వారి ప్రక్కనుండిన రాతిబండలవలె నిలువుగ్రుడ్లతోఁ జూచు చుండిరి. వారందఱు మూఁగలై వణఁకుచుండిరి. ఎవ్వరును బ్రత్యుత్తర మీయకుండుటఁ జూచి భీకరస్వరమున మాట లాడిన యాతఁడు వికటముగ హేళనాసూచకమగు నవ్వు నవ్వుచు "ఆత్మరక్షణార్థము ప్రయత్నింపకుఁడు. మీ ప్రాణము లేల పోఁగొట్టుకొందురు? మీయనిర్మలరక్తసేకమున నీపవిత్ర

భూమిని మైలపఱుప నిష్టములేదు. కిక్కురుమనకపొండు!" అని పలికెను.

"నీవెవ్వఁడవు?" అని సిపాయిలలో నొకఁడు హీన స్వరముతో నడిగెను. "నేనెవ్వఁడనైనను—మీరు తత్క్షణము వెడలిపొండు. లేనియెడల మీకర్మమును బిమ్మటఁ దప్పించుకొనఁ జాలరు." అని భీకరస్వరమున ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

"అయ్యా! నీమాటలవలన నీవొకసుక్షత్రియవీరుఁడవని తెలియుచున్నది. నేను మిమ్ములఁ గొన్నిమాట లడుగవలెనని యున్నది కాని భయముచే నడుగ వెనుదీయుచున్నాను. ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదరా?" అని సిపాయిలలో నొకఁ డడిగెను.

"నీప్రశ్నలకుఁ దగినకారణముండినచో—నీవా ప్రశ్నల యుత్తరముల నందుట కర్హుఁడ వయినచో నంతమాత్రము చేయకపోను," అని భీకరకంఠుఁడు బదులు చెప్పెను. ఈమాటల వలన భయము తీరి "అయ్యా! మాపాలకి యెక్కడనున్నది?" అని సిపాయి యడిగెను.

"ఆపాలకితో మీ కేమిపని యున్నది? ఎక్కడనో యున్నది తత్క్షణము పాఱిపొండు. లేకుండిన మిమ్ములఁ జంపెదను." అని వీరుఁ డనెను.

"పాలకిలో నుండినకన్య నేఁడు భోజనమైన చేయలేదు. ఆమె బాధలు యోచించుకొనవలసినదే! మేమామెను గమ్యస్థానమునకుఁ జేర్చుట కేర్పడినవారలము. మే మట్లొనరింపవలసి యున్నది. దయచేసి యామె యున్నచోటు నెఱిఁగింతురా?

ప్రస్తుతము పరిహాసములకు సమయము కాదు." అని సిపాయీ లలో నొకఁ డనెను.

"నేను మీతో పరిహాసము లాడుటకు రాలేదు. మీరు చెప్పుకన్యను మేమెఱుఁగమా? ఆమె గౌరవమునకుఁ దగినమర్యాదకు లోపము లుండవు. ఆమె మా యాతిథ్యమున నుండుట కిప్పు డేమి యభ్యంతరము చెప్పెదరు?" అని వీరుఁ డనెను.

ఇఁక నాబాలికను రక్షించుట యసాధ్య మని సిపాయీలు దిగులుఁ జెందిరి. వారు గొణుగుకొనుచు నిట్టూర్పులఁ బుచ్చుట విచారకరముగ నుండెను. వీరుఁడు వారి జాలిఁ బుట్టించు నేడ్పుల వినుటకుబదులు వికారముగ నవ్వెను. వీరుని వికృతహాసమునకుఁ గినిసి సిపాయీలలో నొకఁ డిట్లుఱిమెను. "దొంగా! నీవు మాచక్రవర్తి తనూజాతను ద్రోహమునఁ దీసికొని పోయితివి. తక్షణ మామెను మాకడకుఁ దెమ్ము! లేనియెడల నీపైఁ బగతీర్చుకొనక పోము."

"నీమాట లజాగళస్తనములవంటి నిష్ప్రయోజనములు." అని వీరుఁడు కొంచెము కోపముతో "మరలఁ జెప్పుచున్నాను. మీరు తక్షణము పారిపొండు! లేనియెడల నిదిగో నాకత్తియే నేను వాక్శూరుఁడను కానని మీకు కెఱిఁగించును." అనెను.

ఈ మాటలు సిపాయీలకడఁ జేయవలసినపని చేసినవి. అందొకఁడు మృదుస్వరమున "మహాప్రభూ! మీరు మమ్ముఁ

చంపనక్కఱ లేదు. మే మాకన్యకొఱ కెట్టులైన మరణింప వలసినవారలమే! స్వామీ! ఇంతమంది మే మాకన్యకొఱకుఁ జావవలసి యున్నది. ఇది న్యాయమా? మేము నాశనము కాకుండ రక్షింపుము. భగవంతుఁడు మిమ్ము రక్షించును. శర ణంటిమి. నీకరుణకుఁ బాత్రులము. దయయుంచి బాలికను కావుఁ. మీరు మా ప్రాణములనే దానము చేసిన ట్లెంచుదుము. రక్షింపుము." అని వేడుకొనుటను సూచించెను.

"మీ తేనెమాటలకు మోసపోవువాఁడను కాను. అట్టి మాయమాటలు నాకడ బనికిరావు. వానికి స్వస్తి చెప్పుఁడు. ఏవాని "గజదొంగ!. గజదొంగ!" యని మీ తేఁడనవర తము నిందించుచుండునో యట్టి మీచక్రవర్తికడకుఁ బోయి మీరాతనితో నాతని ప్రియతనూజాత నేఁడు గజదొంగ:— బందిపోటుదొంగ:—చేతులలోఁ జిక్కియున్నదని చెప్పుఁడు! పొండు!" అని వీరుఁడు పలికి చీఁకటిలో నదృశ్యుఁడై పోయెను.

రెండవ ప్రకరణము

శాము పలుకరించిన వీరుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుట లేనం దున నాచీఁకటిలో నాతఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనని వారు తెలిసి కొనిరి. ఇంతవఱకు వారు కాఱుచీఁకటులలోనే సంభాషించు కొనుచుండిరి. ఒకరి నొకరు చూచుకొన నవకాశము లేదు. వారందఱు క్లేశసముద్రమున మునిఁగిపోయిరి. వారివేఁడికోలు

నకు వీరుఁడు మెత్తపడునని వారనుకొనిరి. ఎట్లయిన బాలికను మరలఁ దీసికొని పోవచ్చుననువారియాశలు వమ్మయ్యెను. ఆ వీరునితో మాటలాడినంతసేపును వారి కాయాశ లుండుటచే వారంతగా బాధనొందలేదు. ఇప్పు డాపురుషుఁడే యస్పృశ్యుఁడైనందున వారి కాయాశలుండుటకు వీలు లేకపోయెను. ఇఁక బాలిక రానట్లే తమప్రాణములును బోవునట్లు వారు నిశ్చయించుకొనిరి. వారివిచారమునకు హద్దు లేకుండెను. తనయుని కొఱకేడ్చుతండ్రికంటె వారాబాలికకొఱకు దుఃఖింపవలసినవారైరి. వారెందులకు విచారింపరు? తండ్రి తనబిడ్డ చనిపోయినప్పు డాతనిపైఁగలప్రేముడివలన దుఃఖించును. వీరిలో తమప్రాణములమీఁదికే వచ్చినయాకష్టమున కెట్లు దుఃఖింపకుండఁగలరు? తండ్రికేమి? బిడ్డకొఱకు మరణింప నక్కఱలేదుకదా! వారు తమప్రభువుక్రోధానలమున కెఱయగుదురు. వారిపప్రాణము లెక్కవలసినదే యని వా రెఱుఁగుదురు. తామెట్లీగండము గడిచి బయటఁబడుదు మనియే వారు యోచించుకొనుచుండిరి. వారో యాపన్నివారణోపాయమును వెదకుచుండిరి.

వారిలో నొకఁడు, కొంచెము శాంతభావము నవలంబించి "సోదరులారా! ఏల యేడ్చెదరు? మనప్రాణములు మననాలుకచివర నున్నవని నమ్ముఁడు. ప్రాణములకంటె దీపియుఁ బ్రియము నగుపదార్థ మొండుకలదా? మనపలుకులవలన మన ప్రాణముల రక్షించుకొననగును. అది యెట్లని మనము యోచించుకొనవలసియున్నది."

"సోదరా! నీవు చెప్పినది నిజము మన మెంతదీనముగ బ్రతిమాలినను, ఖండితముగ దోషులము కామని వాదించినను, మన ప్రభువు చెవియొగ్గువాఁడు కాఁడు! ఈ విచారకరమగు వార్త వినుట తడవుగ నాతఁడు మనలఁ జంపుట కాజ్ఞాపించి తీరును" అని యొక సిపాయీ ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

"మీ రూరక యీసిద్ధాంతములఁ జేయుచుఁ గూరు చుండ నేల? మీయూహ మన మీసారి బ్రతుకఁ గలమనియే! అదిగో! వినుఁడు! సింహములు, పులులు నెట్లు గుహలు ప్రతి ధ్వనింప గర్జించుచుఁ జేరువను విహరించుచున్నవో! ముందు వాని కెర కాకుండఁ గాపాడుకొనుఁడు! పిమ్మటఁ జూతము ప్రభునియాజ్ఞ! నాకింకొక సందేహముకూడఁ గలదు. బంది పోటుదొంగల లక్షణములు మీ రెఱుఁగరు. వారు తీసికొని పోయినపల్లకి సురక్షితముగ దాఁచి వచ్చి మరల మనల నందఱ నఱుకవచ్చును. కావున భద్రముగ నుండుస్థలమునకుఁ బోవు దము రండు! బ్రతికియుండిన బలుసాకేరుకొని తినవచ్చును." అని మూఁడవవాఁడు హెచ్చరించెను.

"సోదరులారా! నేను దొంగలకుఁ గాని వన్యమృగ ములకుఁ గాని భయముఁ జెందుచుంటి ననుకొనుచున్నారా? లేదు లేదు! నిశ్చయముగ మనమది కోరుకొనఁ దగినదే! మన మీఘోరనిశాసమయమున నట్టిక్రూరజంతువుల కాహార మగుటయే మంచిది. మన కప్రతిష్ఠాకరమగు నిందల నొంది హేయముగ జీవించి యుండుటకంటెఁ జచ్చుటయే మేలు.

మనప్రభువున కీవార్త తెలిసినచో నాతఁ డూరకుండునా? మరణముకంటెఁ గష్టతరమగుసిలుగుల కాతఁడు మనల గుఱిఁ జేయఁడా! ఆతనియాగ్రహామహాగ్నికి మనమింధనములఁ గావల సినదే! అగౌరవజీవితము గడుపుటకంటె దొంగలవలనఁ గాని పవిత్రమరణము నొంది యీయరణ్యమధ్యమున నొరులెఱుఁగ కుండఁ బరలోకమునకుఁ బోవుటయే సహస్రవిధముల మనము కోరఁదగినది." అని మొదటియాతఁ డనెను.

ఆతనిమాట లందఱుఁ శ్రద్ధతో వినుచుండిరి. అందులో నొకఁడు "మఱేమి చేయుమందువు?" అని యడిగెను. "ఎట్లయిన మన మీరాత్రి గడపి జీవించియుండినచో తఱువాత లేచి రాజబాలిక కనఁబడుట కేమయిన నాధారములున్నచోఁ బ్రయత్నింతము. ఇచ్చటికి దొంగలనివాసము దూరమై యుండఁగూడదు. నమ్ముఁడు! పట్టపగలు న్యాయయుద్ధమున వారు మన కుద్ది కాఁజాలరు. వారిరహస్యప్రదేశముల నుదయమున మనము కనుంగొనఁగలిగినచో మన మీదుష్టులఁ బరిమార్చి రాజబాలికను దీసికొని పోవుదము." అని మొదటియాతఁ డనెను. "నేనీ నిష్ప్రయోజనవాదము నంగీకరింపఁజాలను. దొంగలు వారి నివాసమునకుఁ జేరువ నెన్నఁడును బాలికను గొనిపోవుటకుఁ బ్రయత్నింపరు. కావున మనప్రయత్నములునిష్ఫలములగుటయే కాక కాలహరణమునకుఁ గారణములు. మనప్రభువును జేరి దైవ ముఖమునఁ జెప్పినటుల సత్యమును జెప్పివేయుదము. పిమ్మట నాతనియిష్టము. మనము న్యాయముగనే ప్రవర్తించుటకు నిశ్చ

యించుకొందము." అని సిపాయీలనాయకుఁడు పలికెను. దాని కెవ్వరు నెదురాడలేదు. అందఱు నూరకుండిరి.

కొంతసేపు నిశ్శబ్దముగ నుండినపిమ్మట "మన మీకష్టములలోఁబడవలసినది కాదు. ఈహిందువులగు బోయీలమూలమున మన కీకష్టజాల మొదవినది" అని నాయకుఁ డనెను.

"ప్రభూత్తమా! ఏలినవారి పాదసేవకులము. ఇందు మానేర మేమున్నది?" అని హిందువులగు బోయీ లేడ్చుచు నడిగిరి.

"ఛీ! గాడిదలారా! దొంగముండకొడుకులు! ఈకష్టమున కంతకు మీరు కారకులు కారేమి?" అని నాయకుఁడు గర్జించుచు "మా కీకొండదారులు - బాటలు - తెలియు నను కొంటిరా? మీరే యీదారుల నెల్లప్పుడు ప్రయాణము లొనరించువారు కదా! మీరీదొంగలతోఁ గలసి యీకుట్ర పన్నినారు. మీరే దొంగలకు గురువులు." అని నాయకుఁడు పండ్లుపటపట కొఱికెను.

బోయీలభయమునకు మేర లేకుండెను. స్వార్థమునకై యట్లు బొంకుచుండిన వీరరూపధారులగు సిపాయీల ప్రవర్తనమునకు వారాశ్చర్యపడి వణఁకుచుండిరి. "మంచిది! అయ్యలారా! మాకు శక్తియుండినచో మానిర్దోషత ప్రభువులకడఁ జెప్పికొనక పోములెండు!" అనికొన్నినిమిషముల కాబోయీలు మండిపడుచుఁ బలికిరి. అప్పుడు నాయకుఁడు "మీరేమి చెప్పుదురు ప్రభువుగారితోఁ?" నని యడిగెను.

"మేమెఱిఁగిన దెద్దియో మేము చెప్పెదము" అని బోయీలనిరి.

ఈప్రత్యుత్తరము నాయకునిహృదయము" నొకయలుగు వలె నాటి యాతనియొడలు జల్లుమనెను. అతఁడా వికారము నణఁచుకొని తెల్లవాఱినపిమ్మట నాబోయీల కరదండాలు వేయించి పహారాలో నుంపనానతిచ్చెను. సిపాయీలాబోయీల నట్లు శృంఖలాబద్ధులఁ జేసిరి. పిమ్మట వారందఱు గలసి వెడలి పోయిరి. వారిమార్గము దక్షిణాపథమునకే సాగి యుండెను.

మూఁడవప్రకరణము

శిబిరప్రాంతము

సిపాయీలు తీసికొనిపోవుచున్న పల్లకియందున్నకన్య యెవ్వరని మాపాఠకులు తెలిసికొనఁ గుతూహల పడుచుండ వచ్చును. ఈకథ జరుగుకాలమునాఁటి కాఁదువాండ్రు జనానా విడచిపోవు నాచారము సంపూర్ణముగ నశించినది. దానికేమిః? ఈబాలికను బట్టుకొనిన వీరుఁడెవ్వఁడు? ఇఁక మీఁదనాతని చారిత్రముతోఁ బాఠకులు కృతపరిచయు లగుదురు. ఆబాలిక షాజహానుచక్రవర్తి మనుమరాలును, ఔరంగజేబు కూఁతురునని యిప్పుడు చెప్పినఁ జాలును. తాతగారగు షాజహానుచక్రవర్తి జన్మదినోత్సవముల కామె హస్తినాపురము(Delhi)నకుఁ బోయి యుండెను. ఇప్పు డామె డిల్లీనగరమునుండి, మథురలోనున్న

తండ్రికడకుఁ బోవుచుండెను. దక్షిణదిగ్విజయ యాత్రయందు తాను సేనాధిపతి యైనకాలమునం దౌరంగజీబు తనకుటుంబ మును మథురలో నుంచెను. ఔరంగజీబు తనసైన్యమంతయుఁ గూడ నుంచుకొని యక్కడ నెందులకుండెనో పాఠకులందఱు నెఱిఁగిన విషయమే! కావున నాచరిత్రమంతము నిచ్చట వ్రాయఁ దలంచియుండలేదు.

తనతనూజాత వచ్చుటయం దగుచున్న యాలస్యమున కౌరంగజీ బమితముగ మనఃక్లేశము నొందుచుండెను. ఆమె ఢిల్లీ నగరమునుండి బయలుదేఱిన ట్లాతఁ డీవఱకే వినియుండెను. ఆమె ఢిల్లీ నగరమునుండి బయలుదేరి చిరకాలమైనది. ఆమె రావలసినకాలము మించిపోయినది. ఆమె వార్త లేమియుఁ దెలియుటలేదు. ఏమియుఁ దోఁపక యాతఁ డొకచారునిఁ బంపి బిడ్డ యేమైనదియో తెలిసికొని రమ్మని చెప్పి పుచ్చెను. ఈలోపున నాతఁడు మనశ్శాంతిలేక బిడ్డకై కుములుచుండెను. రాజకార్యములు వేఁటలు వినోదములునన్నియు నాఁగిపోయి నవి. ప్రేమమునం దంతశక్తియు నాకర్షణమునున్నవి. జననీజన కులు బిడ్డలకై దిగులుఁజెందుటయం దాశ్చర్య మేమియున్నది?

బాలికను వీరుఁడు తీసుకొనిపోయినపిమ్మట నొకనెలదిన ములు గడిచిపోయెను ఒకనాఁ డౌరంగజీబు దర్బారులోఁగూరు చుండి యుండెను. ఆతని సింహాసనముపై పట్టువసనము జాలరు లతో నాచ్ఛాదింపఁబడి యుండెను. సభలోఁ దమకష్టముల విన్నవించుకొనుటకు గుమిగూడి వచ్చుచుండిన ప్రజలును, రాజకీ

మోద్యోగులును, భటులును యథాస్థానముల నిలువఁబడి యుండిరి. ఇంతలో నొకసిపాయి ప్రభువుముంగలకు వచ్చి వంగి సలామొనరించి, "ఢిల్లీ సుల్తానున కభ్యుదయ మగుఁగాక" యని యుచ్చరించెను. ఔరంగజేబు సిపాయివంకఁజూచెను "ప్రభు వర్యా! రాజుకొమరితను దెచ్చుటకుఁ బోయినభటులు వచ్చి నారు. పాలకి లేదు." అని చెప్పెను. ఆమాటల కాశ్చర్యము నొంది "ఏమి? వారివెంటఁ బాలకిలేదా? వారల నిటు రమ్మని చెప్పుము." అని యౌరంగజే బాతురతతో ననెను.

సిపాయి మరల వంగి సలామొనరించి వెనుకకుఁ దిరుగ కుండ నడుగులవైచి పరిక్రమించెను "ఔరంగజేబు సింహాసనము చేతిపై నున్నపట్టుదిండుపైఁ జేయినూనుకొని హస్తపద్మమున శిరమును గీలించి "సిపాయిలు వచ్చినారు రోషినారాయేది? వార లామెను ఢిల్లీనగరమున విడిచి వచ్చిరా? ఆమె నచ్చట నుండవలదని యాజ్ఞాపించితినే! ఆమె బయలుదేఱినట్లు నాకు వార్త వచ్చియున్నదే! ఆమెకు మార్గమధ్యమున జబ్బుచేసి— మరణింపలేదుకద! మరణమా!" అని యాతఁ డాత్మనూహించు కొనుచుండెను. "మరణము!" ఈమాట యాతని హృదయ నాడీసమీకరణమును గదల్చివైచెను. ప్రపంచమంతయు శూన్య ముగ నాతనికిఁ దోఁచెను. ఆతనినేత్రములనుండి యశ్రుబిందు వులు గురిసెను. తమబిడ్డలయందుఁ దలిదండ్రుల కెంతమోహ ముండును! సర్వదా బిడ్డలరూపములు వారిహృదయఫలకము లపై నెంతస్పష్టముగ లిఖయింపఁబడియుండును! పలువిధముల

నాతనియాలోచనలు పరువెత్తి యాతనిహృదయమును గలఁచి వైచెను. ఇదివఱకెన్నఁడు నెఱుఁగని యశాంతికరములగు నాలోచన లాతని బుద్ధిపథమున సంచరించు చుండెను.

తనబిడ్డ మరణించినదని నిశ్చయించుకొని యారంగజీబు మెల్లఁగ నేడ్చుచు నశ్రుజలముల రాల్చుచుండెను. ఆతనికన్నీరు తా నాతని మొఖమల్ దుస్తులు నిండి చెమికీపనిచేసినపూలనడుమ మెఱయుచుండెను. కొంతవడి కాతనిదుస్తులన్నియుఁ దడిసి పోయెను. ఆతనిమేధ యంతయు వేఁడియెక్కి పోయెను. ఆతని కన్నుల దృష్టి మందగించెను. ఇట్లు దుఃఖావేశమున మైమఱచి సింహాసనముచేతిపై శిలాప్రతిమవలెఁ బడియుండెను. కొంతవడి కాతఁ డొక్క నిట్టూర్పును విడిచి, కన్నీళ్లఁదుడుచుకొని, మరల నిట్లాలోచించుకొనుచుండెను. "ఆమె మరణించియుండదు. ఏమనఁగా: ఆమెకు మార్గమధ్యమున జబ్బుచేసియుండినయెడల, సిపాయీలు నాకాసంగతి తెలియఁబఱిచియుందురు. ఆమె మరణించినయెడల—పాలకిమాట యేమైనట్లు? లేదు! ఆమె మరణించి యుండదు! ఏమి? నాశత్రు వెవ్వఁడైన నామెను బట్టియుండునా? నాకు—హిందూస్థానమున శత్రువా? అంతవాఁ డెవ్వఁడయ్యా! ఏమి? ఏబందిపోటుదొంగలనాయకుఁడో—" ఈకడపటి మాటలనుకొనుసరి కాతనికండ్లు రక్తార్ద్రము లయ్యెను. భ్రూయుగ్మము ముడివడెను. ఆతని యోష్ఠము లదరుచుండెను. ఆతనికాగ్రహము ప్రకోపించి విచారమును దగ్గించెను. ఆతఁడు శాంతము నొంది సిపాయీలరాక కెదురు చూచు చుండెను.

కొంతవడికి రాజసన్నిధాన వర్తియగు మొదటిసిపాయీ ప్రవేశించి వంగి "భటులు వచ్చి తమయాజ్ఞకై వేచి యున్నారు" అని చెప్పుచుండ "తత్క్షణము తీసికొని రమ్ము!" అని ఔరంగజీ బనెను.

సిపాయీ పరిక్రమించి వెంటనే భటులతోఁ బ్రవేశించెను. "రోషినారా నెక్కడవిడిచి వచ్చినారు?" అని ప్రభుఁడు ప్రశ్నించెను. భటులు తలలువంచుకొని నిరుత్తరులై యుండిరి. బోయీలపై నేరము మోపిననాయకుఁడు ధైర్యము వహించి "ప్రభూత్తమా! మీకు—చెప్పుటకు—కాని—నోరాడకున్న—అయ్యో!—" అని గొణగఁజొచ్చెను. వారిప్రవర్తనములఁ జూచి భయముచెంది "మూర్ఖుఁడా! అది యేమియో త్వరగఁ జెప్పుము. రోషినారా! ఏది?" అని ఔరంగజీబుతొందర పెట్టెను.

"రాజబాలికతో నొకనెలదినముల క్రిందట సహ్యాపర్వత పంక్తికడనుండివచ్చుచుంటిమి. అయ్యో!—తుచ్ఛులగు నీహిందూబోయీలొకబందిపోటుదొంగతోఁ గలిసి కుట్రచేసి మమ్ము వారితప్పించిరి. మొదలేచీఁకటి! రాత్రి! పైఁగ వృక్షములుజీమూతములవలెఁ బెరిగి యుండుటచేఁ జీఁకటులు తరుచ్ఛాయలసాంద్రమైయుండెను. అప్పుడు బందిపోటువొంగ లడ్డగించిరి. పిమ్మట నేమిజరిగినదో యేలినవారికడ నేమిమనవిచేయను!" అని సిపాయీలనాయకుఁడు చెప్పి బాలునివలె నేడువఁదొడఁగెను.కన్నీరు దుడుచుకొని "బోయీలభుజములనుండి పల్లకి లాగుకొని దొంగలు వెడలిపోయిరి. మేమువారల వెంబడించితిమి కాని కాళ

రాత్రియందు వారిని గనుగొనుట దుర్ఘటమయ్యెను. వారు పాఱిపోవుచు నందులో నొకఁడు "ఓసిపాయీలు! మీ ప్రభువెల్లప్పుడు గజదొంగ, బందిపోటుదొంగ! యని నిందించువానిచేత నాతని తనూజాత చిక్కినదని చెప్పుఁడు! అనెను." అని చెప్పుచు మరల నాయకుఁడు కనుల నీరు పెట్టుకొనెను.

ఔరంగజేబు కడపట తలంచినదే నిజమయ్యెను. ఔరంగజేబీకడపటివాక్యముల కుగ్రుఁడయ్యెను. ఆతని ఫాలతలము కందగడ్డవలె నెఱ్ఱపడెను. ఆతని కన్నులనుండి యగ్నికణములు రాలుచుండెను. మీసములు గడ్డము నదురుచుండెను. ఆతని ముకుపుటము లదరిపడుచుండెను. ఆతఁడు మీఁదిపంట నధరోష్టముఁ గఱచుకొనుచు హుమ్మని యూపిరిఁ బుచ్చి సిపాయీలపై బునకుఁ జూచెను. నాలుకలవెలువఱచు దావాగ్నియో, ప్రచండభానుకిరణములలో ప్రతిఫలించునప్పు డుండుసముద్రజలములవలె నాతనిచూపులు తీక్ష్ణములై వెఱపుఁ గొలుపుచుండెను. పిడుగువంటిభయంకరాకారముఁ దాల్చినప్రభుని జూచి సిపాయీలును, రాజసన్నిధానవర్తులును రావియాకులవలె గడగడలాడుచుండిరి. బోయీలు సంకెలతో నున్నచేతుల నెత్తి శిరములఁ జేర్చి కన్నీటితో "ప్రభువర్యా! మే మించెంతమాత్రము దోషులముకాము! మాపై నేరము త్రోసి తమప్రాణముల రక్షించుకొనుటకు—హిందువులమని మమ్మీ సిపాయీలు బంధించినారు. మే మేలినవారి చాకిరివాండ్రము. మేము నిర్దోషులము ప్రభువువారు నిర్దోషులరక్తపాతమునకు సమ్మతింపకుందురుగాక!" అని ప్రార్థించిరి.

"నేనింక నేమియు వినను." అని యౌరంగజేబు మండి పడెను. "తలారివాఁడేఁడీ? పిలువుఁడు! ఈబోయీల సిపాయీల నందఱ తలల నఱికించి రండు!" అని యౌరంగజే బుఱిమెను. కొందఱుభటులు సిపాయీల నందఱ నిగళబద్ధుల నొనరించి, యదివఱకే బంధింపఁబడియున్న బోయీవాండ్రతోఁ గలిపి తీసికొనిపోయిరి. ఈవార్త యౌరంగజేబుభార్యకుఁ దెలిసినది. ఆమె పరిచారికలు — రోషినారదాసీలు — అందఱు జనానాగుడారములనుండి యొక్కసారి హృదయకఠోరములగు నేడ్పుల, బ్రారంభించిరి. రోషినార కొఱ కేడ్వక యెట్లుండఁ గలరు?

నాల్గవ ప్రకరణము.

దుఃఖభారమగుహృదయము.

పల్యంకికను దీసికొనిపోయినమనుజు లెన్నియోమార్గముల నడవులఁ గడచి తుద కొకపర్వతదుర్గమును సమీపించిరి. ఆదుర్గము పర్వతశిఖరమున నుండెను. దాని కొకరహస్యద్వార మున్నది. అది విశ్వాసపాత్రులగు కొందఱు సిపాయీలకు మాత్రమే తెలియును. వీరామార్గములోఁ జేరుటతోడనే వారు దుర్గములోపలనున్నవారికి మాత్రమే తెలియునట్లొక సంకేతము నొనర్చిరి. అప్పుడు దుర్గముబురుజులనుండి బలమైన త్రాళ్లు కట్టిన యుయ్యేలలు కొన్ని క్రిందికి దిగినవి. వారిలో నొకఁడు పాలకి తలుపు తెఱచి వినయపూర్వకముగ నందున్న యామెను "దిగి యొకయుయ్యేలలోఁగూరుచుండు" మని

కోరెను. ఏమిచేయుటకును దోఁపక రోషినార యొక్క యుయ్యా లలోఁ గూర్చుచుండెను. చిటికెలోనాయుయ్యాలవాయుపథమున కెగసిపోయెను. తుదకది దుర్గముగోడలపైకిఁ జేరెను. ఈ యుపాయముచే నందఱుదుర్గము లోనికిఁ బ్రవేశించినపిమ్మట శారహాస్యద్వారము మూయఁబడెను.

రోషినార కోటలోనికి వచ్చుటకుఁ బూర్వమామె కొక గది నియమించి యుంచిరి. ఆమె నాదరించి సేవచేయుట కచ్చట కొందఱు నేర్పరులగు పరిచారికల నియమించియుంచిరి. ఆమె నాగదిలోనికిఁ దెచ్చుటతోడనే యొకపరిచారిక కృతాంజలియై "*అమ్మా! మీరిక్కడ సుఖముగ నుండవచ్చును. మీకు వలసిన దెద్దియైన నాజ్ఞాపింపుఁడు మీపరిచారికలము సిద్ధముగ నున్నాము." అని పలికెను. 'అమ్మా!' అనుమాట రోషినార కాగ్రహ మొదవించెను. తన్ను పట్టుకొని తీసికొనిపోవుటవలనఁ గలిగినదానికిఁ దోడు దాసి తన్ను "ఒకనిభార్య"ను బిలిచినట్లు పలుకరించినందులకు మండిపడెను. రోషినార ప్రక్కనున్నయొక యాసనముపైఁ గూరుచుండఁ బోయెను. అప్పుడు దాసి మరల నమ్మాయని పలుకరించెను. ఆమె యుద్దేశము మార్చుకొని యాసనముపైఁ గూరుచుండలేదు. ఆమె కోమలనాసానాళములుమిలమిల లాడుచుండెను. ఆమె తోఁకద్రొక్కినత్రాచువలె బుస

* ఇచ్చట నమ్మా యని పిలుచుటవలన రోషినార తన్నాదాసి యా యింటివానిభార్యను బిలిచినట్లు పిలిచినదని కోపము నొందెను.

కొట్టుచు నిట్టూర్పులఁ బుచ్చుచుండెను. ఆమె పద్మసదృశకోమల వదనము రక్తిమాతిశయమునొందెను. విశాలనేత్రము లతిచంచలములై యామెముఖము నేర్పఱచినట్లు వరములు పొంగి కనఁబడునట్లొనరించుచుండెను. ధనురాకారమున నున్న బొమలు కొంచెము కదలెను. ఆమె గ్రీవము కొంచెము కుంచితమై యుండెను. రోషినార కోపపరవశయై పరిచారికలతో నేమియు మాటలాడలేదు. ఆమెకురుల నలంకరించి యున్న పుష్పములఁ దీసి క్రిందికిఁ బాఱవైచుచుఁ బండ్లతో నధరోష్ఠమును బిగించి యుండెను.

ఆగ్రహమూర్తియగు నామెను జూడఁజాలక పరిచారిక లావలకుఁ బోయిరి. ఒక్కతెమాత్ర మక్కడ నిలువఁబడి యుండెను. ఆమెరోషినారను తెప్పవేయకచూచు చుండెను. రోషినార కొంచె మాగ్రహముతగ్గి యుండినయెడల నాపరిచారిక తెలివితేటల గ్రహింపఁగలిగి యుండెడిది. ఆమె పెదవులు నేత్రములు నామెబుద్ధివికాసమును వెలువరించుచుండెను. చమత్కారభాషిణియగు నాపరిచారిక విలాసముగ రోషినార నీక్రింది విధముగ పెదవులనించుక తెఱచి కోమలస్వరమున ననెను. "రాజబాలికా! ఇతరులనేరమునకు మమ్ము నిందించెద వేల? మంచిది! మేమట్లయిన నీసుధలఁ జిలుకుమధురాధరబింబమును పట్టుకుచ్చులవంటి నీకోమలకేశపాశమును నిందింపవలసి యుండుము కాఁబోలు! యౌవనమున వరములఁగోరఁదగిన యవియేమి నేరమొనరించినవి ?"

రోషినార బదులుపలుకలేదు. ఆమెపక్షమున నీగ్రంథకర్త ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు. "ఈపనులు కోపమునకుఁ బ్రతిఫలితములు." కోపవికారములు చిరకాలముమాత్రముండవది యొకటి నయము. రోషినార కోపము క్రమముగాఁబల్లమునకు దిగుచుండెను.పరిచారికపరిహాసపూర్వకసంభాషణము రోషినార నీక్రిందిప్రశ్న నడుగునటులొనరించెను. "నీవెవరేమి?" అని రోషినార దాసి నడిగెను. ఇప్పుడు రోషినారకు తనప్రభుని యానతి ననుసరించి మరలించుట సులభ మని యామె గ్రహించెను. ఆమె యొక్కడలేనిసంతోషమును దెచ్చిపెట్టుకొని నవ్వుచు "ఏలినవారిపాదసేవకురాలిని, గులాబీ యని పిలుతురు." అనెను. రోషినార యామెనొకటిరెండునిమిషములు చూచుచు నిలువఁబడి తుదకు "గులాబీ! నీదేకులము?" అని యడిగెను.

గులా.—ఈదురదృష్టవంతురాలి తలిదండ్రులు హిందువులే!

రోషి.—నీవింకను హైందవి వేనా ?

గులా.—అవును.

రోషి.—అట్లయినచో మహమ్మదీయాచారము ననుసరించి వస్త్రమును ధరించియున్నావేమి ?

గులా.—నాప్రభునియాజ్ఞల ననుసరించి.

రోషి.—ఎందులకు ?

గులా.—మీరు మహమ్మదీయులు. ఏమో! మీకితరకులము వారిని జూచిన నసహ్య మగుచుండునేమో! మీరట్టివారిచే బనులఁ గొనకపోవచ్చును. అందువలన మీకుఁ గష్టముగా నుండ కుండవలయు నని యీవేషము వేసినాను.

రోషి.—అట్లయిన నారహస్యమును నా కేల బయలుపఱిచి నావు?

గులా.—నాయిష్టము ననుసరించి కాదు. (గులాబీకి నవ్వు వచ్చెను.) మీసమ్మోహనాస్త్రసదృశకటాక్షమాలికావశనై రహస్యభంగము కావించితిని.

ఈమాటలవలన రోషినారకు నవ్వు వచ్చెను. ఆమె తలవంచుకొని యొకయాసనముపైఁ జనికిలఁబడి యీవిధముగ నాలోచింపసాగెను. "ఏమి? ఈమె నాకుఁ గొన్నిసంగతులఁ జెప్పఁజాలదా? ఈమె సామాన్యపుబానిసక త్తె కాదు ఏమో! నే నామె నడుగుప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁగూడదా! అయినను జూచెదను." అని నిశ్చయించుకొని రోషినార తనకుఁ గొన్నిప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరమిమ్మని కోరెను.

" మీ కేమి తెలియవలెను?" అని యాశ్చర్యముతో గులాబీ యడిగెను.

రోషి.— మొట్టమొదట — నీవు సత్యమునే చెప్పెదునని వాగ్దానమొనరింపుము.

గులా.—దీనికొఱకు కింతవిశ్వప్రయత్న మేల? నాయాత్మలాభ మునకు భంగకరముకాని విషయ మెద్దియైన విన్నవించెదను?

రోషి.—నీయాత్మలాభ మేమియుఁ జెడిపోనేరదు. మంచిది! నన్నిచ్చటకుఁ దీసికొనివచ్చినవా రెవరు? ఎందులకుఁ దెచ్చిరి?

గులాబీ.—అమ్మా! క్షమియింపుఁడు! నేను మీకీవఱకే బానిస నని చెప్పియున్నాను. అందు నేనాత్మలాభమునకుఁ జేరిన

హానను. మీయీప్రశ్నమునకుఁ బ్రత్యుత్తరముచెప్ప వీలు లేదమ్మా మఱి.

"అట్లయిన నాకిందులకుఁ బ్రత్యుత్తరము మఱియెవ్వ రిత్తురు?" అని కోపిసక్తై బదులుమాటల కలిగి రోషినార మరలఁ బ్రశ్నించెను.

"మా ప్రభువుగారు మీమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁ గలరు." అని పరిచారిక పలికెను.

రోషినార ముఖ మెఱ్ఱఁబాఱెను. ఆమె యాకారమున దుఃఖము నశాంతియుఁ బ్రతిద్యోతితమగుచుండెను. ఆమెకన్నుల నుండి యశ్రుజలములు ధారవాఱెను. ఆమె తనభవిష్యద్భాగధేయమునుగుఱించి యీవిధముగ నాలోచింపఁదొడఁగెను. "నా వెంటవచ్చినరక్షకభటు లేమిచేయుచున్నారు? నన్ను విడిపించుటకుఁ దగినప్రయత్నములు చేయుచుండిరో! లేదో! మాతండ్రికడకు వా రెట్లుపోఁగలరు. వారు నిశ్చయముగ మరణదండన మనుభవింతురు. ఔరంగజీ బెప్పుడు నాసిలుగులఁ బోనడచును?" ఆమె జన్మభూమి సౌందర్యమును, తలిదండ్రుల ప్రేమరసపూరితమూర్తిద్వయమును, తనతాతగారికిఁ దనయెడఁ గల యనురాగ విశేషమును, రోషినారకు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. ఆమె సోదరుల యానందమూర్తులు రోషినార హృదయదర్పణమునఁ బ్రతిబింబించియుండెను. ఆమెనేస్తకాండ్రందఱు జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండిరి. ఆమె యవనతకటాక్షములు జలపూరితము లై యుండెను.

వేటకాండ్రు వనములకుఁ బోయి పట్టితెచ్చిన చిలుకల గోరువంకల వినోదములకొఱకుఁ బంజరముల నుంచి కొందఱు పెంచుదురు. బంగారపుఁబంజరమున బంధింపఁబడినట్లు పక్షినైతినే యని రోషినార తలపోయుచుండెను. పంజరము కమ్ములు తగులునట్లు టపటపమను ఱెక్కలచప్పుడుతోఁ గూసి యలసి పడియుండు పక్షివలె నామె విశ్రాంతి లేక యుండెను. ఆమె కొంతవడి కిట్లు యోచించుకొనుచు—పాపము. తనగుడారమున నున్నట్లామె భ్రమఁజెందెను.

జనకుఁడు "సుఖముగఁ బ్రయాణము సాగినదా?" అని తన్నడుగుచున్నట్లామె తలఁచెను తనతల్లిపంపిన పరిచారికతోఁ దల్లిడేరాకడకుఁ బోయి యామెతోఁ దనప్రయాణవిశేషములు వర్ణించి చెప్పుచుండిన ట్లామె యెంచెను. ఆమె మిత్రులతోఁ గలసి తనపటకుటీరమునకుఁ బోవుచుండెను. ఇట్టితలపోఁతలఁ బడి భ్రమఁజెంది యామె యాసనమునుండి లేచెను. ఆమె యెచ్చటికిఁబోవుటకో లేచినదని గ్రహించి గులాబీ "ఏమమ్మా?" అని పలుకరించెను. "ఎచ్చటికిఁ బోవుదురు?" అని యడిగెను.

రోషినారా యివియేమియు నాకర్ణింపలేదు. గుమ్మము కడకుఁ బోయెను. అప్పుడు గులాబీ యామెవస్త్రమునుబట్టి వెనుకకు లాగెను. ఆఁగి రోషినారా గులాబీవైపునకు వెఱ్ఱిచూపులం పెను. "ఏమమ్మా? అట్లు భయముఁ జెందినట్లున్నారు?" అని చిఱునవ్వుతో గులాబీ ప్రశ్నించెను. "ఇక్కడ నన్నాపవలదు. నేను నాగుడారమునకుఁ బోవలయును." అని రోషినార కోప

ముతో ననెను. "అమ్మా! తొందరపడకుడు. కొన్ని నిమిషము లాగుడు. మీడేరాకు నేనే తీసికొని పోయెదను కాదా!" అని గులాబీ రోషినార మనస్థితిని గుర్తించి పలికెను.

ఈమాటలు పనిచేసినవి. రోషినార మరల కూరుచుండెను. రోషినార మాటలాడక కూరుచుండి యుండెను. ఆమెకింక నోడలు తెలియదు. మూగవలె నుండెను. మతిచెడిన వారివలె నామె గొణుగుకొనుచుండెను. ఆమెఫాలతలమంతటఁ జెమ్మటలు గ్రమ్మెను. అప్పుడు శీతకాలమైనను, ఆమె పర్వత శిఖరమున నుండినను, ఘర్మబిందువులు ధారలుగట్టుచుండెను. రోషినార యుక్కచే బాధపడుచుండుటఁ గనిపెట్టి, గులాబీ యామెదుస్తుల విప్పి ప్రక్కనుంచి, చేరుమాలతో నామెచెమ్మటలఁ దుడిచెను. ఈయుపచర్య రోషినార శరీరదౌర్బల్యము నించుక మాన్పి, యామెమైమఱపు నించుక తగ్గించెను. రోషినార యొక్క నిట్టూర్పువిడిచి, దుస్తులతోఁ గన్నులమూసికొని కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచుండెను. చాలసేపటివఱకు నెవ్వరును మాటలాడుట లేదు.

"అమ్మగా రేడ్చుచుండిరేల? ఇక్కడ మీకేబాధయుఁ గల్గునని భయపడవలసినది లేదు. మీకిక్కడ మిక్కిలి సౌఖ్యముగ నుండును." అని గులాబీ కొంతవడి కనెను.

రోషినార ప్రత్యుత్తర మీయలేదు. నిష్ఫలమగు మనఃక్లేశముల నొందనేల? శరీరమానసికములగు బాధలకుఁ గుందుట ప్రాజ్ఞులపని కాదు. దురదృష్టమువలననఁగాని, మఱి

యితర కారణములవలనఁ గాని క్లేశములొందవినప్పుడు దుఃఖించు వా రజ్ఞులు, విద్యలేనివారు. బుద్ధిమంతు లెప్పుడు నట్టిబాధల సరకుగొనరు. ఇంత బుద్ధిమంతురాండ్రయిన మీరిట్లు దుఃఖాతురులగుట మంచిదికాదు" అని గులాబీ యుపన్యసించు చుండెను.

రోషినార తలయెత్తి పరిచారికను జూచెను. మేఘాచ్ఛాదితుఁడగు చందురునిబోలె, నాఁచుచేఁ గప్పఁబడినపద్మ కుసుమముభంగి రోషినార కోమలవదనము వసివాడి వత్తలై యుండె నని గ్రహించెను. రోషినార వదనము పాలిపోయినట్లుండెను. ఆమెకన్నులనుండి యశ్రుజలములు వర్షించు చుండెను.

"గులాబ్! పారతంత్ర్య మేరికి సుఖ మొసవించును? నే నౌరంగజీబు తనూజాతను. నాకీదుఃఖమును బందియు నెటు సహ్యములగును?" అని దుఃఖాక్రాంతమైన కోమలస్వరమున రోషినారా బదులు పలికెను.

ఈమాటలు గులాబీ మృదులహృదయమును గరగించెను; కాని యామె రోషినారాపైఁ గలిగినదయవలన నేమి చేయఁగలదు? ఆమె తన ప్రభువు కోరికల కంగీకరించి తీరవలయును. గులాబీ తనమనోవికారములను రోషినార గ్రహింపకుండఁ బ్రవర్తించుచుండెను.

"అమ్మగారింకొకని క్రింద బానిసవలె నుండిరనుకొను చున్నారా?" అని గులాబీ తిరుగ సంభాషణముఁ బ్రారంభించెను.

"అవును! నే నట్లనుకొనకుండు టెట్లు?" అని రోషినార ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

"మీరు డిల్లీనగరమున నుండినట్టి బానిసఁదనము నిచ్చటఁ గొందరు" అని గులాబీ గర్వోక్తుల నభినయముతోఁ బలికెను.

"ఆపరమరహస్య మెట్లో విప్పి చెప్పుము!" అని రోషి నార యడిగెను.

గులా.—మీరిచ్చటఁ జెఱసాలయం దుండు ఖైదీలవలె జనా నాలో నుండనక్కఱలేదు. మీరు డిల్లీనగరమునందువలె నెల్లప్పుడు చీఁకటికొట్లలో మెలఁగనక్కఱలేదు. మీ రిచ్చట మీమనసునకింపైనట్లు మెలఁగవచ్చును.

రోషి.—(కోపముతో) నేను పుట్టినప్పటినుండియుఁ జెఱసాల యందుంటిని. నేను చచ్చువఱకు జనానా తెరలలోపలనే జీవింప నిచ్ఛగింతును. నీవు చెప్పునది సౌఖ్య మనియు స్వాతంత్ర్యమనియు నేఁ దలంపను.

గులా.—మంచిది! మీరు సెలవిచ్చినది సత్యమే! కాని మీరు డిల్లీనగరమున కెట్లు పోఁగలరు?

రోషి.—ప్రస్తుత మిచ్చటనుండి తప్పించుకొనుసాధనాంతరములు లేవు.

గులా.—అట్లయినచో మీకీయాందోళన మేల ?

రోషి.—గులాబీ! జననియు జన్మస్థానమును స్వర్గముకంటె మధురములని మాసంస్కృతోపాధ్యాయుఁడు చెప్పుచుండు వాఁడు!

గులా.—అది స్త్రీజాతికి మాత్రము కాదు.

రోషి.—ఎందులకుఁ గాదు ?

గులా.—జన్మస్థానము స్వర్గము పురుషునకు మాత్రమే! ఆఁడు వాండ్రు వివాహమైనపిమ్మట భర్తయింటికేఁ బోయి నివసింపవలసి యుందురు. అమ్మగారి కీసంగతి తెలియకపోదు.

రోషి.—(గర్వముతో) మొగలాయీరాజబాలిక లట్టిమార్పులకు భయముచెందరు.

గులా.—మీ రీయాచారమును మార్పఁజాలరా? అట్లొనర్చిన నెందఱో మొగలాయీబాలికలు మిమ్ము ననుసరింతురు.

ఈమాటలు విని రోషినార గులాబీపై నొక్కకటాక్షమాలిక నంపెను. ఆమెయట్లే గులాబీని చూచుచుండెను. ఆమె కనుఱెప్పల కనిమిషత్వము కలిగినట్లుండెను. ఆమె నిదురనిట్టూర్పుల విడుచుచుండెను. ఆమె చెక్కు లెఱ్ఱవాఱెను. ఆమెవదనము గంభీరభావమును దాల్చెను. ఆమె పెదవులుఁగొంచెమెత్తబడి కంపించుచుండెను. ఆగ్రహాపూరితమగు కన్నీళ్లు కాలువలు గట్టుచుండెను. ఆమెదుస్తులతోఁ గన్నుల మూసికొనియుండెను. మాటలాడుటలేదు. ఆసేవకబాలిక యామె నోదార్పఁ దలంచెను. కాని యామెహృదయ మట్టివానిని నిరాకరించుచుండెను. కొన్నినిమిషములకుఁ బిమ్మట నింకొకపరిచారికవచ్చి వంటయైనదని చెప్పెను. రోషినారా తలయైన నెత్తలేదు. గులాబీ రోషినారాహస్తమును తనచేతఁగీలించి మెల్లఁగ "అమ్మా! మనసౌఖ్యమును హెచ్చించునది మనదురదృష్టమే! కష్టసుఖములు కావడికుండలు! కష్టములవలననేసౌఖ్యములవిలువ తేటపడును. రెండు

భోజన మొనరింపుఁడు" అని హెచ్చరించెను. రోషినార బదులు చెప్పలేదు. ఈవిధముగ నామె వితర్కించుకొనెను. "జీవములు పోవునపుడు వానిని కాపాడవలసినది ధర్మము అట్టియెడ నే ననవసరకష్టముల కేల పాల్పడవలెను?" అంతట రోషినార "మంచిది. పోవుదము రమ్ము" అని లేచెను. గులాబీ దివ్వెను జేతఁబూని దారిచూపెను. రోషినార గులాబీతో దుర్గమునం దలి మఱియొకగదిలోనికిఁ బోయెను. అచ్చట నెన్నియోమధుర భక్ష్యములు సిద్ధముగ నుండెను. ఆపళ్లెరములపై, భోజనపదార్థ ములపై నొకదీపము రక్తకాంతులఁ బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. ఆమె కూరుచుండుట కొకయాసన ముండెను. మాంసాహార ములుగాక తక్కినమధురాహారములన్నియు నుంట రోషినార చూచెను. ఆమెపదార్థములన్నియు రుచిచూచెను. భోజనానం తర మామె మొదటవిడిసినగదిలోని కామెను దీసికొనిపోయిరి. అచ్చట నామె యొకసుందరహంసతూలికాతల్పముపై నడుము వాల్చి, సకలకష్టనివారక మగుసుఖనిద్రం జెందెను.

ఐదవ ప్రకరణము

దుర్గదర్శనము

తెల్లవాఱుచున్నది. అరుణోదయకాంతులు ప్రాగ్దిశా భూమిని నలంకరించెను. వాయసములు వాటుపడవలసినవారిని లేపుటకాయనునట్లు 'కా కా' యని విసుగు లేక కూయుచుండెను.

చిలుకలు, గోరువంకలు మున్నగు శకుంతములు మధురకలకూజితము లొనరించి దైవప్రసాదమగు నమృతమును మానవులకర్ణపుటంబులఁ జిలకరించి యానంద మొదవించుచుండెను. బకశ్రేణులు టపటపమని రెక్కలు విదిర్చి మత్స్యభోజనలాలసమానసంబుల సరోవరంబులఁ జేరుచుండెను. రాత్రినుండియుఁ దమరాక కెదురుచూచుచున్న విరహిణు లగు ప్రియులను చక్రవాకములు తెల్లవాఱవచ్చినదని గ్రహించి చేరుచుండెను. దిఙ్మండలమును, పర్వతశిఖరావళియుఁ బొగమంచు తెరలావరించియుండెను. తరుశాఖలును బుష్పలతలును మంచుబిందువుల వర్షమును రాల్చుచుండెను. భానుఁడు ప్రాచ్యదిఙ్మండలమునుండి తొంగిచూచుచుండెను. క్రమముగా నెమలిపింఛమువలె నాతని యరుణకిరణజాల మాప్రాంతములనున్న పర్వతప్రదేశముల నాక్రమించుకొని పోవుచుండెను. హిమార్ద్రములైన పత్రపుంజములావినిర్మలభారమునఁ గుంచితములై నిఖిలలోకకర్తయగు దేవునికై తపస్సు చేయుచున్నట్లుండెను. ఆపత్రములనుండి జారుమంచుబిందువులు భక్త్యావేశమునఁ గలిగిన యానందాశ్రుజలములభాతి నొప్పియుండెను. ఎత్తైనమహాపర్వతశిఖరములన్నియుఁ బ్రజ్వలితాగ్నికాంతులఁ దగుల్కొనినట్లుండెను. దినరాజగుసూర్యుని గులాబీకాంతుల నీనుకిరణజాల మాతడియాకులపై నెన్నియోరంగులఁ బ్రతిఫలింపఁ జేయుచుండెను. సంతోషానందముల యంకతలమునఁగూరుచుండిన భూదేవి పక్షులమధురకూజితములకు మైమఱచి ప్రకృతిసౌందర్యములఁ గ్రమముగా నదేపనిగ వెలిపుచ్చుచుండెను.

రోషినార శయ్యనుండి లేచి, ప్రార్థనమొనరించుకొని, దుస్తుల ధరించెను. ఆమె యాదుర్గమందలి వివిధభాగములఁ జూచుటకుఁ బరిచారికలతో బయలుదేఱెను. కొండవాం డ్రాదుర్గమున నిలువ చేసిన యమూల్య పదార్థములుగలగదులన్నియుఁ దిరిగి చూచెను. ఆదుర్గ మొకపర్వతశిఖరమునఁ గట్టఁబడిన బలిష్ఠమైన ఱాతిగోడలకోటయని యామె తెలిసికొనెను. ఆదుర్గ కుడ్యములపై స్వర్ణవికారప్రతిమ లెల్లెడల నింపుగనింపి యా కళాప్రాశస్త్యమును పింతగఁ బ్రదృశ్య మగునట్లు చేసియుండిరి. కొన్నిచోట్ల దీర్ఘకరవాలము లొరలలోనుంచిగోడలకు వ్రేలాడఁ దీసియుంచిరి. ధగధగ మెఱయు సీసెలు బల్లెములును బ్రోవు లుగాఁబెట్టియుంచిరి. మఱికొన్నిచోటులయందు విండ్లును, నారులును, ఈఁకెలుకట్టిన బాణములును, కంచుకములు, ఱాళ్లు, తుపాకులు, జీనులు, మున్నగుయుద్ధసామగ్రు లపరిమితముగ నిలువ చేసి యుంచిరి. నఖశిరపర్యంతము నాయుధధారులైన పలువురు రక్షకభటులు గదులన్నిటికడఁ బహారా తిరాయించుచుండిరి.

రోషినార దుర్గమును బరీక్షించుచుండ నామెకొకచిత్రమైనగది కనఁబడినది. అందు సోఫాలును, పుస్తకభాండాగారము సమర్పఁబడియుండెను. ఆగది మిక్కిలి సుందరముగ నున్నది. పుస్తకముల బీరువాలప్రక్కనే చదువరులకుఁ జక్కనియాసనము లమర్చి యుంచిరి.

పుష్పములు, పుష్పసరములు, పన్నీరులు, మంచిగంధము మున్నగు పరిమళద్రవ్యములు గదియంతటఁ దమపరిమళములు వ్యాపింపఁజేయుచుండెను. ఆగదియందు లోటేమియు లేదు.

ష్టవిధియంతయుఁ జూచి రోషినారా యిట్లనుకొనెను. "ఈ దొంగలుకూడ సంఘనియమముల నెఱిఁగి ప్రవర్తించుచున్నారే! సాటిసోదరుల బాధించి ధనముసేకరించు వీరికిఁగూడ న్యాయముఁ దెలియును."

రోషి.—గులాబీ! ఈపుస్తకము లెవరివి?

గులా.—"నాకుఁ దెలియ దమ్మా! ఐదను మానాయకుఁ డీపుస్తకములు మీసంతోషమునకై సేకరించెనని తలంచెదను." అని గులాబీ రోషినారకు బదులుచెప్పెను.

రోషినార దీనినిబట్టి యీయుద్గ్రంథము లీదుర్గాధిపతి వేయని తలంచి సంతసపడెను. ఆమె కిప్పుడు సంతోషమునకుఁ గారణ మేమున్నది చెప్పుమా? అవును. దుర్గాధిపతి విద్యావిహీనుఁడగుపశువు కాఁడనియు, ఇట్టిగ్రంథసముదాయమునందుఁ బ్రీతిగలయాతఁడు దుర్మార్గుఁడు కాఁజాలఁడనియు నామె తలంచియుండును. ఆమె వెంటనే భాండాగారమునుండి 'సాదీ'యను గ్రంథకర్త పారసీకభాషయందు రచియించిన 'గులిస్తాను' అను గ్రంథమును దీసి చదువుకొనసాగెను. కొన్ని నీతిగీతములు చదివినపిమ్మట నామె హాఫీజు, ఫిర్దుసి మున్నగుకవులగ్రంథములుఁ గూడఁదీసి యక్కడక్కడఁ జదివెను. ఆమెకు సంస్కృతము నందును బరిచయము కలదు. ఇంతలో నామెకొకగీర్వాణ గ్రంథము కనఁబడినది. అందుండి యామె యీక్రిందిగీతమును జదివెను.

శ్లో. "తారావళీప్రహితకాంతిలసత్కిరీటః
భిన్న స్మహాన్ధతమసం నిజదీప్తిఖడ్గైః,

చంద్రోఽపి నామ మృగయుర్న కి మేతి ఖేదం
కో వా మహానపి సముజ్ఝతి కర్మసూత్రమ్."

గీ. "తార లంపెడుకిరణముల్ తనకిరీట
మగుచుఁ గ్రాలంగఁ గాంతులయలుగు లంపి
కాఱుచీఁకటు లెల్లెడఁ బాఱిపోవ
వేఁటలాడెడుశశి యైనఁ జేటుపడఁడె?
యెవ్వ రీకర్మసూత్రంబు నెదురఁగలరు?"

ఒక్కనిట్టూర్పును విడిచి రోషినార పుస్తకమును బ్రక్క నుంచెను. "అవును. దురదృష్టమును మీరఁ గలవా రెవ్వరు? ఎందుల కీకష్టము? ఎందుల కీప్రయత్నము?." అని యామె తలంచెను. కాని యామెకు డిల్లీనగరమందలి యంతఃపురసౌఖ్యములు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. కన్నుల నీరు గ్రమ్మెను. ఆమె దుఃఖము నణఁచుకొని లేచి తనగదిలోనికిఁబోయి నిద్రించెను. అప్పు డంతకంటె నామెకు సుఖమెట్లు కలుగును? నిద్ర సకలకష్టసుఖములను బాఱద్రోలి యామెను లాలించెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

పర్వతముపై నున్నమందిరము

రోషినార నిద్రనుండి లేచుసరికి పదిగంటలైనవి. ఆమెకన్నులఁ దెఱచుసరి కామె ప్రక్క నొకయువకుఁ డుండెను. ఆమె యాతనినిశ్చలకటాక్షముఁ జూచెను. ఆయువకుని కిరువదియేడేం డ్లుండును. ఆతఁడు చక్కనైనవాఁడుగను శూరుఁడు

గను కన్పట్టెను. అవయవములు తీర్చినట్లుండెను. విశాలమైనవక్షస్థలమున్నతముగనుండెను.ఆతనినెన్నుదురుసౌందర్యశోభితమై విశాలముగ నుండెను. బాహువులు దీర్ఘములై వర్తులములై యుండెను. కంఠము, మెడ, వదనము నుండవలసిన ట్లుండెను. ఆతనినాసిక కొట్టవచ్చిన ట్లుండెను. నేత్రములు చెంగలువలే! భానుకాంతుల నీనువజ్రస్థగిత మగుతురాయిగల శిరోవేష్టనము, ప్రక్క వ్రేలాడుచున్న రత్నములమర్చిన యొరలోనికత్తి, చేత పూలగుత్తియు నాతని యోధవేషమును మనోహరముగఁ జేయుచుండెను. ఆయపరిచితవ్యక్తినిఁ జూచి రోషినార భయమంది వణఁకెను యువకుని ప్రథమసందర్శనమున కే యువతీమణి భయమందలేదు!

యువకుఁడు తలవంచుకొని కూరుచుండి యున్నవాఁడు రోషినారను కన్నులెత్తి చూచెను. ఆమె నిరుపమానసౌందర్యము నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు "నే నిదివఱ కిట్టియసమానరూపవతినిఁ జూచి యుండలేదు." అని యాతఁడు తలంచి మైమఱచి యుండెను.

ఆయువతీమణికిప్పు డిరువదియేండ్లుండును. యౌవనము పరిపూర్ణస్థితి నొందుచున్నది. ఆమె మనోహరసుందరాంగముల పై—కౌదాలక్షణములపై—లజ్జాలతలు ప్రాకుచుండెను. ఆ లతలు నిద్రగన్నేరులతలవలె ముట్టిన నిద్రించు వానివలెఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆయువతి శరత్కాలమేఘము స్వల్పవాయుసంచలనమున కేకదలిపోవునట్లుయువకునిసాన్నిధ్యముననే చలించిపోవుచుండెను. ఆయువతీమణి రామణీయకమునకుయువకుఁడు ఘర

మానందభరితుఁడై పోవుచుండెను. చక్రవర్తి తనూజాతయగు 'రోషినార' మనోహరాంగకములు యువకుని మతిమాలినవానిగ నొనరించుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఉంగరములగు నెరినీలంపుఁ గురులు, ముద్దులుమూటగట్టు వదనము, విండ్లవంటికనులు, ఇవి యన్నియు మనోహరములే! అందు రోషినారవంటి యువతీమణి సౌందర్యసౌభాగ్యము నతఁడుచూచియు నేమగును? ఆమె వక్షస్థలమున నాభరణభూషితమైన సుందరవస్త్రము మహమ్మదీయ సంప్రదాయానుసారముగ నాచ్ఛాదింపఁబడి కాంతులఁ గ్రమ్ముచుండెను. ఎంగురంగుల పట్టు వస్త్రముల నడుమ ప్రకాశించుచున్న యామెవదనపద్మమును, కన్నులును, హస్తరాజీవములును, కొలకులో నీలంపునీరంబులనడుమ పత్రశైవాలముల చాటున నగుపడగముగఁ గన్పట్టుచుఁ బ్రకాశించు తామర పూలను, కలువలను వలపించుచుండెను.

కొంతవఱకీయపూర్వసౌందర్యసందర్శనమున గన్నులు తనివితీర యువకుఁడు నిట్టూర్పువిడిచి "సుందరీమణీ! నీ విక్లేల కూరుచుంటివి?" అని రోషినార నడిగెను.

రోషినార బదులు పలుకలేదు.. తన సుందరాంగుళులతోఁ దనదుస్తులచివరనున్న పోగుల నూడఁదీయుచుండెను.

"ఆఁడువాండ్రు లజ్జాపుంజములని మీకు తెలియుఁగదా మహాప్రభూ!" అని గులాబి యాకస్మికముగ ననెను.

"ఒక లజ్జయే కాదు. మఱికొన్నికూడఁ గలవు" అని కూరుఁడు నుడివెను.

"ఆ మతిశోన్ని యెవ్వియో ప్రభువులు తెలియఁజేయు
ఏరా?" అని గులాబీ యడిగెను.

"సర్వముకోరలయందుండువిషముకంటె భిన్నముకాని
షము వనితల వాలుచూపుల్లలలో దైవము దాఁచి
యున్నాఁడు" అని శూరుఁడు నవ్వుచు పలికెను.

"అనఁగా?" నని గులాబీ ప్రశ్నించెను.

"ఇప్పు డీమెచూపుల్లలు నాహృదయమును దహించు
చున్నవి. నీకుఁదెలియుట లేదా?" అని యువకుఁడు నవ్వుచుఁ
లికి రోషినారవైపునకుఁ జెప్పి. "నీవేఁడిచూపుల్లల నన్నేల
బాధించెదవు? నిన్నావరించిన లజ్జాయవనికం దొలఁగించి నాతో
యతో మాటలాడఁజాలవా?" అనెను.

యువకుని మాటలవలనఁ బ్రయోజనము లేకపోయెను.
జితుండై యువకుఁడు కూడఁ దలవంచుకొనెను.

చాలసేపటికి యువతీమణి పెదవులు మెదపినది. ఆమె
మెద్దియో గొణుగుకొని యీవిధముగఁ బ్రశ్నించెను. ఆ సుస్వ
మునందలి మాధుర్యమునకు యువకుఁడు సంతోషసముద్ర
మున మునిఁగిపోయెను.

"ఈదుర్గస్వామి యెవరు?" అని రోషినార యడిగెను.

"నేనే" యని యువకుఁ డనెను.

"మీ పేరేమి?"

"శివాజీ"

"నాతండ్రి శివాజీని గుఱించి ప్రసంగించువాఁడు. శివాజీ బందిపోటుదొంగ యని యాతఁడు పలుమారుపలికెను. నీవేనా?"

"అవును ! ఆదొంగను నేనే."

"నీవు మతిమాలినవాఁడవని తలంచితిని. వెఱ్ఱివాండ్రైనను వారు తమకే నష్టముకలుగుపను లొనరింపరు. నీవు వెఱ్ఱివాఁడవును కావు___"

"నన్నేల వెఱ్ఱివాఁడ వనెదవు?"

"నీ వాత్మహంతకుఁడవని యిప్పటికి నెఱుఁగకుంటివా?"

"నాకేమో తెలియలేదు."

"మూర్ఖుఁడా ! నీవు న న్నపహరించితివి. దీనికిఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము నీకు జరిగితీరునని నమ్ముము."

"నన్నట్లు ధ్వంసముచేయ సాహసింపఁగల బలవంతుఁ డెవ్వఁడో విన వేడుకపడుచున్నాను." అని శివాజీ గర్వముతోఁ బలికెను.

"మొగలాయిచక్రవర్తి!" అని రోషినార బదులు చెప్పెను.

"మొగలాయిచక్రవర్తియా" అని శివాజీ నవ్వుచు "నాకాతఁడు భయమునొంది నిద్రాహారపానీయములకు దూర మయ్యెనది నీవెఱుఁగవు కాఁబోలు" నని పలికెను.

"దానికేమి ? నీవు నన్నిక్కడ కేల తెచ్చితివి ?

"నాకుఁ గలయొకకోరికను దీర్చుకొనుటకు."

"అది యెద్దియో?"

"నాకుఁ జక్రవర్తితో సంబంధము చేసికొనవలయునని కోరిక కలదు." అని శివాజీ నవ్వెను.

రోషినారకన్నులయం దాగ్రహచిహ్నములు ప్రకాశించెను. ఆమె శివాజీని దూషింపనెంచి నట్లామె పెదవులు కదలికనొందెను. ఆమె నాసానాళములు విస్ఫారితములై కొట్టుకొనుచుండెను. చల్లనిగాలికిఁ గదలునీటికెరటమువలె నామెవక్షస్స్థల మదరెను. తెల్లనియామెవదనము కందగడ్డవలె నెఱ్ఱఁబడెను. "నేను! తామెర్లను రాజవంశమునందు జన్మించిన నేను బందిపోటుదొంగ కర్ధాంగినగుటయా?" అని రోషినార యసహ్యకోపము ముప్పిరిగొనఁ బలికెను.

"నష్టమేమి?" అని శివాజీ గర్వముతో నని "తామెర్లను మొదలగు మీపూర్వులుకూడఁ బరాక్రమప్రదర్శనముననే పేరుప్రతిష్ఠలు గణించిరి. వారికంటె ననేకవేలరెట్లుపరాక్రమ వంతుండనగునాతో సంబంధమునకు నీవంతగా నేహ్యపడెద వేల?"

రోషినార మాటలాడలేదు.

"సుందరీమణీ! నే నెన్నడును బందిపోటుల నొనరించి యుండలేదు. నేను మహారాష్ట్రమునకు స్వతంత్రప్రభుఁడను. నీకిక్కడ సంపూర్ణస్వేచ్ఛావిహారముండును. కాని నీవీదుర్గమును మాత్రము విడువఁజాలవు. నేను నిన్నప్పుడప్పుడు దర్శించి నా నయనములఁ బవిత్రమొనరించుకొని తృప్తినొందుచుందును. నాకిప్పుడు సెలవా?" అని శివాజీ నవ్వుచు వెడలిపోయెను.

"రోషినార యెప్పటివలెఁ బ్రార్థనాదికముల చేసికొని మఱియొకగదిలోనికి విశ్రాంతికై వెడలిపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము

ఔరంగజేబు రోషినారకోట కెంత ప్రయత్నించినను, దురదృష్టమువలన నాతని కేమియుఁ దెలియలేదు. పెద్దసైన్యమును దీసికొని మహారాష్ట్రమునందలి దుర్గములన్నియు నాశనము చేయుట కాతఁడు తలంచెను. ఆ ప్రయత్నము లొనరించుచుండ నాతఁ డాకస్మికముగ ఢిల్లీనగరమునకుఁ బోవలసివచ్చెను. తన సేనానాయకులలో నొకఁడగు సైస్తఖానుఁడనునాతనిఁ బిలిచి "నీవు సైన్యములతోఁ బోయి రోషినారనుదీసికొనివచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండుము. నీసహాయమునకు దల్వారుఖానుని, రాజాజయసింగును గొప్పసైన్యములిచ్చి పంపుదును. నీవాదుండగుఁడగుశివాజీని బట్టి రోషినారను మరలఁదీసికొని రాఁగలిగితివా నీకు గొప్పబహుమానము లిత్తును" అని యెన్నియోవిధములఁ జెప్పి యౌరంగజేబు ఢిల్లీనగరమునకు వెడలిపోయెను. శివాజీని జయింప సైస్తఖానుఁడు పూనాపట్టణపరిసరముల సైన్యములతో నుండెను.

ఇప్పుడు పాఠకుల కించుక శివాజీజీవితచరిత్రమునువిన్నవింపఁదలంచితిమి. రత్నఖనియగు భారతజననిని జయింప మొగలాయీలు పరమోత్సాహముతో హిమవత్పర్వతమును దాఁటి వచ్చి ఢిల్లీనగరము నాక్రమించుకొనినప్పుడు యిబ్రహీంలోడీ యను ఢిల్లీచక్రవర్తి వారి నెదిరించెను. కాని రాజనీతిజ్ఞుఁడు కాని లోడీ యదృష్టమింకొకవిధముగ నుండెను. అదియేమి పాపమో!

భరతఖండ మెప్పుడు నొకేజాతిపాలనమునందుఁ జిర కాలముండలేదు. దౌలతుఖానుఁ డనుపంజాబీసేనానాయకుఁడు కూడ శత్రువులగు మొగలాయిలకు సాయపడెను. ఎట్లయిననేమి? మొగలాయీలు పఠానులఁ దఱిమివేసిరి. కాని దక్షిణహిందూస్థానమున పఠానులీకథజరుగుకాలమునాఁటి కింకను ప్రభువులై యుండిరి.

విజయపురము (Bijapore) నందుఁ బఠానురాజ్య మిఁకను మొగలుల స్వాధీనము కాలేదు. ఇబ్రహింఆదిల్‌షాపరిపాలనమునందు శహాజీయను మహారాష్ట్రయోధుఁ డొకఁడు సేనానాయకుఁడుగ నుండెను. అతఁడు మిక్కిలి గొప్పవాఁడని ప్రసిద్ధిఁ గాంచెను. ఉచితకాలమున శహాజీ తనదేశమునకుఁ బ్రభువయ్యెను. అతఁ డిరువురుభార్యలఁ బెండ్లియాడెను. అందు జిజీబాయి కిరువురుపుత్త్రులు గలిగిరి. పెద్దవానికి సంభాజీయనియు, రెండవవానికి శివాజీయనియు నామకరణ మొనరించిరి.

శివాజికిఁ బదియేండ్లువచ్చుసరికి శహాజీ విజయపురము నకుఁ బోయియుండెను. సవతులకయ్యములు, కుటుంబకలహములు, మూలమున జిజీబాయి తనరెండవపుత్త్రుఁడగు శివాజీని తీసికొని తన తండ్రి యింటికిఁ బోయెను. నిమ్బాల్కరను మంచి గృహస్థుని తనూజాత నచ్చటనే మఱికొంతకాలమునకు శివాజీ పెండ్లియాడెను. పిమ్మట జిజీబాయి పూనాపట్టణమునకు నూతన దంపతులఁ దీసికొని పోయి యచ్చటనే వసియించుచుండెను.

శహాజీ జిజీబాయిని మఱచిపోలేదు. శివాజీనిమాత్రము మఱచిపోఁగలఁడా? తమతో సుఖముగఁ గాఁపురముచేయుట

కిష్టపడని జీజీబాయిపై నాగ్రహమెకప్పుడు కలిగినను జీజీబాయి పూనాలోనున్నట్లు విని శివాజీ, వెంటనేదాదాజీ కోనదేవుఁడను బ్రాహ్మణున కధికారమిచ్చి తనకుఁ బునహాపట్టణమునందున్న జమీందారీ నంతయు జాగరూకతతోఁ జూచుచుఁ దనభార్యను పుత్రిని కాపాడవలయునని నియమించెను. కొలఁది దినముల లోనే దాదాజీప్రజ్ఞవలన పునహాపట్టణమంతయు శివాజీకి భృత్యులై పోయిరి. వారంవలు శివాజీకిఁ బరమమిత్రులైరి.

సహ్యాపర్వతపంక్తిపై మిత్రులతో శివాజీ వేఁటకుఁబోయి బలవంతులగునాయోధుల సాహసమున నెంతయు నభివృద్ధి నొందుచుండెను. తండ్రి యాశ్వికదళమంతయు శివాజీచెప్పు చేఁతలలో నుండి యాతనికాప్రాంతముల పర్వతారణ్యదుర్గమ ప్రదేశముల వలనఁ బ్రవర్తింప సాయమగుచుండెను. శివాజీ కప్పటికిఁ బదునాలేండ్లు! శివాజీ యప్పుడొకసారి కొంకణదేశ మంతయు దోఁచుకొనినట్లు చెప్పుదురు. ఆతఁడాయుధసాహా య్యమున మొదట ధనార్జనమొనరించి క్రమముగ మాతృ దేశమును పారతంత్ర్యమునుండి కాపాడఁ బ్రయత్నించుచుఁ గ్రమముగ సఫలమనోరథుఁడగుచుండెను.

దక్షిణహిందూస్థానమునందు పఠానులకును మొగలా యీలకును బోరు జరుగునప్పుడు శివాజీ మంచిసమయమని గ్రహించి, తనసైన్యముతోఁ దనకులాభము కలుగుపక్షమునఁ జేరి క్రమముగ మహారాష్ట్రమునందలి దుర్గములన్నియుఁ దైవ సముచేసికొనెను. ఉత్తరకొంకణమును సంపూర్ణముగ శివాజీ యీసమయమునందే సంపాదించెను.

విజయపురపునవాబు శివాజీ నెన్నివిధములఁబ్రయత్నించి నను సాధించుట దుర్ఘటమని తలంచి, యాతనితండ్రియుఁ దన సేనాధిపతియు నగుశహాజీని బందిఖానాలో వైచెను. అందు వలనఁ బుత్రుఁడు లొంగునని నవాబు తలంచెను. ఈవార్తవిని విషాదపడి శివాజీ షాజహానుసాయమువలనఁ దండ్రిని విడిపించుటయే కాక పూనాపట్టణప్రాంతదేశమును దుర్గములను గూడ సంపాదించెను. ఎన్నియోవిధముల విజయపురపునవాబు శివాజీని బంధింపఁదలంచి, యట్లుచేయలేక విసిగి, తనసేనాధిపతియగు అఫ్జుల్ఖాను శివాజీనిఁ బట్టుకొనుటకు బదు లాతఁడే దుర్మరణమునొంది సైనికులదారుణమరణమును జూడవలసినవాఁడయ్యెనని చరిత్రపాఠకు లెఱుఁగనిదికాదు.ఇదిపనికాదని విజయపురపునవాబు శివాజీతో సంధిచేసికొనవలసినవాఁ డయ్యెను. అందు శివాజీ యిష్టముననుసరించి సంధి జరిగినది. ఈ సంధి వలన పునహాప్రాంతములకు శివాజీప్రభుత్వము స్థిరమైనది.

మహారాష్ట్రదేశమునందలి కొండలలో వసియించు భిల్లులు, మాలీలు, బడిగీలు మొదలగు కోయజాతులు శివాజీకి సైనికులు. వారుకృతునియలనుట మహమ్మదీయసైనికులుమాత్రమే యెఱిఁగినవిషయముకదా! వీరిసాహాయ్యముననే శివాజీ యనేకాద్భుతకార్యము లొనరించె ననుట యతిశయోక్తి కాదు. మేఁకలు సరీసృపములు కూడ నెక్కఁజాలని కొండశిఖరముల కెగఁబ్రాకియు, చీమలు దూరలేని దుర్గమప్రదేశముల కవలీలగ నేతెంచియు స్వామికార్యపరాయణులగు కొండజాతులు శివాజీరాజ్యనిర్మాణకర్తలైనట్లు తెలియుచున్నది. వీరి మొగ

లాయీానై న్యముల గమనమును గనిపట్టుటకు శివాజీ నిర మించి యుండెను.

రోషినార ఢిల్లీనుండి మథురాపట్టణమునందున్న తండ్రిఁ గలిసికొనఁ బోవుచుండగాఁ గనిపట్టి యీచారులు చెప్పఁగ విని యామెను బట్టినచో నౌరంగజేబుతో సులభముగ సంధి కుదురునని తలంచి శివాజీ యామెను బట్టుకొనెను. తమయిష్ట మగునిబంధనల కామొగలాయీ లంగీకరింతురనియే రోషినారను బంధించుటయందు శివాజీకి మొదటనున్నయూహ! ఇది యిప్పుడు లేదు. రోషినార సౌందర్యమును జూచుచు నామెకటాక్షవీక్షణముల మెలఁగవలెనని శివాజీ యభిలషించెను. ఢిల్లీనగరమునందు రాజకుటుంబమున కలహములు, యుద్ధములు సాగినవి ఈసమయమున దేశమును, రోషినార హృదయమును శివాజీ క్రమక్రమముగా సాధింపఁ దలంచుచుండెను. అం దెంతవఱ కాతఁడు విజయమునొందినదియు నీవిష్మటఁ బాఠకు లెఱుఁగఁగలరు.

ఎనిమిదవప్రకరణము

దుస్స్వప్నములు

శివాజీ రోషినారను రాయగడదుర్గమునం దుంచెను. అది శత్రువులు స్వప్నమునందైన ముట్టడించి జయింపలేరని శివాజీకిఁ దెలియును. శివాజీ స్వాధీనమునందున్న పెక్కుపర్వతదుర్గ

ములకంటె నిది దుర్భేద్యమైనది. ఆతని యితర దుర్గములతో మనకిప్పుడు ప్రసక్తిలేదు. దుర్గమునందుఁ బూలతోఁటలు, విహారారామములు, గదులు, మందిరములు, సోఫాలు, చల్లగాలి వీచుసదుపాయములు, మొదలగునవన్నియుఁ గలవు. రోషినారను బ్రతిదినము శివాజీ చూచుచుండెను. క్రమముగా నామె కాతనియందుఁ గల విరోధభావమంతయుఁ బోయినది. అంతే కాదు. ఆమె కాతనిపై స్నేహభావముకూడ నంకురించినది. కాని యామెయాభావముల నాతనికిఁ దెలియనిచ్చుటలేదు.

ఒకదినమున రోషినార పుస్తకశాలయందుఁ గూరుచుండి యొకపుస్తకమునందలి పద్యములఁ జదువుచుండెను. గులాబీ వినుచుండెను. చల్లగాలి పరిమళముల గదియంతట వ్యాపింపఁజేయుచుండెను. కొంతవడికి రోషినార "గులాబి! నాకు సుఖమెంతమాత్రము లేకున్న దేమి?" అని యడిగెను.

"అదియంతయు నీమనస్సుపై నాధారపడియున్నది." అని గులాబీ నవ్వుచుఁ బలికెను.

"అవును. అక్కడమాత్రము సౌఖ్య మేమున్నది?" అని రోషినార నవ్వుచుఁ బలికి తెల్లఁబోయెను.

"అమ్మా! మీసౌఖ్యకారణము లెవ్వి?"

"లేదు. నాకు దుఃఖము లేదు. కాలమునకుఁ బ్రతిజీవుఁడును లొంగియుండవలెను. అదియే నాకసౌఖ్యకారణము."

"నాకుఁ దెలియలేదు."

"నేను సుఖజీవనమునకుఁ బుట్టియుండలేదు" అని రోషినార నిట్టూర్పువిడిచెను.

"నీకు సుఖమే లేదా ? సుఖముకొఱకు జన్మింప లేదా?"

కన్నీళ్లతో రోషినార యిట్లు పలికెను. "కడచిన రాత్రి నిద్రించుచుండఁగా నా కొకస్వప్నము వచ్చినది. అది విచిత్రమైనది. మా తాతయగు షాజహానునకు చాలజబ్బు చేసినదఁట. ఆతఁడు మరణించునని రాజ్యముకొఱకు నాతండ్రి తనసోదరులతోఁ గలహించెనఁట. తుదకు నాతండ్రి సింహాసనస్థుఁ డయ్యెనఁట, నాతండ్రి తనసోదరులను వారికుటుంబములను నాశనమొనరించెనఁట; నా తాత చావలేదఁట. ఐనను నాతండ్రియే పరిపాలించుచుండెనఁట! ఈవిధమగు స్వప్నమునంతయు విమర్శించుకొనుచునే నాకస్మికముగ నొకదివ్యపురుషునిఁజూచితినఁట!ఆతఁడు సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించుచుండెనఁట. ఆతఁడు నాశయ్య ప్రక్క నిలుచఁబడి "దురదృష్టవంతురాలా! నీకు షాజహానువలెనే కష్టము లొదవును" అనెనఁట. అంతట భయముతో నేను నిద్రనుండి లేచితిని." ఇట్లు చెప్పి రోషినార దుఃఖింపసాగెను.

"ఎందుల కేడ్చెదరమ్మా?" అని గులాబీ యోదార్చెను "స్వప్నము లెన్నఁడును సత్యమును కాఁజాలవు. దానికొఱ కింత దుఃఖింపనేల ?"

"అవును. స్వప్నములు సత్యములు కానేరవుకాని దుస్స్వప్నములు సత్యములు కాఁజాలవని చెప్పఁగలవా రెవ్వరు ?"

మంచి చెడియంతయు జరుగునను కొమ్ము. అంతమాత్రమునకు నీవు దుఃఖింపవలసిన దేమున్నది?"

"ఏమంటివి ? గాయములు తగిలినవారికిఁగాని వానిబాధ తెలియనేరదు."

"అంతగాయ మెవరికిఁ దగిలినది?"

"దురదృష్టవంతురాలనగు నాకే" అని రోషినార నిట్టూర్పును విడిచెను.

"వైద్యునిఁ దీసికొని వచ్చెదనా?" అని గులాబి హాస్యమాడెను.

"నీవైద్యుఁ డీగాయమును మాన్పఁజాలఁడు."

"మావైద్యునిశక్తి నీవెఱుఁగనిది కాదు. చాలప్రజ్ఞావంతుఁడు."

"క్రొత్తవైద్యునిచే నాకు వైద్యము చేయించుకొన నిష్టములేదు. అదిగాక నాకిది సౌఖ్యసాధమునకే తీసికొనిపోవునేమో? నేనడ్డపడనేల?"

"మీ కేది సౌఖ్యముఁగ నుండునో సెలవిచ్చెదరా?"

"నేను మరణించినచో నాకుఁ బరమసౌఖ్యముగ నుండును."

ఈప్రత్యుత్తరముతో గులాబీహతాశురాలై పోయెను. రోషినార యీవిధముగఁ జెప్పుట కామెకు బలవత్తరమగు కారణము లుండకపోవు. ఐన నారహస్యముల నామె గులాబీ వంటి బానిసకుఁ దెలియఁబఱుపఁ దలంపలేదు.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

రోషినార శివాజీకి సూర్యకాంతివలెఁ గన్పించినది. ఇఁక నాతఁ డాప్రకాశమానమగు యువతీమణిని విడువలేక

పోయెను. ఆమెను జూచి ప్రేమించినప్పుడు శివాజీ తనకామెయే దుఃఖకారణ మగునని తలంపలేదు. ఈప్రతిమ నారాధించుట వలనఁ గలుగులాభ నష్టముల నాతఁడెన్నఁడును యోచించుకొని యుండఁడు. తనభావిజీవితమునం దీప్రకాశ మెంతచీఁకటి నొదవించునో యెఱిఁగియుండని శివాజీ యాప్రకాశమున శాంతి నొందియుండఁడు. ఇప్పు డాతని కామెపైఁ గలప్రేముడి సులభముగాఁ బోవునదియా?

ఒకనాఁడు శివాజీవచ్చి రోషినారప్రక్కను గూరుచుండి యుండెను. గదియంతటు నిశ్శబ్దముగనుండెను. కొంతవడికి శివాజీ యొక్క నిట్టూర్పును బుచ్చెను. ప్రేమపూరితమగు వాక్యముల నాతఁడు రోషినారతో "నీముఖరాజీవ మెప్పుడు వికసించును?" అని ప్రశ్నించెను. "సూర్యకాంతి లేనిది రాజీవమెట్లు వికసించును?" అని రోషినార యనెను.

"ఆసూర్యుఁ డెన్నఁటికి వచ్చును?"

"ఆసూర్యుఁ డెప్పుడు వచ్చునో యెుదలే రాఁడో నాకుఁ దెలియదు." అని రోషినార తలవంచెను.

"నాకోర్కు లాకాశహర్మ్యములని నే నెఱుఁగుదును. కాని నేనాకోరికను విడువఁజాలకపోవుటయే నాకు సంతాప మొదవించుచున్నది."

"మనము కోరఁగనే కోర్కులు సఫలించిన మనకు దుఃఖమెట్టిదో తెలియనే తెలియదు."

రోషినార కన్నులవెంబడి నీరు వెడలుచుండెను.

శివాజీ పద్ధతిలి "రోషినార ! దుఃఖపడుచుంటివేల?" అని యడిగెను.

"ఇంక నేను దుగఖించుట నీవుచూడవు" అని రోషినార కన్నులఁ దుడుచుకొనెను.

తనకుఁ బ్రత్యుత్తరము రాలేదని శివాజీ తలవంచు కొనెను. రోషినార దుఃఖముచే నిశ్చేష్టితయై యుండెను.

కొంతవడికి "నేను నిన్ను పూజించుటకుఁగూడ నర్హుఁడఁ గాను" అని శివాజీ పలికెను.

ఇంక రోషినార తనప్రేమప్రవాహము నాటంకపఱచి యూరకుండఁజాలక పోయెను. ఆమె వెంటనే శివాజిచేతినిఁ బట్టు కొని తనమృదులాంగలీయములఁ బెనవేసి, యాతని దృష్టులు తనచూపులఁ గలియుట తడవుగ "ప్రభువర్యా! నీకీర్తికాం తులచే నీదేశమును బ్రకాశమంతమగున ట్లొనరించుచుంటివి. నినను నేను నాయాత్మబంధువులయిష్టము లేనిది నిన్ను— జాలను—" అనెను.

ఈ మాటలు పలుకునప్పటికి రోషినారకండ్లు జలపూరి తములై పోయెను. కంఠస్వరము రుద్ధమైపోయెను. ఈమాట లనిన రోషినార హృదయగహ్వరమునందలి యోచనలఁ బరి శీలించు శివాజీశరీరము సంతోషముచే నుప్పొంగి పోయెను. వారిహృదయము లేకమై యుంట మందిరద్వారముకడ నేమి జరుగుచున్నదియు వా రెఱుంగఁ జాలకపోయిరి.

అచ్చట నొకఫకీరు లాంతరు చేతఁ బట్టుకొని నిలువబడి యుండెను. శివాజీ యాతనిఁ జూచెను. శివాజీ యెప్పుడుచూ

చునా యని కనుపెట్టికొనియున్న ఫకీరు "మహారాజునకు మేలగు గాక! యనెను. శివాజీ యానవాలుపట్టి "రమ్ము! కూరుచుండుము. అంతయు సరిగ నున్నదా?" అని యడిగెను. దేవర పరిపాలనమున లోటులుండునా? భవాని కృపావీక్షణముల నన్నియు సరిగనున్నవి"

శివా:—నీ విప్పుడెచ్చట నుండిరాక?

ఫకీ:—దేవరయానతిచొప్పున మాఱు వేషములఁ దాల్చి డిల్లీ నగరమునకుఁ బోయి మొగలాయీసైన్యముల గమనమును బరిశీలించి వచ్చితిని. విశేషము లేవైనఁ గలవా?

రోషినార డిల్లీవర్తమానముల వినవచ్చునని విస్ఫారిత నేత్రములఁ జూచుచుండెను.

ఫకీ:—అక్కడ విశేషములు దేవర వినలేదా?

శివా:—అవును! డిల్లీసింహాసనమునకు షాజహానుపుత్త్రులు దొమ్ములాడుచుండిరని వింటిని.

ఫకీ:—చిత్తము. అది యిప్పుడు ముగిసినది. సోదరులను బిల్లల నందఱఁ జంపి, తండ్రినిఁ జెఱనిడి, యలంగీరు బిరుదుతో నాతఁడు సింహాసనము నెక్కెను.

ఈవార్తవిని ప్రచండవాయుప్రసరణమునఁ గూలునట్టి యనఁటివోలె రోషినార మూర్ఛిల్లెను. శివాజీ తత్క్షణమే యామెను బట్టుకొనెను. గులాబీనిఁ బిలిచి శివాజీ యామెకు శైత్యోపచారము లొనరింపుమనుచు ఫకీరునకప్పటికిసెలవొసంగెను. వార్తాహరుఁ డిదిచూచి విస్మయ మొంది వెడలిపోయెను.

పదియవ ప్రకరణము

ఫకీరు వార్తలు చెప్పిపోయిన రెండుదినములకుఁ బిమ్మట నొకనాఁడు శివాజీ తనమందిరమునం దొంటరిగాఁ గూరుచుం డెను. రోషినారను బట్టితెచ్చినది మొదలు నేఁటివఱకు జరిగిన సంగతులన్నియు విమర్శించుకొనెను. రోషినార తన్నిష్ట్ప డమి తముగఁబ్రేమించుచున్నదని గ్రహించెను.ఆమె సిగ్గుపడుచున్నది. కాని లేనియెడలఁ దనప్రేమను వెల్లడించియుండునని తలంచెను. కొంతవడి కాతనికి రోషినారతో సంబంధము తనప్రజల కేహ్యము కలిగించునా యని తటపటాయించెను. భగవంతుని దృష్టిలో నీకార్యము దోషము కాదనుకొనెను. అందఱు దేవుని బిడ్డలే యనితలంచెను. రాజపుత్రులు మహమ్మదీయులతో వియ్య మందలేదా ? యని సమాధానపెట్టుకొనెను. ఔరంగజీబుతో మైత్రి కిది సాయపడుననుకొనెను.తండ్రిని జెఱకంపినవాఁడు బిడ్డ భర్త నాదరించునా యని సందియ మొందెను.ఆతనియాగ్రహాను గ్రహములతో నా కేమిపని ? యని తలఁచెను. జాతిమతరాజ్య ములు పోయిననేమి ? ప్రాణములైన లెక్కచేయక రోషినారను బెండ్లియాడుటకుఁ దీర్మానించుకొనెను."

ఇంతలో నంతరాత్మ "శివాజీ శాంతమ్ భూషణమ్" అని ప్రబోధించినట్లు తలంచి యోచించుచుండెను.

కొంతపడి కొకభృత్యుఁడు వచ్చి యాతని కొకచీటి నిచ్చెను. శివాజీ గురువగు రామదాసస్వామి శివాజీని భవానీ దేవి యాలయమునకు వచ్చి తన్నుగలసికొనుమని యుండెను.

శ్మశానవాటికలచే భయంకరమై భీమానదీపరిసరంబుల నున్న భవానియాలయమునకు రాత్రి రెండుజాములకు బయలు దేఱిఖడ్గమాత్రసహాయుఁడై శివాజీగురువునుగలిసికొనెను. అతని తో నప్పటి రాజ్యపరిస్థితుల నన్నిటిని ముచ్చటించెను. సైస్త ఖానునిఁ జంపుటకుశపథముచేసి వెడలిపోవసిద్ధముగానుండఁగా రామదాసస్వామి శివాజీ నౌరంగజీబుతో సంధిచేసికొనుమని చెప్పెను. ప్రాణమున్నంతవఱకు మహారాష్ట్రుఁడు మొగలాయీ లకు భృత్యుఁడుకాఁజాలఁడు మీరిట్లాజ్ఞాపించుట న్యాయము కాదని శివాజీ బదులు చెప్పెను. గురువు సెలవిచ్చి శివాజీ నాశీర్వదించి పంపెను.

మఱి రెండుదినములలో శివాజీ రాత్రి రెండుజాములకు సైస్తఖానుని శిబిరమును ముట్టడించి యాతనిఁ దఱిమి లక్షల కొలఁది ధనకనకవస్తువాహనంబుల సంపాదించినట్లు రామదాస స్వామి వినియుండకపోలేదు.

శివాజీ రాయగడదుర్గమునుండి బయటికిఁ బోయినప్పు డొకనాఁడు మంకాజీయను శివాజీ సిలిదారు సైన్యమున కధ్య క్షుండొకఁడు విహరించుచున్నరోషినారను జూచుట తటస్థిం చెను. మంకాజీ యామెకడకుఁ బోయి, తన్ను బెండ్లియాడు మని బలవంతము చేసెను. రోషినార యాతనిమోసఁగించి మఱు

నాఁడే వచ్చి కలిసికొని పాఱిపోవుదమని చెప్పి చల్లగా దుర్గము లోనికిఁ దప్పించుకొనిపోయెను. మంకాజీ స్వామిద్రోహము నంతయు శివాజీకి రోషినార చెప్పివేసెను.

శివాజీ యాగ్రహపరవశుఁడై యాతనిఁ జంపుటకు నిశ్చయించుకొనెను. నేరమును విచారింపకుండఁజంపినచోఁ దనసైన్యమునం దతృప్తి కలుగునని యోఁచి శివాజీ యాతనితో ద్వంద్వయుద్ధ మొనరింపఁ దీర్మానించుకొనెను.

రోషినార తనకు వాగ్దాన మొనరించిన ప్రకారము తనతోఁ బాఱిపోవుటకు వచ్చునని కనుపెట్టుకొని మంకాజీప్రయాణసన్నద్ధుఁడై యుండెను.

శివాజీ ప్రభాతమున లేచి రోషినార పరుండియున్న మందిరద్వారముకడకు వచ్చెను. ఆమె లేచి యదివఱకే దైవప్రార్థన మొనరించుకొనుచుండెను. రోషినార! దైవము నుద్దేశించి, "దేవాదిదేవా! నాప్రాణప్రియుఁడగుశివాజీతో నన్నుఁజేర్చి మాదోషముల క్షమియించి సుఖజీవన మిమ్ము. మాతండ్రిపాపహృదయమునుండి మాలిన్యమును దొలఁగింపుము. శివాజీ యెడఁ దప్ప నాకన్యులయెడఁ బ్రేమ మొదవకుండ రక్షింపుము. నాయీజీవితమున కాతనినే నాథునిఁజేసి పాలింపుము" అని రోషినార పలికినపలుకులు శివాజీ చెవులార విని ధన్యుఁడనైతినని తలంచి రోషినారను సమీపించి యానందము నొందెను. రోషినార ప్రభాతముననే తనకడకువచ్చి తనప్రార్థనమును వినిన మనోనాయకునిఁ జూచి వినమ్రురాలై యాశ్చర్యము నొందెను.

ప్రాణనాయకు నుచితరీతి నాదరించెను. ఆమె కశ్రుజలము లపరిమితములయ్యెను. శివాజీ యాఁడుదానికంటె నధికముగ దుఃఖించెను. ఎందులకో వారే యెఱుఁగరు. ఒక రేడ్చుట రెండవ వారికిఁ గష్టముగ నుండెను. ఒండొరులు గన్నుల నీరుగ్రమ్మకుండఁదుడిచి సమాధానపడిరి. కాని వారిహృదయములయందుఁ జలించుభావము లెవ్వ రెఱుఁగఁగలరు? ప్రణయిను లెఱుఁగఁ గలరని మన మూహింపవచ్చును.

మంకాజీని జంపుటకు ద్వంద్వయుద్ధమొనరింపఁ బోవఁ దలంచి శివాజీ రోషినార చేతుల నెంతయోకష్టముపై విడిపించుకొని, యాశీర్వదించి యుద్ధమునకు సెలవొసంగిన వీరపత్నియగు రోషినారను బహూకరించి శివాజీ దుర్గప్రాంగణమునకు వచ్చెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

నిర్ణీతకాలమున మంకాజీతో శివాజీ యుద్ధమొనరించి యాతని కుడిభుజమునుశివాజీ నఱికివేసెను.మంకాజీయును మల్లయుద్ధవిశారదుఁడగుట శివాజీకిఁ గూడ మెడపై బలమైన గాయము తగిలినది. అది లెక్కగొనక శివాజీ తనపడకగదిలోనికి రక్తపాతమధికమగుట దుస్తులువిడిచి శివాజీ కండ్లు తిరిగి మంచముపైఁ బడిపోయెను. ఆదెబ్బకు మఱియొక రెవ్వరైన నీసరికే మరణించియుందురు. గాయముతగిలిన సంగతిచూచి సేవకులఁ బిలిచి

గులాబీ రోషినారకడకుఁ బరువెత్తెను. రోషినార భయమున రెండడుగులలో శివాజీగదిలోనికి భయముతోఁ గన్నీటితోఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను.అప్పటికిశివాజీ పెదవులు మెదలుచుండెను. హీనస్వరమున"రోషినార! మనోహారిణీ! మరణము సమీపించి నది. నాకొక్కసారి కనఁబడుము." అనుచుండెను. రక్తసముద్ర పరివృతుఁడై, మైమఱచి పడియున్న శివాజీనిఁ జూచుసరికి రోషి నార కన్నులనుండి జలములు జలజలరాలిపోవుచుండెను. శివాజీ బాధచే "అమ్మ! బాబు! రోషినార! శ్రీరామ!" అను మాటలఁ బలవరించుచుండెను. "అయ్యో! బుద్ధిహీనురాలవగు రోషినార! నీవెంతమూర్ఖురాలవు. నీశివాజీ యిప్పుడు మరణమునొందినచో నీవేమయ్యెదవు? నిన్నారాధించు నీప్రాణవిభునితో నీవఱకేచేరక యాలసించి నీవెంతదుఃఖమును గలిగించుకొంటివి? నీవు దుర దృష్టవంతురాలవు" అని యెవ్వరో రోషినార చెవిలో ననిన ట్లయ్యెను. ఆమె స్థాణువువలె నిలువఁబడిపోయెను.

కొంతవడికి రోషినారకు స్మృతివచ్చి పరిచారము చేయు చున్న సేవకులను, వైద్యులను, కొంచెము తప్పుకొనుఁడని చెప్పి, తనప్రాణనాయకునిఁ జేరి యాతని తల తనయొడిలో నుంచుకొని కళావిహీనమగుచున్న వదనమును జూచెను. రక్తమెన్ని మందులు రాచిన నాఁగుటలేదు. రోషినార యశ్రుజలములు మాత్రమాఁగుచున్నవా?

వనితలు రోగుల కుపచారమొనరించుటకుఁ బుట్టిన దేవ తలు స్త్రీలు పనికిమాలినవారని నిందించుబుద్ధిమంతు లొక్కసారి

రోగులై తాము మూర్ఖురాలనుకొను స్త్రీచే నొక్కసారి యుప చారము నొందుదురుగాక! ఎంత తెలివిమాలిన వనితయైన నిత రులబాధ చూడఁజాలక చేయుపనులఁ జూచియైన స్త్రీలహృదయ మును బురుషు లెఱుఁగుదురుగాక!

వైద్యుఁడు పెదవి విఱచి "ఈరక్తప్రవాహ మాఁగినచో నేను సులభముగ మహారాజును బ్రతికింపఁగలిగియుండును" అనుకొనెను.

రోషినార భయముతో "నదికష్టమా?" అని ప్రశ్నించెను.

వైద్యః—భయము లేదు. రక్తధారలు తగ్గుచున్నవి. రోషి నార కాశ యుద్భవించి కొంచెము ధైర్యము వహించి కన్నులు తుడుచుకొని గాయమునుజూచి, మందు రాయు చుండెను.

రోషి.—రక్తస్రావము మానినదా?

వైద్య.—జ్వరము తగ్గవలెను. పిమ్మటఁగాని యీతనికి స్మృతి రాదు.

రోషి.—జ్వర మెప్పటికిఁ దగ్గవచ్చును?

వైద్య.—తెల్లవాఱుసరికి.

రోషి.—ఈతఁడు పైకిఁ జెందుచున్నయంతబాధ లోపలఁ బొందుటలే దనుకొనియెదను.

వైద్య.—అవు నాతనికి మనస్సు సుఖముగనే యున్నది.

రోషి.—నీవు చెప్పినమాటలవలన నాకు బాగుగ ధైర్యముకలి గినది. చంద్రున కొకనూలుపోగువలె—ఇది నీకష్టములకుఁ దగినప్రతిఫలము కాకపోయినను—దీనినిఁ బరిగ్రహింపుము.

మహారాజున కించుక నెమ్మది కలిగినతోడనే గొప్ప బహుమానము లందఁగవు." అని రోషినార తన మెడ యందున్న వజ్రములహారమును దీసి వైద్యున కిచ్చెను.

వైద్య.—(ఆశ్చర్యముతో) "అమ్మా! ఈగొప్పబహుమానము మహారాజున కారోగ్యము కలుగువఱకుఁ దీసికొనుట కిష్ట పడను. మన్నింపుఁడు" ఇట్లనుచు వైద్యుఁడు హారమును దిరిగి యీయఁబోయెను.

రోషి.—అయ్యా! నీ వట్లనవలదు. నీ వీబహుమానమును స్వీక రించుట నన్ను గౌరవించుటగా భావించెదను. సందేహింపకుము.

వైద్య.—నీకు మంగళమగుగాక! ఈబహుమానమును వందనములతో స్వీకరించితిని.

వైద్యుఁడు నాడి పరీక్షించి తొందర లేదనిచెప్పి కొన్ని మందులిచ్చి నిర్ణీతకాలము ననుసరించి మందులు రోగి కిచ్చునట్లు రోషినారతోఁ జెప్పి యేమాత్ర మేమరుపాటుండినను జిక్కులు కలుగునని చెప్పెను. ఆతఁడు సెలవుతీసికొనుచు రోగి కేమియు భయము లేదని రోషినారకు ధైర్యముచెప్పి వెడలి పోవుచుండెను.

"నీవు తిరిగి యెప్పుడు వచ్చెదవు?" అని రోషినార యడిగెను.

"సాయంకాలము తొమ్మిదిగంటలకు వచ్చెదను" అని వైద్యుఁ డనెను.

రాత్రి యగుచున్నది. పరిమళవంతమగు గదియందు తేజోవంతమగు దీపికలు వెలిగించిరి. చూచుటకు వచ్చినవారంద ఱును మహారాజును విడిచి వెడలిపోయిరి. ఇఁక నాగదియందు రోషినారయును, ఆమె పరిచారికలును మాత్ర ముండిరి. కొందఱు పరిచారిక లుపచారములయందును, కొందఱు రోగికి కావలసిన మూలికాసంపాదనమునను మగ్నులై యుండిరి.

వైద్యుఁడు మరల వచ్చెను. కాని శివాజీ తిరిగి జ్వరము ప్రకోపించి బాధపడుచుండెనని గ్రహించి యాతఁడు కొంచెము భయపడెను. వైద్యుని ముఖవర్ణము మాఱినది. శివాజీ శయ్య ప్రక్కనున్న దంతపుబల్లపై నొక్కచిన్నసీసా యుండెను. ఆసీసా తీసి వైద్యుఁడు భగవంతునిపై భారమువైచి ప్రార్థించి యందలి మందును గొంచెము శివాజీనోటఁ బోసెను. కొన్ని నిమిషము లకుఁ బిమ్మట రోషినార ముసుఁగు తొలఁగించి శివాజీశరీరమును బట్టి చూచి "చెమ్మటలు గ్రమ్ముచున్నవి." అని వైద్యునివైపు నకుఁజూచి పలికెను. భయముతో నున్నవైద్యుఁ డాశాసూచక మగు చిఱునవ్వుతో "అట్లయిన జ్వరమిఁక విడిచిపోఁగలదు." అని పరీక్షించెను.

రోషినార చేరుమాలాతో శివాజీకిఁ బట్టిన చెమ్మటలు మెల్లగఁ దుడుచుచుండెను. వైద్యుఁడు మందులిచ్చుచునే యుండెను. క్రమక్రమముగా జ్వరము తగ్గి శివాజీకిస్మృతివచ్చు చున్నట్లు చిహ్నములు కన్పట్టఁజొచ్చెను.

"నేనిఁక నుండవలసినపని లేదు. ఈపఱకే మందు లనేక మిచ్చియుంటిని. రాత్రికూడఁ జాలభాగము గడచిపోయినది.

ఇఁక నాతఁడు క్రమముగా స్మృతికి వచ్చును! భయము లేదు." అని చెప్పి సెలవుతీసికొని వైద్యుఁడు వెడలిపోయెను.

తెల్లవాఱుటకుఁ గొంచెము పూర్వము శివాజీ కన్నులు తెఱచెను. అప్పటికి రోషినార తనకు విసరుచుండుటయు గులాబీ మెల్లగఁగాళ్లుపట్టుచుండుటయు నితరపరిచారిక లుపచారములు చేసి మందులు గాయములకు రాచుచుండుటయుఁ జూచెను.

శివాజీ యొత్తిగిల లేకపోయెను. ఎందువలన ననఁగా, నాతనియొడలంతయునొప్పు లెత్తుచుండెను.శివాజీ యెద్దియో తనలోఁ దాను గొణుఁగుకొనుచున్నట్లు రోషినార గ్రహించినది. ఆమె కొక్కమాటమాత్రము వినఁబడినది. అది యేది? "రోషినార! ఇప్పుడు మాటలాడవలదు. అది మీకు బాధగనుండును." అని రోషినార మెల్లగ ననెను. "మీకు సంపూర్ణారోగ్యము కలిగినపిమ్మట నేను మీమాటలన్నియు విందును." అని రోషినార బదులుచెప్పెను.

శివాజీ తిరుగఁ గన్నులమూసికొని నిశ్శబ్దముగనుండెను. రోషినార విసరుచునే యుండెను. అప్పు డప్పుడు పన్నీరు చిలుకరించుచునే యుండెను.

తెల్లవాఱుసరికి శివాజీ కొక్కగట్టినిట్టూర్పు వినఁబడి నది. దానితో నతనికి మెలకువ వచ్చినదికాని యామెవదనమున నున్నగులాబీలు వాడిపోయినవి. కన్నీళ్లతో నేత్రము లొరసి పోయినవి. ఆతనివదనము బాధచే వికలమగుచుండినను, శివాజీ చిఱునవ్వు నవ్వెను. అది హీనమైనదియే! ఆతఁ డెందులకు నవ్వెను?

తా నెంతబాధపడుచున్నను సహింపఁగలఁడు. కానిసత్యముఁగ తన మనోహారిణిఁ బ్రేమించునాతఁ డామె కాంతిహీనమగు వదనమును జూడఁజాలఁడు. ఆమె సుఖముగ నుండుటయే యాతనికిఁ గావలసినది. రోషినార తనకు సుఖముగనున్న దనుటకై శివాజీ నవ్వియుండవలెను. అందువలననే యాతఁడు "రోషినార! నాకేమియు బాధలేదు సుఖముగ నున్నది. నీకు భయములేదు. దుఃఖింపకుము" అని పలికెను.

"మంచిది. మంచిది." అని రోషినార నవ్వెను.

రోషినార నవ్వులు శివాజీకి పువ్వులవలెఁ గాన్పించెను. ఆశయ్యపై నాతఁడు మరణించిన నది పూలశయ్యకదా యని యాతఁడు తృప్తినొందెను. ఆతని కిప్పుడు సుఖముగ నుండెను. గాయములకు రాచిన మందులకంటె నామె నవ్వ వేవిధములఁ బనిచేసెను.

రోషి—నీవు నాకై చాల కష్టపడితివి.

శివా—నీకొఱకు నాజీవితమును ధారపోసి ప్రాణములు విడుచుటకూడ నాకు బాధకరము కాదు.

రోషి—అవును. అది సరియే! కాని నేను—

శివా—(ఆమెను మాటలాడ నీయక) మనోహారిణీ! ఆయుధపాణులగు పురుషు లిట్టిగాయము లందుటలో నాశ్చర్యము లేదు. మాకుఁ బ్రాంతమే! ఇట్టివి దేవప్రీతికరము లని నెఱుఁగుదును.

ఈమాటలు రోషినారకు సంతోషమును, అసంతోషము శివాజీ కానందమును గలిగించి బాధానివారకము లయ్యెను.

రోషి.—ఇట్టికష్టము లెవ్వరు కోరుకొందురు ?

శివా.—ఇట్టికష్టములోనే గాయపడినప్పు డానందము నొందిన యాతఁడుమాత్ర మిట్టికష్టములఁ గోరుకొనును.

రోషి.—"ఇడుములలో సుఖమా." అని యాశ్చర్యము నొందెను.

శివా.—రోగపడినప్పుడు సుఖము లేదనియే నీయభిప్రాయమా? అందులకు విరుద్ధముగా నాయురారోగ్యస్థితి నా కానంద దాయకముగ నున్నది. నాజీవితాధారమా! నావలె సుఖము నొందువార లిఁక నెవ్వరున్నారు? రోగశయ్యపై నింత సుఖ మెవ్వరికుండును ?

ఈపాలనురుఁగువంటి శయ్యపై నీవంటి యువతీమణి పరిచర్యలందుచున్న నాకంటె ధన్యతము లెవ్వరు? దీనికంతకుఁ గారణము నా గాయములు కావా? నాకనారోగ్యము కలుగుట వలననే నీవంటిమనోహారిణి సపర్యలు కలిగినవి కావా? ఈ గాయములే నా కదృష్టదాయకము లైనవి.

అని శివాజీ యూరకుండెను. ఈ వెఱ్ఱిసంభాషణ మచ్చట స్త్రీలోకము నొక్కసారి హాసమహాసముద్రమున ముంచివేసెను. శివాజీ యీవిధముగ నానందసముద్రమున సుఖయగుచుండ, మంకాజీ యేమయ్యెనో చూతమా?

పంద్రెండవ ప్రకరణము

శివాజీతో యుద్ధముచేసి పడిపోయినమంకాజీ చనిపోయె నని భృత్యులు రాజాజ్ఞ ననుసరించి కోటక్రిందనున్న పీనుఁగుల గుంటలోనికిఁ ద్రోసివైచిరి. కాని లోకమునకుఁ బనికిరానివస్తువులు త్వరగ నశింపవా? మంకాజీ ప్రాణము పోలేదు. ఆ పీనుఁగుల నెంటలనడుమ, దుర్వాసనాభూయిష్ఠమైన యాంగము నందు, నానానాళవములున్న జీవులు మృతకళేబరభక్షణ మొన రింపని వైనను జీవింపలేని యాప్రదేశమునం దామంకాజీ జీవములు నిలిచియుండెను. ద్వంద్వయుద్ధము జరిగిననాఁడే యాతని పర్వతశిఖరమునుండి క్రిందకుఁ బాఱవైచిరి కదా! మఱి నాలుగైదు దినముల కాతనికి స్మృతివచ్చినది; కాని కుడిచేయి సంపూర్ణముగఁ బోయియుండుటవలనను, శివాజీ ఖడ్గప్రహారణముల వలన మంకాజీ యెముకలుకూడఁ దెగియుండుటవలనను, శరీర మంతయు నొచ్చి యాతఁడు లేవలేకపోయెను. కష్టపడి లేచి ప్రక్కనేపాఱుచున్న సెలయేటికడకుఁ గొంతవడికిఁ బోయి, దప్పి తీర్చుకొని, యాపర్వతపాదమున నున్న ఫలవృక్షములనుండి రాలి యున్న కొన్నిపండ్లుతిని యాతఁడుజీవముల నిలువఁబెట్టుకొనెను. తుద కాతఁడు శివాజీని గుఱించి తలపోసెను. అతనిపై నాగ్రహము వృద్ధియై, మంకాజీ మొగలాయిలతోఁ జేరి శివాజీని సాధింప నిశ్చయించుకొనెను. శివాజీని నాశనమొనరించువఱకు నిద్రపోనని శపథ మొనరించుకొనెను.

కొంతకాలమునకు మంకాజీ గాయములు మాని యా రోగ్యవంతుఁడయ్యెను. కాని యంగవిహీనతవలన నాతఁ డాత నికే యుపయోగకారి కాఁడు. వానకాలము ప్రారంభ మైనది. మేఘము లురుము నారంభించినవి. ఆవానలలోనే మంకాజీ ప్రయాణమునకు శక్తిపోయినను మొగలాయీల శిబిర ప్రాంతములకుఁ బోయెను.

పటకుటీరము లెన్నియో నిర్మింపబడియున్నవి. ఆయుధ పాణులై సైనికులు పహరా నిచ్చుచుండిరి. ఆ పటకుటీరముల నడుమ నెత్తైనయొకగుడారముండెను. అది యలంకారములచేఁ దక్కినగుడారములకంటె నధికసుభగత్వముచేఁ బ్రకాశించు చున్నది. అది మొగలాయిసైన్యాధిపతి గుడారమై యుండునని మంకాజీ తలంచెను. అతఁడు మెల్లగ నాగుడారమును జేరి, యాతనికిఁ గన్పడిన మొదటిపహారాజవాను నీవిధముగఁ బ్రశ్నిం చెను. "మీ సేనాధిపతిని దర్శించుటకు వచ్చితిననియాతనితోఁ జెప్పెదవా?" "ఇచ్చట దయచేయుఁ డని" యొకయాసనమును జూపి యాసైనికుఁడు గుడారములోనికిఁ బోయి తిరిగివచ్చి "అయ్యా! సెలవైనది. దయచేయుఁడు." అని చెప్పెను.

లోపల సైస్తఖాను తిరిగి శివాజీ చెదరఁగొట్టిన సైన్య మును బ్రోవుచేసికొనుచుండుటచే నాప్రసంగముమాని మంకా జీని జూచి కూరుచుండుమనెను. పిమ్మట "నీసంగతి సందర్భములఁ బట్టిచూడ నీవు మహారాష్ట్ర ప్రభుని సందేశహారుఁడవనితోఁచు చున్నది. కాదా? నీపని యేమి?" అని సైస్తఖానుఁ డడిగెను.

మంకాజీ ప్రత్యుత్తరము నీయక సైస్తఖానుని ప్రక్కనున్న యిరు పురభటులను జూడసాగెను. "తొందరలేదు. నీయుద్దేశము స్పష్టముగ నీవు చెప్పవచ్చును" అని సైస్తఖాను హెచ్చరించి "వీరు నాయాంతరంగికులే నీకు రహస్యభంగము కాదని నేను పూటపడుదును. నీవు చెప్పఁదలఁచినది చెప్పుము. "అని యడిగెను.

అంతట మంకాజీ "ప్రభువర్యా! నాయాగమనకారణము మీకు సంపూర్ణముగ విన్నవించెదను. కాని దానికి ముందు మీరు నాశరీరమును పరీక్షింపుఁ" డని తనశరీరముపై నున్న వస్త్రములఁ దీసివైచెను. ఆశరీరముపై నున్న గాయములు, మానుచున్న మచ్చలును వారికాతఁడు చూపెను. "నిన్నింత దారుణముగ గాయములొనర్చినవా రెవ్వరు?" అని సైస్తఖానుఁ డడిగెను.

మంకా:—(కన్నీరుతో) మిమ్ముల నీరహస్యప్రదేశమునఁ దల దాచుకొనఁజేసిన యాపరమదుర్మార్గుఁడగు శివాజియే నన్నిట్టి దుస్థితికిఁ దెచ్చినది.

సైస్త:—ఆగజదొంగ నిన్నిట్లెందులకుఁ గొట్టవలసివచ్చినది?

మంకా:—అదియొక దీర్ఘమైన చరిత్రమగును. నన్నిక్కడ రక్షించుట కంగీకరింపుఁడు. నాశరీరము నిట్లువైకల్య మొనరించిన యాపరమనీచుని, నాప్రాణములఁ దీయఁదలంచిన యాదుర్మార్గుని నాచేతఁ బ్రాణములు పుచ్చుకొందును. అందులకు మీరంగీకరింపఁ గోరెదను.

సైస్త:—నేను నిన్నెట్లు విశ్వసింపఁగలను. శత్రువు పలుపోకడలు

పోయి మోసగించుచున్నాఁడు. నీవాతఁడు పంపినగూఢ చారివి కాఁగూడదా?

మంకా:—(కోపముతో) ప్రభువులు నే నసత్యమాడుచున్నట్లె తలంచుచున్నారా?

సైస్తః—లేదు. ఏమైనను నీవు డిల్లీచక్రవర్తిసేనలోఁ జేరి, యాచారము ననుసరించి ఘోర ప్రమాణములొనరించి నీశక్తికిఁ దగినవేతనమును బుచ్చుకొనుచుండినచో నిన్ను మాయుండనుండనిచ్చుట కభ్యంతరములేదు. నిన్ను రక్షిం చుట కప్పుడాటంక ముండదు.

మంకా:—(కొంత యోచించి) అయ్యా! నే నందుల కంగీకరింప లేను. నాకు గాయములన్నియు మానిజీవచేరువఱకు మీరు రక్షింపుఁడు. పిమ్మట నేను శివాజీపైఁ గసితీర్చుకొందును. నేను చేయఁబోవు నీదేశద్రోహాకరము నపకీర్తికరము నగు కార్యముకొఱకైనను, మీ చక్రవర్తిసేవకుఁడను కాఁజాలను.

సైస్తః—నీ కసితీర్చుకొనినపిమ్మట నేమి చేయుదువు!

మంకా:—తిండిమాని మరణించెదను.

సైస్తః—ఏల?

మంకా:—ఘోరశపథమొనరించి యీకార్యమునకుఁ బూను కొంటిని. ఇది తీరిన నాపగతీరును. పిమ్మట నేను బ్రదుకవలసి నది లేదు. మీకిష్టములేనియెడల మఱియొకరిమరుఁగు చొచ్చెదను.

సైస్తఖానుఁడు మంకాజి యాగ్రహమును జూచి యిది నిశ్చయమైన శత్రుత్వమని విశ్వసించెను. "శరణమ్మనుచున్న వీనిని విడువనేల? ఏమో? వీఁడె నాసైనికులసాహాయ్యమువలన శివాజీని బంధించి, యాకీర్తి నాకుఁ గలుగుటకుఁ గారకుఁడు కాఁగూడదా?" అనితలంచెను. "మంచిది! నీవారోగ్యము చెందు వఱకు నిచ్చట నుండవచ్చును. అప్పటి వఱకు నేను శివాజీ నెదిరింపను. పిమ్మట నీవాతనిఁ బట్టఁగలిగితివా నీకష్టమూరకపోనీయము." నాకు బహుమానము లక్కరలేదు. ఆదుర్జనునిరక్త మీకన్నులచూచిన చాలును. అది మీసాయమునఁ గావలెను" అని మంకాజీ బదులుచెప్పెను.

పిమ్మట సైస్తఖానుఁడు మంకాజీకి వలసినయేర్పాటు లొనరించి యాతనికొకవైద్యుని నియమించెను. చక్రవర్తికడ వేతనము తీసికొనిన మంకాజీదేశాభిమానము మాపాఠకులు గ్రహించి నవ్వకుందురా?

పదుమూఁడవప్రకరణము

మహమ్మదీయపరిపాలనమునందుఁ జక్రవర్తులు మహమ్మదీయులు కానివారిని బెట్టినబాధ లపరిమితములని చరిత్రలు నుడువుచున్నవి. హిందువులుబాధలధికమైన కొలఁది మతరక్షణ దీక్షాపరవశులై పోయిరి. అందువలననే హిందూమహమ్మదీయు లకుఁ జీవకాలమువఱకు శత్రుత్వము వృద్ధికాఁజొచ్చినది. రాజ

పుత్రులు మహమ్మదీయపరిపాలన సౌభాగ్యమునందుఁ జేరవలసిన వారైరి. భగవానుదాసువంటి రాజులు తమతనూజాతల ఢిల్లీ చక్రవర్తులకుఁ బెండ్లి చేసిరి. అట్లయ్యు నీజాతులు రెండును కలియ లేదు. అక్బరువంటి రాజనీతిజ్ఞుఁడు ముసలితనమునందుఁ జూపిన ప్రేమము నాతఁడే బాల్యమున హిందువులయెడఁ జూపలేదు. అక్బరు స్నేహితునివలెఁ గన్పట్టినశత్రువు. ఆతనిదుర్మార్గములకుఁ బట్టపగ్గములు లేకపోయెడివఁట! ఔరంగజేబు సింహాసనస్థుఁ డగుట మహమ్మదీయులకు సంతోషదాయక మయ్యెను. ఈసమ యమునందే యవనాంతకుఁడగు శివాజీ విజృంభించెను.

మంకాజీ క్రమముగ నారోగ్యవంతుఁ డయ్యెను. కాని యాతని కుడిచేయి పూర్వమువలె శక్తివంతము కాలేదు. తన గదిలో నొక్కఁడే కూరుచుండిన సైస్తఖానుఁ డొక్కనాఁడు మంకాజీని పిలిపించెను. మంకాజీని కూరుచుండుమని ఖానుఁ డాతని క్షేమసమాచారములనడిగెను. "నా కిప్పు డారోగ్యము కలిగినది నీకు భగవంతుఁడు మంగళము నిచ్చునుగాక!" అని మంకాజీ బదులు చెప్పెను.

సైస్తః—దుర్గ మిప్పుడు ముట్టడింపవచ్చునా?.

మంకాః—ఆహా!

సైస్తః—ఇచ్చట దారులు మాకుఁ దెలియవు. దుర్గద్వారము నకుఁ బోవుమార్గములఁ దెలియఁబఱచెదవా?

ఈమాటల విని మంకాజీ యూరకుండెను. ఆతని కేమియు దోఁపలేదు. చాలవఱకుఁ జింతించెను.

"మంచిది! ఊరకుంటి వేల? మాటలాడ వేమి?" అని సైస్తఖానుఁ డనెను.

మంకా:—మీరడిగినవిషయములఁ దెలుపుటకు నేనెన్నఁడును పూనుకొందునని తలంపకుఁడు.

సైస్తః—అట్లయినఁ శివాజీని నీవెట్లు పట్టుకొందువు?

మంకా:—అతనిఁ బట్టవలసిన యగత్యము లేదు మీసేవకులలో నొకరిని నాతోఁ బంపుఁడు. నేనాశివాజీతల ఖండించి మీ కర్పించెదను.

మంకాజీ మాటలకర్థము తెలియక ఖానుఁ డత్యాశ్చర్యపడెను. పిమ్మటఁ గొంతవడి కాతఁడు "నీవు చెప్పునదేదియో నాకుఁ దెలియుట లేదు. నీవు శివాజీతలఁ దెత్తునందువు కోటకుఁ బోవలసినమార్గములఁ జెప్పనందువు, దీని కంతకు నర్థమేమి?" అని పలికెను.

మంకా:—నేనుదానికి సమాధానము చెప్పలేను. నేను శివాజీని దండింపఁదలఁచితిని నే నావాగ్దానముతోనే మీరక్షణమునఁ జేరితిని నేనొక్కవ్యక్తిదోషముకొఱకు మాజాతినంతయు నాశనముచేయ నిష్టపడను. నాకాయోచన ముందుఁ దోఁపలేదు. కావున నిఁక నన్నావిషయమై వేధింపకుఁడు.

మంకాజీమాటలు ఖానునకుఁ గోపముఁ దెప్పించెను. హిందూమతనాశకులగు మహమ్మదీయుల కాతని జాత్యభిమానమే కోపకారణమయ్యెను; కాని బుద్ధిమంతుఁడగు ఖానుఁడు కార్యవాది కావునఁ గోపము నణఁచుకొనియెను.

సైన్యస్థు:—మంచిది, నీవు దుర్గరహస్యములఁ జెప్పుట కిష్టము లేని యెడల చక్రవర్తికొలువునఁ జేరుటకేమి?

మంకా:—నా కాయభ్యంతరమేమియు లేదే చక్రవర్తి గర్భశత్రువును జంపఁ బూనుకొనియుంటిని కాదా?

సైన్యస్థు:—నీ వొకసైనికుఁడవు కారాదా? అట్లే రాజభక్తితో వేతనమునందుచు నీసద్బుద్ధిని నెఱవేర్పవచ్చును.

ఈమాటలు మంకాజీకిఁ గోపముఁ దెప్పించెను. ఆతని ముఖవర్ణము మాఱినది.

మంకా:—నార? ఎవరు

అని మంకాజీ గర్జించెను.

సైన్యస్థు:—ఢిల్లీచక్రవర్తి!

మంకా:—మేము మహమ్మదీయుల సేవకులముకాము. ఔరంగజేబు నారా యెట్లు కాఁగలఁడు?

సైన్యస్థు:—నీ వాతనిసైన్యమునఁ జేరితివి! ఇప్పుడు వ్యతిరేకముగ నెట్లు ప్రవర్తింపఁగలవు?

మంకా:—అయ్యా! నే నిచ్చటకు నాపగఁదీర్చుకొనుటకువచ్చితి. కాని నేను నాజాతినే సర్వనాశనము చేసికొనఁదలఁచినంత దుస్స్థితికి దిగిపోలేదు. మహమ్మదీయుల ధనమున కాశపడిన వానివలె నేను బానిసనై నాజాతిని నశింపఁజేసికొను దేశద్రోహినగుదు ననుకొనుచున్నావా? మహారాష్ట్రజాతికా యపకారము నేదుర్మార్గుఁడు చేయఁ దలఁచునయ్యా! నాయుద్దేశము నెఱవేఱువఱకు నేను మొగలాయీలకు సాయ

మొనరింతునని చెప్పితిని. అంతమాత్రమున నేను చక్రవర్తి గొప్పతనమును సర్వాధికారము నంగీకరింతునా ?

ఈమాటలతో సైస్తఖానుడుమండిపోయెను. అతఁడప్పటికిని యోచించెను. తుద కిట్లు పలికెను. "నీవు వేతనమును దీసికొనుము, మానుము అది మాకంత నష్టములేదు. నీవు మాకు దుర్గ రహస్యములఁ జెప్పనను చున్నావు. కానిమ్ము. నీ విప్పుడు నీకువలసినంత దీసికొనిపోయి నీపగఁ దీర్చుకొనివచ్చెదవా ?

మంకా:—నే నందులకు సర్వసిద్ధముగ నున్నాను.

పిమ్మట నాతఁడు కొందఱు మహమ్మదీయసైనికులఁ దీసికొని దుర్గము వైపునకు వెడలిపోయెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

మంకాజీ వెళ్లినతరువాత సైస్తఖానునకుఁ గొన్నియాలోచనములు తోఁచెను. ఆతఁ డాలోచింపఁ దొడఁగెను. మంకాజీ యవినయసంభాషణమును మండిపడిన ఖానున కీయాలోచనము లాతనికి మహమ్మదీయసైనికుల సాయమంపినప్పుడు తోఁపలేదు. ఇప్పు డాతని కొకసందియ మొదవెను. "ఈమంకాజీ నిశ్చయముగ శివాజీని చంపనా ? లేక దొంగవేషమువైచి కొంతసైన్యమును దీసికొని పోయినాఁడు. ఆసైన్యమునంతయు నీయడవులలోనికిఁ దీసికొనిపోయి నాశనమొనర్చునా?" ఈవిధముగఁ దలఁచి, భయము నొందసాగెను. తుదకుఁ దన్ను దా

నిందించుకొనెను. ఔరంగజీబువలెనే యాతని యుద్యోగులును గ్రిందివారిని నమ్మరు. ఇతరుల నమ్ముటయే! ఇతరులయెడ విశ్వాసములేనివా రెల్లరు పరులు తమయెడనట్లే ప్రవర్తించుచున్నారని సందియమొందుచుండుట స్వాభావము.

ఎట్లయిన నీయుపద్రవమునుండి సాధ్యమైనంతవఱకు రక్షణమొందుట కాలోచింపవలెనని తనతోవచ్చియున్న సేనాధిపతుల నందఱ రావించి వారితో నిట్లనెను. "మీ రందఱును నేను చక్రవర్తిచే నిచ్చట నియోగింపఁబడితినని యెఱుఁగుదురు. రోషినారను గనుఁగొనుటకును శివాజీని బట్టుకొనుటకును మన మిచ్చటఁ బ్రయత్నించుచున్నాము. ఇప్పుడు మహారాష్ట్రులు మనకంటె సైన్యసాధనబలమునం దధికులు కారని మీ రెఱుఁగుదురు. వారి కునికిపట్లగు దుర్గములనుండి రహస్యమార్గముల వచ్చి మనల నుపాయముచేతను మాయముచేతను జయించుచున్నారు. ఈయుపాయము నెఱిఁగియే దల్వారుఖాను జయసింగుల నాసాయమున కంపఁ జక్రవర్తి తలంచుచుండెను. కాని వారిప్పటికిని రాఁజాలని కారణములు తెలియుటలేదు. మన మశ్రద్ధతో నుండుటఁజూచి శత్రువు లానాఁడు మనల నెట్లు చిందరవందర చేసినదియు మీరు చూచియున్నారు. ఆపరాభవమును బొందియు మన మిప్పు డూరకుండవలపినదా? మన మేమిచేయుదము? చక్రవర్తికి లోఁబడినప్రదేశము లన్నియు బందిపోటుదొంగలు ప్రవేశించి కల్లోలపఱచుచున్నారు. మన కిప్పుడు వలసినంతసైన్య మున్నది. ఆదొంగలఁ బట్టవలెను. ఇంత బలముండియు మన మీమహారాష్ట్రుల లొంగఁదీయుట

నుపాయముతోఁ బ్రకున్నది. ఈక్షణమున మీయాలోచనమును మంత్రాంగమును నాకుఁ బ్రయోజనకరము లగును. ఏమి చెప్పెదరు ?" అని ఖానుఁడు తనసేనాధిపతుల నడిగెను.

వారందఱు కొంతసే పాలోచించి కొంతవడి కిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసఁగిరి. "మనము శివాజీనిఁ బట్టనియెడల మన ప్రయత్నము లన్నియు వమ్మగును. ఎట్లో మన మాతనిఁ బట్టవలెను. పశువులు ప్రవేశింపని దుర్గమారణ్యములను మహారాష్ట్రపశువులు ప్రవేశింతురు. వా రక్కడ దాఁగుదురు. అట్టి వారు మనతో నెన్నటికిని బహిరంగయుద్ధమునకు రాసాహసింపరు. కావున నెట్లో వారి నట్టిదొమ్మియుద్ధమునకుఁ బురికొల్ప వలెను. అప్పుడు మనకు జయము నిశ్చయము. జయసింగు మున్నగువారు వచ్చికలసిన మన మహాసైన్యముతోఁ గోటల ముట్టడింప వచ్చును. అప్పుడు వారు తప్పించుకొనఁజాలరు." "అందఱుకలిసి చేసిన యీముట్టడివలన మన కేలాభముండును?" అని సైస్తఖానుఁడనెను. 'అట్లయిన నింకొకవిధము నాలోచింపుఁడు' అని సేనాధిపతు లనిరి.

ఈవిధముగ వారు చాలవఱకు యోచించి తుదకు మంకాజీ తీసికొనిపోయిన సైనికుల వెనుక నొకగూఢచారునిఁ బంపి మార్గమును గుర్తించి రమ్మని పంపుటకుఁ దీర్మానించి యా వెనుకనే ప్రచండసైన్యమును రాత్రిబయలుదేఱఁదీయ సిద్ధముగనుండిరి. మంకాజీతోఁబాటు వీరును దుర్గమును సులభముగ ముట్టడింపవచ్చునని వారితలంపు.

పదునేనవ ప్రకరణము

రోషినారను శివాజీ పట్టుకొనినకొండలోయ యరణ్య పరివృతమని మన మెఱుఁగుదుము. మంకాజీ యాలోయలోనికి వచ్చి తనకార్యము నెఱవేర్చుకొనుట కదిముఖ్యస్థానముగ నేర్పఱచుకొనియెను. అచ్చటకుఁ జేరినపిమ్మట తాను మొగలాయీలకుఁ జేసిన వాగ్దానము ననుసరించి కార్యసాధన మొనర్చుట యెట్లని యోచింపఁదొడఁగెను. క్రమముగ భానుఁ డపరాంబుధిని గ్రుంకుచుండ, వేఁడిమయూఖములు చల్లఁబడి యదృశ్యమగుచుండెను. మేఘరాజి నీలపుటాకసముక్రింద వ్రేలాడుచుండ నందుపై భానుకాంతి ప్రతిఫలింప నాయరుణరుచులచే మాఱి యవియన్నియు బంగరునీరానినవస్త్రములు పఱచినట్లు మనోహరముగ నుండెను. పక్షులు చెట్లకొమ్మలపైఁ జేరి మృదుమధురగానములఁ జేయుచుండెను. ఆకుజొంపములు, లతలును, వీచుచున్న గాలికిఁ గదలి కర్ణరంజకమగు వింతధ్వనులఁ గలిగించుచుండెను. లతలనుండి సగమువిడిచిన పుష్పగుచ్ఛములు మనోహరపరిమళకారకములై వాయుమండలమంతయు సజ్జనుల కీర్తివలెఁ బ్రాకి దూరమునఁ గూడఁ దమయునికి ద్యోతకమగునట్లు చేయుచుండెను. లోయలో చీఁకటివ్యాపించిపోవుచున్నది. అది యిఁక నంధకారబంధురమై పోవును. అప్పుడు మంకాజీ యీవిధమైన యాలోచనములఁ జేయసాగెను. "ఇంక నిచ్చట నాఁగుట మంచిదికాదు. కొన్ని నిమిషములలో నిదియంతయుఁ

గారుచీఁకటుల కిమ్మగును" అని తనమొగలాయీమిత్రులతో "మిత్రులారా! లెండు! ఇఁకఁ జీఁకటిపడిన కంటకములవంటి యీ రాళ్లలో మీ రగుడుగు కదల్పలేరు. నాఁ బోయినత్రోవను వెనువెంట రండు!"

మంకాజీ వెంట వారు నడచుచుండిరి. కొంతవడికి వారా లోయ దాఁటిరి. దుర్గపరిసరమున నున్న యొకగొప్పయరణ్యము లోనికి వారు ప్రవేశించిరి. వారు సవ్వడికలుగకుండ గనుపెట్టి యుండిరి. సూర్యుఁ డింకఁ గనఁబడఁడు. అప్పు డధికారి చెవిలో మంకాజీ గుసగుసలాడెను. అతని నొక్కని దీసికొని మంకాజీ దుర్గమునకుఁ బోవుమార్గమును జేరెను అక్కడకు వచ్చి తన జాతివారికి మాత్రమే తెలియునట్టి యొకధ్వని చేసెను. అప్పుడు పర్వతశిఖరమునుండి యొకయుయ్యాల దిగినది. ఆతఁడు దుర్గము లోనికిఁ బైకిఁ బోయెను. ఆతనిఁ జూచి దుర్గరక్షకులు జీవించి యుంటివా యని యాశ్చర్యపడిరి. ఆతని నెన్నియో ప్రశ్నలు వారడిగిరి. కాని వాని కన్నిఁటికి నాతఁడు యుక్తియుక్తముగఁ బ్రత్యుత్తరము లొసఁగెను. వా రాతనిమాటలవలన ద్రోహి కాఁడని నమ్మి విడిచిరి. ఆతఁడు శివాజీయున్న మందిరముకడకుఁ బోయెను. రోషినారతో ముచ్చటించుచున్న శివాజీకడకు నొక భృత్యుఁడు వచ్చి "తమదర్శనమునకు మంకాజీ వచ్చియుండె" నని చెప్పెను. శివాజీ యాశ్చర్యము నొందెను. అంతట నాతఁ డాకొండపైనున్న మూలికలసాయమున బ్రతికియుండు నని తలఁచి యీవలకువచ్చి యాతనిఁ జూచి "మంకాజీ! నీ వెట్లు బ్రతికితివి?" అని యడిగెను.

మంకా.—మహాప్రభూ! (అని కాళ్లపైఁ బడి) నాకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తమైనది. దేవర నాకుఁ దగినశిక్ష యొసంగిరి. నే నాకంటకమునఁ బడి పొందినబాధలు దేవుఁ డెఱుఁగును. ఐనను భవానీదేవి కృపవలన బ్రతికితిని. పశ్చాత్తాపము నొంది మీయనుగ్రహమును బడయ నిటకు వచ్చితిని.

శివా.—నీ వెట్లు బ్రతికితివి?

మంకా.—దేవరవా రదియే వినవలసియున్నది. చిత్రమైనది. నా కాపడియున్నస్థితిలో నొకవిచిత్రమైనస్వప్నము వచ్చినది. అందు నరకలోకమంతయు నాకుఁ బ్రత్యక్షమైనది. దేవరవా రొనరించినగాయములలోఁ గొన్నిపురువులుదూరి బాధపెట్టుచుండఁ బ్రాణములు పోవుచున్నవని తలంచి భవానీదేవిని నాపాపములు సైరింపఁ బ్రార్థించితిని.ఇంతలో దూరముగ నొకగొప్పధ్వనియైనట్లు నా కాస్వప్నమున వినఁబడినది. రక్తనేత్రయగుదుర్గ పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచువచ్చి నేలపైఁ దన్ని 'మూర్ఖుఁడా! నాప్రియభక్తుఁడగుశివాజీకి ద్రోహముచేయఁదలంచిన నీకింకను శిక్షయొనరించెద'ననెను. 'తల్లీ! క్షమియింపు'మని నేఁగోరితిని. ఆమె కొంతవడికిఁ గరుణించి 'నీవు శివాజీకడకుఁ బోయిక్షమాపణ వేఁడుకొనుము. అట్టి యుద్దేశము నీకుండిన నదిగోయాకనఁబడుచున్న మామిడిచెట్టుకడకుఁ బొమ్ము! ప్రతిదిన మాఫలము భక్షించి గాయములు మానినవెనుక శివాజీపాదములపైఁ బడుము. అప్పటికిఁగాని నీపాపములకుఁబరిహారము లే'దనెను. "మంచిది

తల్లీ! యని నమస్కరించి కన్నులు తెఱచుసరికి దేవియదృశ్య యయ్యెను. ఆతల్లి యాజ్ఞననుసరించి మీకడకు వచ్చితిని. మీాద దేవర చిత్తము." అనెను.

శివాజీ జాలిపడి "నిన్ను క్షమియించితిని. నీ కీదుస్థితికి నీ బుద్ధియే కారణమైనది" అని బుజ్జగించెను.

"నాకు దుర్గములోనుండి దేవరపాదసేవ చేయ ననుజ్ఞ యీయవలెను. భవానీదేవి"అని మంకాజీ పలుకుచుండ "ఆవిష యము తేపుచెప్పెదను" అని శివాజీ లోనికి వెడలిపోయెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

రాత్రి చాలవఱకుఁ గడచిపోయినది. కోటలోనివారంద ఱును గాఢనిద్రాపరవశులై యుండిరి. అప్పుడు మంకాజీ తాను వచ్చిన కార్యసాఫల్యమునకు బయలుదేఱెను. ఆతఁడు దుర్గ రక్షకులుతప్ప మిగిలినవారందఱు నిద్రించుచుండిరని గ్రహిం చెను. దుర్గరక్షకు లాయుధపాణులై పహరా నిచ్చుచుండిరి.

" నీ వెవ్వఁడ వెక్కడకుఁబోయెదవు ?" అని పోవుచున్న మంకాజీనిఁ జూచి యొకభటుఁడు భీకరముగఁ బ్రశ్నించెను. "నన్నే యెఱుఁగవా ?"అని భటునిఁజేరి మంకాజీ ప్రశ్నించెను. "క్షమియింపుఁడు. ఇంతరాత్రివేళ నెచ్చటికిఁ బోవుచున్నారు ?" అని భటుఁడు వినయపూర్వకముగ వంగియడిగెను. "నే నీరాత్రి

భటు లప్రమత్తులై యుండినది పరీక్షింపుమని మహారాజుచే నియోగింపఁబడితిని" అని మంకాజీ యనెను.

ఈ ప్రత్యుత్తరము భటుని నిరుత్తరునిఁ గావించినది. మంకాజీ నిశ్చలముగ వెడలిపోయెను. మంకాజీ ద్వారములు, కక్ష్యాంతరములును దాఁటి కోటలోనికి సులభముగ దారినిఁ జూపుచోటికి వచ్చెను.

మంకాజీ పూర్వము మహాశాస్త్ర యోధులలో నొకఁడు. అతఁడు గొప్పసైన్యాధిపతి. ఆతనిఁ బలుకరించుటకైన దుర్గరక్షకులు సాహసింపలేదు. అంత ప్రాముఖ్యముగలచోట గస్తీకాయుచున్న భటునియందు విశ్వాసము చాలక మంకాజీ తనమొల నున్న బాకును దీసి యొక్క దెబ్బతో నాతనిఁ బొడిచివేసెను. ఈవిధముగఁ దనకడ్డము లేకుండఁ జేసికొని యచ్చటనున్న యుయ్యేలఁ గ్రిందికి దింపెను. మొగలాయిసైనికులు మంకాజీ యనుజ్ఞ ననుసరించి యచ్చట నిలువఁబడియుండిరి. ఉయ్యేల వచ్చుట యొక మొగలాయి చూచి యుయ్యేలలోఁ గూరుచుండి పైకిఁబోయెను. ఈవిధముగఁ జాలినంతమంది భటులుపైకివచ్చిన పిమ్మట నిఁక శివాజీనిఁ బట్టుట సులభము రండని బయలుదేఱెను.

మంకాజీ పర్వతపాదమున సైస్తఖాను పెద్దసైన్యముతోఁ గాచియుండెనని యెఱుఁగఁడు. మంకాజీ వెడలుటతోనే యచ్చట నున్నతక్కిన మొగలాయిసైనికులు తమసైన్యము నంతయు వెంటవెంటనే యుయ్యేలలోఁ బై కెక్కించిరి. ఆకస్మికముగఁ దమ వారెందఱో వచ్చుటఁజూచి జయాభిలాషులై మొగలాయీలు

దుర్గములోపల విజయధ్వానము లొనరించి. "అల్లాహో!' అని యఱచిరి.

దుర్గరక్షకులు బాకాలధ్వనివిని, కోటశత్రువులకుఁ జిక్కినదని, యాపిరివిడువకుండ శివాజీపరుండినచోటికిఁ బోయి వచ్చిన యాపద నెఱుకపఱచిరి. శివాజీ యాపదకు మించిన ధైర్యముతో లేచెను. అతఁ డీవఱకే విజయధ్వానముల వినెను. కోటలోనివారందఱు నీకల్లోలమునకు దద్దరిలి లేచిరి.

శత్రువప్పుడే ముట్టడిప్రారంభించె నని దుర్గములో నున్న మహారాష్ట్రసైనికు లందఱు నాయుధశాలకుఁ బరువెత్తుకొని పోయి యాయుధముల ధరించి వచ్చి తిరుగఁ బడిరి. "భవానీ మాతకుజై! మహాదేవు!" అను వీరికేకలు "అల్లాహో!" కేకలతోఁ గలసి కొండలు ప్రతిధ్వనించు మహానాద మొకటి యుద్భవించెను.

ఆదినము దుర్గమునందున్న మహారాష్ట్రసైనికులకంటె నీ మొగలాయీ యతిథులు నాలుగు రెట్లు మించియున్నను, మహారాష్ట్రులు భీకరయుద్ధమొనరించి సంపూర్ణముగ మొగలాయీల నోడించిరి. మహారాష్ట్రు లొక్కుమ్మడి మోహరించి యొకప్పు డెదుట, మఱియొకసారినడుమ నింకొకతరి వెనుకను గ్రమ్మి మొగలాయీల నుగ్గాడిరి. ఒక్కొక్క దెబ్బ కొక్క మొగలాయీసైనికుఁడు క్రిందఁబడిచచ్చుచుండెను. ఆకటికచీఁకటితోనున్న నూతన ప్రదేశమునందు మొగలాయీ లేమియుఁ దెలియక దుర్దశనొంది దురపిల్లిరి. సైస్తఖానుఁ డీయవస్థలో నేమిచేయుటకును దోపక, యిఁక వీరిని నిర్జించుట దుర్ఘట మని తెలిసికొని చింతనొందు

చుండెను. చాలసే పాలోచించి శత్రువును బాధించుట కిదియే పరమసాధనమని నిశ్చయించుకొనెను. మహారాష్ట్ర సైనికులును, భటులు నున్న పూరియిండ్లకగ్గి ముట్టింపఁదలంచెను. అట్లు చెప్పుట తడవుగ నిప్పుముట్టించిరి. దానితో పెద్దమంటలు లేచి యుద్ధ రంగము కాంతివంత మగుటయే కాక కోటలోనివారిని గొప్ప గందరగోళములోనికి దింపెను.

ఇప్పుడుమరల మొగలాయీలు యుద్ధపుబాకాల నూది యుద్ధములోనికి దుమికిరి. సంఖ్యచే నధికులగు మొగలాయీల ముట్టడి యీసారి భీకరముగనుండెను. ఇదియే వా రారాత్రి పొందఁగలిగిన విజయము.

యుద్ధరంగమునుండి శివాజీ రోషినారకడకుఁ బోయెను. ఇఁకఁ దననాశనము నిశ్చయమనుకొనెను.

శివాజీనిఁ జూచుటతోనే యామె "యీమహాప్రళయ మేమి?" అని యడిగెను. "మీతండ్రి సైన్యము కోటముట్టడించి నది. వారికీసరికి సంపూర్ణవిజయము కలిగియుండును." అని రౌద్రాకారమున నున్న శివాజీ ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

చాలభయముతో "నిప్పుడు వారేమిచేయుదురు?" అని రోషినార ప్రశ్నించెను. "ఇచ్చటనుండి తీసికొనిపోవుదురు." అని శివాజీ బదులుచెప్పెను. "నీవు తక్షణ మట్లయిన పాఱి పొమ్ము? ఏమనఁగా: దుష్టుఁ డగుచక్రవర్తి నిన్నుఁ జంపక మానఁడు." అని రోషినార యేడువసాగెను.

"నిన్ను విడిచినబాధ నేనెట్లోర్తును?" అని శివాజికన్నుల నీరుపెట్టుకొనెను.

రోషినార కొంతవఱకు కూరకుండి శివాజీచేతిలోఁజేం నైచి "హృదయేశ్వరా! రోషినార నీయడిమ. ఎప్పటనున్న నెప్పటికైన నీయడిమై యుండునని నమ్ముము. కాని యద ష్టము——"ఒకముంతేఁడు నీళ్లామెకనుదమ్ములఁ గ్రమ్మెను. కా యది లెక్కగొనక "కాని నిన్నెప్పటికిని నేను కలిసికొనలే యెడల నిన్నే రాత్రింబవళ్లు ధ్యానించుచు నుండెదనని నమ్ముము ప్రాణనాయకా! ఆధ్వని సమీపించుచున్నది. నీవు తప్పించ కొనుము. ఇదియే నిన్ను గట్టిగఁ బ్రార్థించునది." అని రోషినా తొందరగ నుడివెను. రోషినారపైఁ బ్రణయపూరితములును జాలిగలిగించునవియును హృదయవేదనకరములు నగుచూ పులఁ బఱపి శివాజీ నిష్క్రమించెను. శివాజీకొఱకు మొగల యీలు కోటయంతట వెదకిరి కాని వారాతనిఁ గనుఁగొనలే పోయిరి. మహారాష్ట్రసైనికులుకొందఱు శివాజీకోడను కొం జెంకొకవిధమునను దుర్గమును విడిచి పోయిరి. తరువాత చర తరువాతప్రకరణమునఁ గలదు.

పదునేడవప్రకరణము

సైస్తఖాను స్వయముగ వచ్చి దుర్గముపట్టుకొనుటచూ చినమంకాజీకి దుఃఖ మపరిమితమయ్యెను. మహారాష్ట్రు లెన్ని విధములఁ బ్రయత్నించినను విజయులు కానందుల కాతఁడు దురపిల్లెను. వారు పోవుట యీతనికి విచారమొదవించెను

అతఁ డిట్లు తలపోయసాగెను. "శివాజీని జంపలేకపోయినదే కాక, కోటలోని కీమహమ్మదీయులఁ దెచ్చుట నాదేమిపౌరుషము? తమప్రాణములైనఁ బోఁగొట్టుకొని, కీర్తిగొలు కనేక దేశోపకారములగుపనుల నిర్వర్తింతురు. అయ్యో! నేనెంత బుద్ధిహీనుఁడను! నామాతృదేశమునకు ద్రోహ మొనరించితినే! కటకటా! నాశత్రువుపైఁ బగఁదీర్చుకొనవచ్చి నేనెట్లుచెడితిని? నా ప్రయత్నములు వమ్మగుటయే కాక దేశస్థు లీప్రాంతములకు రాకుండఁ జేసినపాపమున కొడికట్టుకొంటినికదా! ఛీ! నాజన్మ మెందులకు? నే నెట్టి కిరాతకృత్య మొనరించితిని?"

సైన్యాధిపతియగు మంకాజీ యిట్టి దీర్ఘవిచారమున నుండెను. ఈదుఃఖభార మాతనికి భరింపరాని దయ్యెను. అతఁడు పశ్చాత్తప్తహృదయముతో నొకవిజనమందిరమునకుఁ బోయి యాఁడుదానివలె భోరుమని యేడువసాగెను. అతనిబుద్ధియొక్క డనోజాఱిపోయిన ట్లాతఁడుతలంచెను. పాపమునకుఁ బశ్చాత్తాపము నొందినహృదయమున ద్రవించుజలమే పరిహారము కదా!

విజయమునొందిన మొగలులు దుర్గమునందలి గదు లన్నియుఁ బరీక్షించి వెలగలవస్తువుల దోఁచుకొనుచుండిరి. వారు స్వభావముచేఁ గ్రూరులు, బుద్ధిలోపము కలవారు. వారియుద్ధము లందలి విజయఫలితము లరులస్త్రీధనములఁ జెఱచుటయే! వారిసచ్ఛీలము వార లోడిపోయినవారిని బాధించుటయందే ద్యోతకముకదా! ఇప్పటికి దుర్గమంతయు స్వాధీన మొనరించు

కొని సైస్తఖానుసాహేబుగారు తనసైనికుల కిట్లనియె. "ఆబం పోటువొంగ కనఁబడఁడే! ఏమిది! ఆతఁడు పాఱిపోయెనా లేక యుద్ధమునఁజచ్చెనా? దీపములఁ దీసికొని మీరంద ఱు దుర్గమును పరీక్షింపుఁడని యాజ్ఞాపించుచున్నాను. ఆతఁడుదొర కున్న మనకీదుర్గవిజయమువలన లాభమేమియున్నది? ఆత్వ నెట్లయినఁ బట్టుకొనవలెను. శత్రువులభార్యల సొత్తులగూ వెదకి తేండు. అదియేమి? ఆ కృతఘ్నుఁడగు మంకాజీ కనఁ డఁడే! ఈతనికి గర్వమధికమే! సంకెలలు తగిలించి యాతుచ్ఛ నిటకు ముందు తీసికొనిరండు."పిమ్మట సైస్తఖాను తనకుమారు డగు అబ్దుల్ ఫతేఖానునిఁ బిలిచి రోషినార రాజుకొమా తెను వెదకి తెమ్మని పంపెను.

ఈయాజ్ఞ వినఁబడుట తడవుగ సైనికులు కోటలో నలు మూలలకుఁ బరువెత్తిరి. కాని వారిప్రయత్నములు నిష్ఫలమైయో జనములు కావలసియున్నది. శివాజీ యావటికే యదృష్టముపై నమ్మకముంచి తప్పించుకొని పోయెను. వారి కాదుర్గమునఁ దొక్కమానవుఁడు కాని స్త్రీకాని కనఁబడలేదు. చాలసేపటికి ఫతేఖాను మాత్రము రోషినారను గనుఁగొనఁ గలిగెను. ఆమె దుస్తులనుబట్టి యాతఁడామె రాజుకొమరితె కావలయునని తలం చెను. ఆమె దుఃఖముతోఁ దలవంచుకొని యుండెను. "అమ్మా! మీచెఱతప్పినది. మిమ్ములఁబట్టిన యాదుర్మార్గుఁడగు శివాజీపాఱి పోయినాఁడు. ఎక్కడిచ్చటికిఁబోయెనో యెరికిఁ దెలియదు. మీరు ఢిల్లీకిఁ బోవుటకు సేనాధిపతి యిప్పుడే శిబికను సిద్ధముచేసి యున్నాఁడు." అని ఫతేఖాను రోషినార నుద్దేశించి పలికెను.

ఒక తెయుఁ గోటలోనుండి యేమిచేయును ? మేలిముసుఁగు వేసికొని రోషినార ఫతేఖానునితో బయలుదేఱెను.

రోషినార సైస్తఖానునికడకు వచ్చుటకుముందు మొగలాయీసైనికులు మంకాజీనిఁ బట్టుకొని యీడ్చుకొని వచ్చిరి. మంకాజీ యాకారము భయంకరముగ నుండెను. కన్నులనుండి నీరువరదలు పాఱుచుండెను. ముక్కురంధ్రము లెగసిపడుచుండెను. పండ్లుబిగించి మంకాజీ రౌద్రాకారుఁడై యుండెను. ఆతఁడెవ్వరినిఁ జూచుటలేదు. కాని సైనికులు చుట్టుమూగి కోడిగమాడుచుండిరి.

"ఓరి దుష్టుఁడా! పాపి! నీవు నన్నే మోసగింపఁ దలఁచితివిగా?" అని సైస్తఖానుఁ డనెను.

మంకా:—నే నేమిటక్కరిపనులు చేసితి నందువు?

సైస్త:—ఆగజదొంగ! దయ్యముభక్తుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

ఈమాటలు మంకాజీ రక్తనాళములలోనికిఁ గాల్చిన సూదులవలెఁ బ్రవేశించెను. ఐనను మెల్లగఁ జలిపిడుగులవంటి మాటలతో నిట్లనెను. "తుచ్ఛమైనతురకవునీవు! నేను నీకసాయి కత్తికిభయపడను లొంగను. నీచసంభాషణమున మాదైవముల దూషించు చున్నావు. మంచి దట్లొనరింపుము. కాని నేను నా నీచపునాలుకతో దేవునిఁ దలఁచి యానామము నపవిత్రమొనరింపను." మంకాజీ కీమాటలవలనఁ గొంతవేఁడి చల్లారినది. ఆతఁడు మరల నిట్లుపలికెను. "ఈ ప్రపంచమునందు నానీచకార్యమునకుఁ బరిహారోక్తిలేదు. కావున సాధ్యమైనంతత్వరలోనన్ను జంపించి నా కుపకారము చేయుము."

సైస్త:—(నవ్వుచు) అది పిమ్మట నాలోచింతము. కాని శివాజీ యెక్కడున్నాఁడు?

మంకా:—అది నేనెఱుఁగను.

ఎవ్వరును మాటలాడలేదు.

సైస్త:—నీకు బ్రతుక నిష్టములేదా?

మంకా:—ఒక్కనిమిషమైన బ్రతుకనిష్టములేదు.

సైస్త:—నీవు తురకవైనచో నిన్నుక్షమియించెదను. చంపను. నీవే యాలోచింపుము. దయ్యములఁ బూజించుట తప్పు.

మంకా:—మహమ్మదీయపిశాచమా! నీవు మామతమును మిక్కిలి నిందించుచున్నావు. నన్నీ బంధములనుండి విడిచి నీవట్లు మాటలాడినచో నిన్నికత్తితోఁ బొడిచి చంపి కసి తీర్చుకొందును.

సైస్త:—నేను భయపడుటలేదు.

సైస్తఖానుఁ డొకసైనికునికి సన్న చేసెను. వెంటనేకొంత 'పులావు' తీసికొనివచ్చి "మహమ్మదీయుఁడవగుదువా? కావా అని యామాంసముకలసినయన్న మాతనినోట భటులచే ఖానుఁడు క్రుక్కించెను.

మంకా:—దేవుఁడా! నేను చేసినదానికిఁ బ్రతీకార మెట్లొనరించితివి!

ఇంతలో మహమ్మదీయు లూరకుండలేదు. ఆతని నొక బాకుతోఁ బొడిచి యిఁక నీభూభార మాతనివలన నధికము కాకుండఁ జేసి వారిభూతదయాళుత్వమును, ఉపకారప్రతీకారమగు కృతజ్ఞతాస్వభావమును బ్రకటించి కృతకృత్యులైరి.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

మహారాష్ట్రుల నందఱందఱిమినపిమ్మట మొగలులసైన్యాధిపతి, శివాజీ కోటలోఁ బ్రవేశించి, తనసైన్యమే యిదివఱకుఁ బాడుచేసినకోటభాగముల బాగుచేయుటకు వడ్రంగులను తాపీపనివాండ్రను నియమించెను. శివాజీ యుద్ధములోఁ జనిపోలేదని నిశ్చయముగఁ దెలిసికొనిరి. ఎంత వెదకిన నాతనిజాడ లేమియుఁ దెలియలేదు. కావున శివాజీ మరల వచ్చి సైన్యముతోఁ గోటకొఱకుఁ బోరాడునని తలఁచి తననమ్మినబంట్ల ననేకుల ముఖ్యస్థానముల నియమించి కడుజాగరూకతతో దుర్గమును రక్షించుచుండెను.

ఈ క్రొత్తనగరునం దీవిధముగ క్షేమముగ నున్నసైస్తఖానుఁడొకలేఖవ్రాసి, యీసంతోషవార్త ఢిల్లీచక్రవర్తికిఁ దెలియఁజేసెను. రోషినారచే నొకలేఖ వ్రాయించెను. చదువరులకు రోషినార ప్రస్తుతమనస్స్థితిఁ దెలిసికొనఁ గోరిక యుండవచ్చును. అది యెట్టిదో త్వరలోఁ దెలియఁజేయుదుము.

రోషినారను విడిచి శివాజీ యెటుపోయినదియు నేరు నెఱుఁగరు. సైస్తఖానుఁడు రాజఘుడదుర్గమును మాత్రము పట్టుకొనఁగలిగెను. అది శివాజీకున్న యసంఖ్యాకములగు దుర్గములలో నొక్కటి. అయినను రాజఘడము చాలముఖ్యమైన దుర్గము. న్యాయపరివ్యాప్తికిని రాజకీయవిషయములకు నర్హములగు

సుందరమందిరము లీదుర్గమున నెన్ని యేని కలవు. శివాజీ కీదుర్గ నష్టమువలనఁ గలిగినవిచార మూహ్యమే కాని వర్ణింపఁ దరముఁ గానిది. మొగలులు కోటనుబట్టుకొనుట కొనరించినద్రోహమార్గ మాతని కాగ్రహ మొదవించెను. ఆదుర్గముమరలనాతనికిఁజిక్కిన యెడలద్రోహియగు ఖానునిసైన్యమునం దొక్కపురువు లేకుండ జంపి; వీరి వినాశనవర్తమానము డిల్లీశ్వరునకుఁ జెప్పువాఁడైన లేకుండఁ జేయ శివాజీ నిశ్చయించుకొనెను. కోట శత్రువులకుఁ జిక్కిన మఱినాల్గుదినములవఱ కీవిధముగ నాందోళన మొందుచు నానాఁడాకస్మికముగ రామదాసస్వామి యాశ్రమముకడకు శివాజీ వచ్చెను. ఈవిషయము మొగలుల కేమియుఁ దెలియదు. వారు శివాజీ యెచ్చటనుండినదియుఁ దెలిసికొనలేకపోయిరి.

శివాజీ వచ్చుసరికి రామదాసస్వామి దర్భాసనాసీనుఁడై సమాధియం దుండెను. ఆతఁడు కన్నులు తెఱచుటతోనే శివాజీ యాతనిపాదములపై కొరగి సాష్టాంగనమస్కార మొనరించెను. పిమ్మట లేచి యుచితస్థానమునఁ గూరుచుండి పెదవి మెదపక యూరకుండెను.

ఆతఁ డూరకుండుటఁ గని రామదాసస్వామి యిట్లనెను. "బిడ్డా! నీదుర్గము మొగలులు పట్టుకొనిరని వింటిని. నీవు పూనినయీమహాకార్యమునం దభివృద్ధిమార్గమునువచ్చు నడ్డంకుల నీవు సరకుచేయరాదు. ఆపత్సమయమునఁ గార్యవిముఖులగువారు ధీరులు గాఁజాలరు. జయముగోరువాఁడు రెండుమూఁడుసారు లపజయ మొందినను వెఱవరాదు. బిడ్డా! ధైర్యము వహింపుము."

శివాజీ యీమాటలు వినెను. కాని ప్రత్యుత్తరమీయ లేదు. శివాజీ యప్పుడు రోషినారను దలంచుకొనుచుండెను. ఆతని కామెయెడబాటు విచార మొదవించుచుండెను. ఆమె చిఱునవ్వును ఆమె కోమలకంఠస్వరమును ఆమెనుండి వేఱుపడ వలసినప్పుడున్న మనస్థితియు నతనికి జ్ఞప్తికివచ్చి హృదయమును శతధా ప్రయ్యలు సేయుచుండెను. ఈయూహాలతో నాతనికిఁ గన్నీరు మున్నీరయ్యెను.

రామదాసస్వామి కీగొడవ తెలియదు. దుర్గనష్టమున కాతఁడు దుఃఖించుచుండెనని యాతఁడనుకొనెను. వారు కొంత సేపటివఱకు మాటలాడుకొనలేదు. కొంతవడికి రామదాస స్వామి "జయాపజయము లదృష్టమునకు వశమైనవి. కావున వానికి దుఃఖసంతోషము లనవసరములు. అధైర్యమును విడిచి గమ్యస్థానమును జేరఁ బ్రయత్నించువాఁడే పురుషుఁడు," అనెను.

"ఈపరిస్థితియం దేమిచేయవలసినదియు నిర్ధరించుటకే తమకడకు వచ్చితిని" అని శివాజీ పలికి యొకనిట్టూర్పు విడిచెను. "నీ తీర్మానమునకు నేసంతసించితిని. మొగలుల బహిరంగయుద్ధమున జయించుట దుస్సాధ్యము. పైఁగా నది మనవినాశమున కీపరిస్థితులయందుఁ గారణము కావచ్చును." అని రామదాస స్వామి నుడివెను. "మనకోట తిరిగి మనకెట్లు చిక్కును?" అని శివాజీ యడిగెను. "ఆలీ ఆదిల్షావలె నొనరింపుము. నీశత్రువు దుర్గమునుండిపోవును." అని రామదాసుస్వామి బదులుచెప్పెను.

శివా:—మీయాజ్ఞా ననుసరింతును. నేను నట్లే చేయఁదలంచితిని.

రామః—ఎంతత్వరగఁ జేసిన నంతచుంచిది.

శివా:—దాని కాలస్యములేదు. చారుల నంపి పెక్కుచోట్ల మూలబల ముండఁజేసితిని. నే నీరాత్రియే దుర్గమును ముట్టడించెదను.

రామదాసస్వామి యోచించుచుండెను. గురుమహారాజా! మీ రేమి యోచించుచున్నారు?" అని శివాజీ యడిగెను.

రామః—ఆలోచించుట కేమున్నది? నీవు దుర్గమును దిరిగి యెట్లు పట్టుకొందువు? నీ కీదుర్గ మెట్లుస్వాధీన మగును?

శివా:—దానికొఱకు మీకు విచార మక్కఱలేదు.

రామః—మొగలాయీలు జయము నొందినప్పటినుండియు దుర్గము నతి భద్రముగ సంరక్షించుకొనుచున్నారు. నీవు దుర్గకుడ్యభంగమునకుఁ బ్రయత్నించిమాచునట్లు వారికిఁ దెలిసెనా వారూఱకుండరు.

ఈమాటలు శివాజీ పెదవులపైఁ జిఱునవ్వు కలుగఁ జేసెను. "గురుమహారాజా! ప్రపంచములో నన్నెఱిఁగిన వారందఱు నాయుపాయమునకు మెచ్చుకొందురు. కావున మీకావిషయములో సందేహ మవసరములేదు."

రామః—నే నందువలననే మఱిమఱి యోచించుచున్నాను. నీవుపాయశాలివని మొగలాయీలుకూడ నెఱిఁగియున్నారు.

శివా:—వారి కింక నాసమాచారము పూర్తిగఁ దెలియదు. నాథీబల ప్రదర్శన మీరాత్రి జరుగును. వా రప్పుడు నన్నె

ఱుఁగఁగలరు. అప్పటివఱకు నానేర్పును వారెఱుఁగరని నమ్ముఁడు. నేఁటిరాత్రితో వారు పశుబలముకంటె ప్రతిభగల పురుషునియుపాయ మధికమని గ్రహింపఁగలరు.

రామ:—నీవు చేయఁదలఁచిన విధానమును జెప్పుము.

వా:—నిన్నను మొగలాయిసైన్యములోఁ జేరిన యొక మహారాష్ట్రోద్యోగిని జూచితిని. ఆతనితో నేను జాలసేపు మాటలాడితిని. నేఁటిరాత్రి యాతనిసైన్యబలమే దుర్గరక్షణమున నుండును. వారు మనల నెదిరింపరు. పైఁగా మనలోఁ గలియుదురు.

రామ:—నీవట్టి వాగ్దానములపై నెట్లాధారపడియుండఁగలవు ?

వా:—నమ్మకపోవుట కేమున్నది ? వారు ధనముకొఱకు మొగలాయీలఁ జేరిరి. కాని వారికి మనమున మనయందుఁ బ్రేముడి కలదు. మన క్షేమమును వారు కోరుచున్నారు. స్వాతంత్ర్యముకొఱకే నపేక్షింపరు ? ఆసైనికోద్యోగికిఁ దగినట్టు విషయములన్నియుఁ జెప్పితిని. మేము మొగలాయీల జయించినయెడల నాతనిసైన్యమును మన సైన్యములోఁ జేర్చుకొందునని చెప్పితిని. ఆతఁడు హృదయపూర్వకముగ సాయపడుదునని చెప్పియున్నాఁడు ఆశచేఁ బ్రోద్బలముకలిగి మన త్రిత్యాజీపాల్కారును మొగలాయీ సైనికవేషమున కోటకావలివారిలో నుంచి వచ్చితిని. ఆయుద్యోగికి సైదోడుగ నాతఁ డున్నాఁడు. కావున మీరు నన్నాశీర్వదించి యీ పందెములో నేను జయమునొందఁ బంపెదరా ?

రామః—కాని మొగలాయీలు చాలమంది మనసైనికుల గుమికూడుటఁజూచి యనుమానింపరా ?

శివా:—నే నాయపాయము కలుగకుండునట్లును, మొగలాయీలు మనమున సందియ మొదవకుండునట్లును తగిన యేర్పాటు లొనరించితిని.

ఇట్లు చెప్పుచు శివాజీ రామదాసస్వామి చెవిలో నేదియో చెప్పెను. సంతోషముతో రామదాసస్వామి "సర్వశక్తుఁడగు భగవంతుఁడు నీయందుఁ గరుణించి నీకు విజయప్రాప్తి నొసఁగూర్చును గాక !" ఈ యాశీర్వాదములతో రామదాసస్వామి శివాజీకి సెలవొసంగెను. శివాజీ మ్రొక్కి వినయముతో సెలవు తీసికొని వెడలిపోయెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

పునహాపట్టణములోనికిః బెండ్లివారు వచ్చుచుండిరి. వందలకొలఁది పల్లకుల యోంకారములును, వివిధవాద్యవిశేష క్రేంకారములును, నడుమనడుమ తూర్యముల భాంకారములును, బెండ్లిజనముతోఁ గ్రమముగాఁ గలిసిపోవుచున్న ప్రజల క్రేంకారములును మిన్నుముట్టుచుండెను. పల్లకివెంట నిశితకుంత ధారులగు సేవకులు జయజయ ధ్వానములతోఁ బెండ్లికొమరు పల్లకిముందఱ వచ్చుచుండ వందలకొలఁది సల్లకులకు సాయముగ గణగణారవములతో వేలకొలఁదిబండ్లు వెనుకవచ్చుచుండెను.

దర్పముతో అశ్వికులయు నాయుధధరులగు నాశ్వికులు చిత్ర ముగ నశ్వముల నడిపించుచు వచ్చుచుండిరి. పెండ్లివారందఱు తాంబూలములు నమలుచుండిరి. వారు పట్టణములోఁ గొంత భాగమునడచివచ్చినపిమ్మటఁబల్లకులనాఁపించిరి. పెండ్లిపల్లకినుండి వరుఁడు దిగి "భాజీప్రభూ! మనసన్నాయి వాంద్ర నేర్పు నీవచ్చిన వారికిఁ జూపు మనుఁ"డని ప్రోత్సహించెను. చిత్తమని భాజీ ప్రభువు సన్నాయివాంద్రను బిలిచి వినోద మొనరింపుమనెను. వా రారంభించినదిమొదలు ప్రజలు సంతసపడసాగిరి. మొగలా యీసైనికులందఱును నాగస్వరమును గొత్తగవినిన యడవి పాములవలెఁ దల లూపుచుండిరి. మొగలాయీసైనికులుక్రొత్త వారగు హిందువులతో మాటలాడుట లేదు. ఇది యంతయుఁ జూచుచుఁ దనప్రయత్నము సఫలతనొందు చున్నది కదా యని సంతసపడుచున్న పెండ్లికొడుకును జూడఁదలఁచిన వారెవ్వరుండురు? ఆతఁడే మనశివాజీ! నిజముగ నాతనికిఁ బెండ్లి జరుగుటలేదు. ఈవేషమునవచ్చి మొగలాయిల కన్నులఁ గప్పి యెప్పుడు రాత్రియగునా యెప్పుడుకోట ముట్టడింతునా యని కనుపెట్టియుండెను.

సహ్యపర్వతపంక్తిపైఁ జీఁకటులు వ్యాపింపఁదొడఁగెను. శివాజీతనప్రయత్నములపైనుండెను చీఁకటిక్రమముగా హెచ్చి పోయినది. మొగలాయీలందఱును వెడలిపోయిరి. పల్లకివాండ్రు, బండ్లవాండ్రు, దొల్లవాండ్రు, నందఱు యోధులే వారు మాఱు వేసముల నుండిరి. శివాజీ యుచితసమయమునఁ బర్వతపాదము నకు సైన్యముతోఁ బోయి సన్నచేసెను. పైనున్న నిత్యాజీ

పల్కీ డోకయుద్యోలను క్రిందకు దింపెను శివాజీ దానిలో, గూరుచుండెను. వెనువెంట యోధులుగూడ రఘునాథపంతు తానాజీమాలస్రా, భాజీప్రభుప్ర, మొదలగు వారందఱుపోయిరి. వారందఱు నసంఖ్యాకములగు సుద్యోలల దింపి పైకి వేల కొలది మహారాష్ట్రసైనికుల నెక్కించిరి. వేత్రధరులు, యోధులు, రుంజలవాంద్రు, మొదలగునారు గుఱ్ఱములపై నెక్కినిమిషములలో వచ్చి వారివారిస్థానముల నలంకరించిరి. ఎట్లయిననేమి మ్రాలిసైన్యమంతయు గోటలోనికి బ్రవేశము నొందరి. కోటబురుజులపై కెక్కినసైనికులందఱును జేరి "మాత భవానీకిజై"యని యఱచిరి. మఱికొందఱు "మహాదేవునికి జై" యనినిద్రించుచున్న మొగలాయిలచెవులు గింగురుపోవునట్లఱ చిరి. అప్పటికి సైస్తఖాను దుర్గప్రవేశ మొనరించి నాలుగుదినములు మాత్రమైనది. వారి కాకొండపై విశేషములే పరిచయము కాలేదు. ఈయూకస్మికపుగేకలకును గారణము తెలియక భయముతో మొగలాయిలు లేచిరి. మొగలాయిసైన్యము కంటె నాలుగురెట్లధికముగ నున్నమహారాష్ట్రుల నెదిరించిన వారిపాట్లు వర్ణనాతీతములు.

మొగలాయిసైనికుల నందఱ నాశన మొనరించుచుండ నడుమసైస్తఖానుని కుమారుడగు నబ్దుల్ఫతేఖానుడు తాను జేర్చిననిక్షేపమును విడిచి యుద్ధమున కుఱికి శివాజీని గలిసి కొనెను. "ఓరీ! తుచ్ఛుడా! నీవు దుర్గము తిరిగి పట్టుకొనదల చితివా? ఇదిగో! ఈదెబ్బతో నీపని సరి." అని కత్తి నెత్తెను. శివాజీ యించుకేనియు జలింపక యెత్తినకత్తి సహితముగ

నాతఁ డింకమాటనాడకుండఁ గ్రిందకుఁ బడునట్లు నఱకెను. సైస్తఖానుఁడు విజయమునం దాసవిడిచి దుర్గకుడ్యములపై నుండి భీమానదిలోని కుఱుకుటకుఁ బయ వెత్తుచుండెను. మంకాజీని వెదుకుటయందు మగ్నులైనకొందఱు మహారాష్ట్ర సైనికులాతని వెంబడించిరి. సైస్తఖానుఁడు స్వల్పయుద్ధము నొనరించి భీమానదిలోని కుఱికెను. మహారాష్ట్రులు ఱాళ్లురువ్వి యాతని బాధించిరి. అతఁడు పాఱిపోవుటలోఁ గొన్ని చేతివ్రేళ్లుమాత్రము తెగినవి. అతఁ డెచ్చటకుఁ గొట్టుకొనిపోయినదియు విచారించుట కిది సమయము కాదు.

మొగలాయీలనందఱ నురుమాడి, యింక తుఱకపురుగు లేకుండఁజేసి శివాజీ కోట నాక్రమించుకొనిన పిమ్మటఁ దన వాగ్దానము ననుసరించి తనకు సాయమొనరించిన మహారాష్ట్రుల కుద్యోగము లొసంగి రక్షించెను. మొగలాయీల సేవయందు వారొందిన కష్టములఁ దెలుపుచు, మంకాజీ దురవస్థను వర్ణించి చెప్పిరి. దేశద్రోహియగు మంకాజీ దుర్మరణమును విని శివాజీ "హిందూరాజ్యలక్ష్మి! నీ విరోధాచరణపరులగు కఱకుతుఱకల నీయెదుఱొమ్ములపై విహరింప నెట్లు సహించితి వమ్మా" అని విచారింపసాగెను.

సైస్తఖానుఁ డోడిపోయినవెంటనే శివాజీ సూరతునగరముపై దండెత్తి యానగరమునందలి సంపదల దోఁచుకొనెను. సూరతునగర మప్పటికి మొగలాయీలు పరిపాలించుచుండిరి. ఈసమయమునందే శివాజీతండ్రి యగుషాజీ మృతిఁబొందెను. ఉచితకర్మ లొనరించినపిమ్మట శివాజీ తనరాజ్యమునందు వాడుకలోనున్న నాణెములపైఁ దనపేరు వేయించెను. తనసైన్య

మునం దుద్యోగులకు పారసీకనామములకు బదులు సంస్కృత నామము లుంపించెను.

శివాజీ యిట్లు పట్టభద్రుఁడై త్రిత్యాజీ పాల్కారుసాయమున నౌరంగబాదు, అహమ్మదునగరము, గోకర్ణము, గోవా, బెంగుళూరు మొదలగు పట్టణములఁ బట్టుకొనెను. ఆవఱకే పట్టణములు మొగలాయీలకులోఁబడియుండెను. ఇప్పుడవి తన రాజ్యమునఁ గలుపుకొనెను. శివాజీ యధికారమునందున్న సముద్రసైన్యము యుద్ధపుటోడలతోఁ బోయి మక్కాకుఁబోవు చున్న మహమ్మదీయయాత్రికు లున్న యోడ నొకదానినిఁ బట్టుకొని యపరిమితముగ ధనము దోఁచుకొనెను.

శివాజీ జబ్బుపడినపిమ్మట నారోగ్యమునకై కాశ్మీరదేశమునకుఁ బోయియుండెను. దక్కనులో నీతొందరలు జరుగు నప్పటి కౌరంగజీబు కాశ్మీరమునందే యుండెను. సైస్తఖానునకుఁ బిమ్మట సుల్తాన్ మజ్జామును దక్కనుగవర్నరుగా నియమించిరి. కాని యతఁడు శివాజీతొందర లణఁపఁజాలకపోయెను. తన రాజ్యమునందుఁ గొంతభాగము పోయినందుల కౌరంగజీబు రిచ్చ పడెను. మక్కాయాత్రికులగతి వినినపిమ్మట మహమ్మదీయుఁడగు పాదుషాగారికిఁ గోపము హెచ్చిపోయినది. ఔరంగజీబు వెంటనే జయసింగు మహారాజున కొకలేఖ వ్రాయించెను. జయసింగు రసపుత్రప్రభుఁడు. "విజయపూరునవాబుపైఁ దరలివెడలుటకు ముందు శివాజీనిఁ బట్టుకొని యినుపబోనులో నుంచి ఢిల్లీకిఁ బంపవలెను. ఇది ముందు చేయవలెను." అని జయసింగునకు లేఖనంపెను దల్యారుఖానునితోఁ గలసి జయసింగీలేఖఁ జూచిన వెంటనే పునహాపట్టణమును జేరి పురంధరపురమును బట్టుకొనఁ

జూచుచుండెను. దారిలో నున్న సింహగడమును ముం దాతఁడు ముట్టడించెను.

గొప్ప యోధుఁడగు జయసిం గాకస్మికముగ వచ్చుటఁ జూచి మహారాష్ట్రులు విభ్రాంతినొందిరి. యుద్ధకుశలులగు రసపుత్రులనెదిరింప వారి సహాయశక్తులఁ బ్రయత్నించిరి. కాని మహారాష్ట్రులు జయింపలేదు. కావున నిందులకు జయసింగుతో సంధి చేసికొనుటయే శివాజీకి మిగిలినదారి అందువలన శివాజీ యొక నాఁడు రసపుత్రశిబిరమునకు వెళ్లి వారితో సంధిమాట లాడుట కొకదిన మేర్పఱుప నిశ్చయించుకొనెను.

ఆమఱునాఁడే శివాజీ యొంటరిగా బయలుదేరి నిరాయుధుఁడై రసపుత్ర శిబిరమును ప్రవేశించి జయసింగుకడకుఁ బోయెను. శివాజీ శత్రుశిబిర ప్రవేశమునకు జయసిం గాశ్చర్యము నొందెను. శివాజీ జయసింగుతోఁ జాలసంగతులు ముచ్చటించెను. రసపుత్రులైన మీరు మొగలాయీలకు లొంగిపోవుటయే కాక మీహిందూమతమువారలగు మహారాష్ట్రులపై దండెత్తుటలో మీరు సాయమొనరించుట యన్యాయమని చెప్పెను. ఉత్తరమున రసపుత్రులును, దక్షిణమున మహారాష్ట్రులు నెదిరించినచో మహమ్మదీయు లేమియుఁ జేయఁజాల రనెను. వేషభాషలు వేఱని మనము వేఱుపడియుంటచే మహమ్మదీయులు మనలో నొకరి నింకొకరిపైఁ బంపి మనవలననే మనలను జయించి దేవిశజులగు మొగలాయీలు మనపరిపాలకు లగుచున్నారని నచ్చఁ జెప్పెను. జయసింగు శివాజీమాటల కంగీకరించిన తాను సంధి యొనర్చుట కధికారము లేదనియు మహారాష్ట్రులు చక్రవర్తికి వశ్యులుకావలెననియుఁ జెప్పి "మీమాటలవలన నామనస్సు

మాఱినది. మీరుచక్రవర్తితో మిత్రులుగానుండి, వారిని దర్శింప ఢిల్లీకి వచ్చెదరా?" అని శివాజీ నడిగెను. "రాకేమి? పాదుషా నన్ను గౌరవముచేయు" నని శివాజీ పలికెను. "అట్లయిన నేను చక్రవర్తిపై గట్టికట్టి మీపక్షమున నుందు" నని జయసింగు పలికెను ఆపద్ధతికిఁజెలునవ్వుతో శివాజీయంగీకరించెను. అప్పుడు జయసింగు శివాజీ తనకు సాయపడి బీజపూరునవాబుతో యుద్ధమొనరించుటకును వచ్చినధనములో నాల్గవవంతు శివాజి కిచ్చుటకును సంధిచేసికొని చక్రవర్తికిఁదెలియఁజేసెను. చక్రవర్తి యంగీకరించెను. బీజపూరుయుద్ధఫలితములు పాఠకులు చరిత్ర వలన గ్రహింతురని తలఁచి మనకథానాయికయగు రోషనార యేమిచేయుచున్నదో చూచుటకుఁ బోవుదమని మాపాఠకుల యనుజ్ఞను వేఁడుచున్నాము.

ఇరువదియవప్రకరణము

రోషనార ఢిల్లీనగరము సుఖముగఁజేరెను. పుష్పగుచ్ఛమునందుండునాయకపుష్పమువలె వనితాలోకమున కలంకారముగ నుండినయామెమోహనకరలావణ్యముకాని యపరూపసౌందర్యముగాని యామెకడ నిప్పుడు లేదు. పరిష్కృతమై సర్పాకారమున నామెభుజస్కంధము నలంకరించెడి యలకదామ మిప్పు డట్లులేదు. ఆదినములలో నామెశరీరపుసోయగము నతిశయింపఁజేయునట్టి యామెముఖముల్లాగుకాని ఆపట్టురెక కాని ఆచమికీచొక్కాయికాని ఆసువర్ణరత్నాభరణములుగాని, యామె యిప్పుడు ధరించుటలేదు. ఆమెకోమలములైనయవయవములు స్రుక్కి ధూళిధూసరితములై పోయినవి. ఆమె కమల

ములవంటినేత్రములు కన్నీటి వర్షధారలచేఁ బీడితములైనవి. అప్పు డంతమనోహార మందహాసములనీను పెదవు లిప్పుడు శోక సూచకములై యెండి వివర్ణములై పోయినవి. ఆమె చికురజాలము చీకాకుపడి దుమ్ముపట్టిపోయెను. ఆభరణములఁదాల్చిన గుఱు తులే మిగిలియున్నవి. భవిష్యజ్జీవనమునందలి సౌఖ్యరంగముల నామె యిప్పుడు తలపోయు చుండుటలేదు. సంతోషమామెకు దూరముగ బాఱిపోయినది. ఆమెకిప్పుడు శాంతిజలముకన్నీరు కన్నీరే! అక్కటా! కర్మము నెవ్వరు త్రెంపఁగలరు? రోషినార యిప్పుడు చెఱసాలయందున్నది. ఆమెకీశై దుఃఖానావచ్చిన దెందు లకు? తనజనకునియెదుట నిర్భయముగ నామె శివాజీసుగుణ ంపదలఁబొగడినదికాదు. నుడివినది. అంతఃపురమునందున్న— తనతాతగారినికూడ నుంచినచెఱసాలయందే తన్నుంచినందుల కామె సంతసించినది. కట్టా! ఇరువురును ఖైదీలు. ఇరువురును దుఃఖమునసుండిరి. వారిరువురకు భేదము లేకపోలేదు. షాజహాను దుఃఖమున క్రోధాగ్నియు, రోషినారదుఃఖమున యువతికావున విరహాగ్నియు ప్రియుని విశ్లేషదుఃఖమున మిశ్రమైయున్నది.

చాలదినములవఱకు షాజహాను రోషినారతో మాట లాడలేదు. పరమదుర్మార్గుఁడగు తనతనయునిబట్టి తనయెడ మంచి యభిప్రాయముతో నుండునా యని యాతఁడు తలంచెను. కాని కొన్నిదినములలోనే రోషినార చర్యవలనను, మాటల వలన నామె యెడఁ గనికర ముదయించెను. వారిరువురు నొకరి భావము లొకరు విప్పిచెప్పుకొని దుఃఖించుచుండిరి. రోషినార శివాజీని ప్రేమించినదని షాజహాను విని సంతసించెను; కాని యాతఁ డామెకు సుఖము కలుగున ట్లేమిచేయఁగలఁడు?

తనసోదరుల నందఱఁ జంపి సింహాసనమెక్కిన యలంగీరు చర్య లాతని నేమిచేయలేవు? తానే సౌందర్యవంతముగ నొనరించినపట్టణమున సామాన్యమానవునివలెఁ జెఱయందుండుటయే కాక తాను నిర్మించిన మయూరసింహాసనముపైఁ దనదుష్టపుత్రుఁడు కూరుచుండినిరంకుశముగఁ బరిపాలించుచుండినయలంగీరుచర్య లాతనిహృదయమును మాడ్చివేయుచుండెను. విధిని నిందించుచు మనుమరాలితోఁగాలక్షేపమొనరించుచు నాతఁడు దినములు పుచ్చుచుండెను.

రోషినార యోగిని వేషమునఁగాని, పురుషవేషమునఁగాని, చెఱనుండి తప్పించుకొని పోయి శివాజీనేవిధముగనైనఁ జేరఁదలంచి యుండెను. కాని యట్లొనరింప ధైర్యము చాలక యుండెను. ఏమిసిలుగులపాలగుదునో, యెక్కడఁబట్టువడుదునో ఎట్లు శివాజీని గలిసికొందునోయని యామెకు భయమొదవెను. గులాబీతో శివాజీ కోటయందుఁ గడపిన సౌఖ్యభాజనములగు దినములామెకు జ్ఞప్తికివచ్చెను. తన ప్రియుఁడు నిస్తులప్రేమమునఁ దన్నుఁ జేరనప్పు డాతని నిరాకరించి వేధించిన విషయ మామెకు జ్ఞప్తికి వచ్చి చేతికందినమాణిక్యమును నిరాకరించిన నాకీ శిక్ష యర్హమైనదియే యని నొచ్చుకొనును.

ఇట్టిస్థితిలో నొకనాఁడు శివాజీ ఢిల్లీనగరమునకు వచ్చినట్లు షాజహాను రోషినారతోఁ జెప్పెను. ఆమె మొదటనమ్మలేదు. తుదకుఁ దాతగారికి నేత్రపర్వముగ నామె వదనము వికసించెను. "నీవొకటి రెండుదినములు వేచియుండుము. ఇంతలో శివాజీ నీతండ్రిని దర్శించును. పిమ్మట నాతఁడు నిన్నాతనికిచ్చిపరిణయమొనరింపవచ్చును. నీవీలోపున మాఱువేషమునఁ బోయిన

నెటునుండి యెటువచ్చునో?" అని స్థైర్యము చెప్పెను. రోషి నార యాశాపూరితహృదయమున నిమిషములు లెక్కించు కొనుచు, శివాజీ దివ్యమూర్తిని ధ్యానించుకొనుచు నేసమయ మున నేశుభవార్తవచ్చునో యని కనుపెట్టుకొనియుండెను.

మఱునాఁడే శివాజీ యౌరంగజేబును దర్శింప నిశ్చ యింపఁబడినది. ఉచితకాలమున శివాజీ పాదుషాసభకుఁ బయన మయ్యెను. కాని చక్రవర్తి యాతని కట్టిసమయములఁ జేయవల సిన స్వాగతోచితక్రియల జరుపలేదు. కొలువుతీర్చియున్న సుల తాను కడకు శివాజీపోయి యుచితరీతి తనమన్ననలఁ దెలిపి కూరుచుండెను. హిందూసభ్యులందఱు శివాజీమూర్తినిఁ జూచి సంతసించుచుండిరి. తుమ్మెద ఱెక్కల వంటి నల్లనిగడ్డమును, సువ ర్ణమయమగు శిరోవేష్టనమును, రత్నాలంకారములును, వెడద కన్నులును, నల్లనిభ్రూయుగ్మమును, దర్పమగు దిరిసులును గలిగి మయూరాసనమునఁ గూరుచుండియున్న యౌరంగజేబు మూర్తిపై శివాజీదృష్టుల నిల్పియుండెను.

ఇంతలో నొకఁడు లేచి 'శివాజీ కైదువేల సైనికులపై మన్సబుదారీ యుద్యోగమును జక్రవర్తి ప్రసాదించెను' అని ప్రకటించెను. దానిపై శివాజీ లేచి "నేను స్వతంత్ర ప్రభుఁ డను. మీక్రింద నుద్యోగమునకు నేరాలేదు. జయసింగు సంధి పత్రము ననుసరించి వచ్చిన నన్ను మీరిట్లు గౌరవపఱచుట తగ" దని శివాజీ యగ్నికణములు నేత్రములనుండి వెలువడ మీసములదర ముకుపుటంబులు వికలితములగునట్లు నుడివెను. పాదుషా నవ్వుచు "నుద్యోగమిచ్చి గౌరవించుట తప్పా? జయ సింగుతో నెట్లు సంధిచేసి కొంటివి !" అని యలంగీరు నవ్వుచు

నిర్లక్ష్యముగఁ బలికెను. "బీజపూరుయుద్ధమున నేనుసహాయపడ కున్న నీసరికి దక్కనులో మీారాజ్య మంతమయ్యెడిది. నేను స్వతంత్ర ప్రభుఁడనై స్వతంత్రుఁడువచ్చి దర్శన మొనరించునట్లు వచ్చితిని కాని యుద్యోగమునకుఁ గాదు. నాకేవిధమైన యగౌరవము జరిగినను జయసింగు మీాపైఁ గసితీర్చుకొందునని శపథము చేసియున్నాఁడు" అని శివాజీ పలికెను.

"అట్లయిన నతనికి వ్రాసి ప్రత్యుత్తరము తెప్పించెదము. అంతవఱ కుండుఁ" డని ఫాదుషా పలికెను.

"నాసైన్యమున కీనీళ్లు పడవు కావున సైనికులు మహారాష్ట్రమునకుఁ బోవుదురు. నేనొక్కఁడ నుందు"నని శివాజీ పలికెను. మఱియు మంచిదనుకొని శివాజీ మాటల కంగీకరించెను. ఈ విషయములన్నియు రోషినార జాలరులనుండి పరికించుచునే యుండెను. తనసైన్యమునంతను బంపివేసిన శివాజీ మూర్ఖుఁడని ఫాదుషా నవ్వుకొనెను. ఏవిధముగ శివాజీభరతము పట్టుదునని యలంగీరు తలపోయుచుఁ గొలువు చాలించెను. రోషినార యేమియుఁ దోఁపక చెఱసాలకుఁ బోయెను శివాజీ తన విడిదిగృహమునకు వెడలిపోయెను.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము

జనానాలో నున్న తనగదిలో నొంటరిగా మఱునాఁడు సాయంకాలమున ఫాదుషా కూరుచుండియుండెను. లేఖనసాధనము గదిలో నమర్చియుండిరి. తనచేతిలో నొక కలమునుబట్టుకొని యౌరంగజీబు తాను వ్రాయవలసిన సంగతులనుగుఱించి యోచించుకొనుచుండెను. ఆతనిటీ రపాయకరముగ నుండెను.

జయసింగునకు నిన్న శివాజీ పలికిన పలుకులుకాని యీ సమాచారముగాని వ్రాయుట యుక్తముకాదని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. లేనియెడల జయసింగాడినమాటలు సత్యములని ప్రత్యుత్తరము వచ్చినయెడల నప్పుడు శివాజీని దానను కొనునట్లు చంపుటకు వీలుండదు. తనను జయసింగు వాగ్దానము తెలిసికూడ నిట్లు ప్రవర్తించెనని జయసింగు విన్నచోఁ జక్రవర్తి కాతఁడు ప్రబలశత్రువగును ఈకొఱవినిఁ గొనితెచ్చుకొననేల ? జయసింగు బలవంతుఁడు. తన కనేక మహోపకారములు చేసినవాఁడు. ఆతనితో శత్రుత్వ మపాయకరమైనది. బల వత్సైన్యోపేతుఁడగు రజపుత్రు నేల శత్రునిగా నొనర్చుకొన వలెను ? కావున రోషినాక నెత్తుకొనిపోయిన నేరమో మఱి యొకటియో కల్పించి జయసింగు సాక్ష్యముపై శివాజీనిఁ గొఱతవేయింపవలెనని ఫాదుషా నిశ్చయించుకొనెను. ఆతనికి మరల సందేహము తోఁచెను జయసింగు తనయిష్టము ననుసరించి సాక్ష్యమీయకుండిననో యని. అట్టియెడ నమాయకుఁడగు జయసింగు తనకు మహోపకారియైనను ఆతనిఁ జంపి వేయవలసినదే యని ఫాదుషా తీర్మానించుకొనెను. 9357

తుదకు ఫాదుషా తనపుత్రునిపేర నొకజాబు వ్రాసెను ఆతఁ డంతట నొకనిఁ బిలిచి "ఖుదాబక్షూ ! నీవీయుత్తరమును దీసికొని దక్కనులో నున్న నాపుత్రునిఁ గలిసికొనుము. నాపుత్రుఁడుత్తరము చూచినవెంటనే బీజపూరునకుఁ బోవును, నీ వాతనివెంటఁ బోయి యాతఁడు సేనాపతులతో మాటలాడి కుట్ర చేయు రహస్యముల విని, నీవీ విషకరండము నెట్లో జయసింగునకుఁగాని, లేక నాపుత్రునితోఁ గలియునట్టి యితర

సేనాపతులకుఁగాని పెట్టి చంపుము. నాతాతను జెఱనిడి యాతని రాజ్యమును నాతండ్రి పరిపాలించెను. నాతండ్రిని జెఱనిడి నేను పరిపాలించుచున్నాను. నన్ను నాపుత్రుఁడు ముద్దిడుకొనునా ? కావున నిప్పటినుండియు మనమేరిని నమ్మక తగిన జాగరూకతతో నుండిన మంచిదికాదా ? నీ వీకార్యము నిదివఱకువలెనే నిపుణతతో నొనరించిన నీకు మావలన నమిత గౌరవ ధనలాభములు చేకూరఁగలవు. తెలిసినదా!" అని చెప్పి తాను వ్రాసినజాబు నాతని కిచ్చిపంపెను.

ఖుదాబక్షు ఉత్తరమును దీసికొని చిత్త మని వంగి సలాముచేసి వెంటనే వెడలిపోయెను.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము

శివాజీ విడిదిమందిరమున దినములు గడపుచుండెను. దక్కనులో నున్నజయసింగుకడనుండి ప్రత్యుత్తరమురాలేదు. ఇచ్చట శివాజీమందిర మాయుధపాణులగు మహమ్మదీయులచే రక్షింపఁ బడుచుండెను. తన కిది చెఱసాలయా యని శివాజీ తలంచుచుండెను. శివాజీ కేలోపము లేకుండ ఫాదుషా పరిచారకుల నియమించి సామగ్రు లంపుచుండెను. జయసింగు పుత్రుఁడగు రామసింగు ప్రతిదినము వచ్చి శివాజీనిఁ గలిసికొని యాతని కేవిధమైనలోపము లేకుండఁ జూచుచుండెను.

వాఁడుక ననుసరించి యొకనాఁడు రామసింగు శివాజీ కడకు వచ్చెను. దక్కనునుండి ప్రత్యుత్తరము రాలేదని యాతఁడు చెప్పెను. "నాకుఁ గొంచె మనారోగ్యముగ

నున్నది. మా దేశముపోయి యౌషధసేవ యొనరింపవలె" నని శివాజీ చెప్పెను. "చక్రవర్తికడఁ బెక్కుమంది వైద్యు లున్నారీవలకే చెప్పిన నేవారినిఁ జక్రవర్తితోఁ జెప్పి తీసికొని వచ్చియుందునే" యని రామసింగనెను.

"మన మొకసారి చల్లగాలికి యమునానదీప్రాంతములకుఁ బోవలె"నని శివాజీ యనెను. మంచిదని వారిరువురును బయలు దేఱిరి. వారివెంట నాయుధపాణులగు భటులు బయలుదేఱిరి. వారిరువురును మాటలాడుకొనుచు నదీప్రాంతములకు వచ్చుసరికచ్చట ననేకములగు వర్తకులనావలు నదిలో సంచారముచేయుచుండెను. అస్తమయభానుఁ డెఱ్ఱని కాంతుల యమునాతోయములపైఁ బ్రతిఫలింపఁజేయుచుండెను. వందలకొలఁది నౌకలు ప్రపంచమునందలి సామగ్రులఁ దెచ్చి ఢిల్లీనగరమున దింపుచుండెను. చల్లగాలిచే సేదతీరి నగరపరిసరముల దాఁటు నప్పటికి వారికిరువురు సన్యాసులు కనఁబడిరి. శివాజీ వారినిఁ జూచి రామసింగుతో నిట్లనెను. "సన్యాసులకడ మంచిశక్తు లుండునని విందుము. వీరేమైన నా కారోగ్యము కలిగింపఁగలరేమో! పోయి విచారించుదము."

రామ:—మంచి దట్లే యొనర్పుఁడు.

శివాజీ పిమ్మట వారినిఁ జేరి తనశరీరస్థితి నెఱుకపఱచి యారోగ్యము కలిగింపవలసినదని ప్రార్థించెను. కొంతవడికి వారంగీకరించి మఱునాఁడిదే వేళకు రమ్మని చెప్పి వారు వెడలిపోయిరి. శివాజీ రామసింగులు నాఁటి కిండ్లకుఁ బోయిరి.

ఆసన్యాసులు నిజమైన సన్యాసులు కారు. వారిమాటల వలన నందొకరు రామదాసుస్వామియనియు రెండవ సన్యాసి

శివాజీ పరిచారికయగు గులాబీయనియుఁ దెలియవచ్చెను. వారి యాలోచనము ననుసరించి శివాజీ ప్రతిదినము తనయారోగ్యము నిమిత్తము మధురాహారములఁ జేయించి భవానీ మాతకు నివేదన మొనరించి నగరమునందలి ప్రతియింటికిఁ బంపుచుండెను. ఆనడుమనే శివాజీ మాయచేసి ఢిల్లీనగరము నుండి పాఱిపోవుటకు నిశ్చయించుకొనెను.

ఆతనికి రోషినారగల ఢిల్లీ విడిచిపెట్టుటకు మాత్ర మిష్టము లేదు. గులాబీని బిలిచి సంగతి చెప్పెను. ఆమె ప్రతిదినము మాయచేసి సన్యాసినివేషమున నంతఃపురమునకుఁ బోయి రోషినారతో మాటలాడి వచ్చుచుండెను. తుదకు శివాజీ తప్పించుకొనిపోయి యొక సంకేతస్థలమున నుండుటకును, గులాబీతో రోషినార మాఱువేషమున వచ్చి చేరుటకు నంగీకరించినదని గులాబీ వచ్చి శివాజీతోఁ జెప్పెను. నియమము ననుసరించి యొకలేఖ వ్రాసి శివాజీ గులాబీచేతి కిచ్చి సంకేతస్థలము నెఱిఁగించి మహమ్మదీయుల కన్నులలోఁ గారముకొట్టి తప్పించుకొని వెడలిపోయెను. రేపే పాదుషా జన్మదినమగుటచే వారిరువురును దప్పించుకొనుటకు వీలనియు సంకేతస్థలమున రోషినారతో వచ్చి కలిసికొందుననియు శివాజీతోఁ జెప్పి గులాబీ యంతఃపురమునకు జాబు తీసికొని వెడలిపోయెను.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము

ఈదిన మలంగీరుపాదుషా జన్మదినోత్సవము. ఆయుత్సవ సందర్భమునాఁడు ఢిల్లీనగరమంతయు కళకళలాడుచుండెను. అంతఃపురములోనికి వెడలుట కేరికి నభ్యంతరము లేదు.

అందఱును స్వేచ్ఛగఁ దొంపరగఁ దిరుగులాడుచుండిరి అంతః పురములో నాదినమున వేడుకలు హెచ్చు. ఒక రాణికంటె మఱి యొక రాణి వేడుక లతిశయముగ ఖాదుషాగౌరవము కొఱకుఁ జేయుచుండెను. ఆఁడువాఁ డ్రెవ్వరైన నంతఃపురములోనికి రావచ్చును పోవచ్చును. నగరవాసులందఱు స్త్రీలచే నాహ్వా నింపఁబడి నగరులోనికిఁ బోవుచుండిరి. వచ్చుచుండిరి. రాజ్యము నందలి వివిధభాగములనుండి సామంతులు స్నేహితులు బంధు వులు ప్రజలుకూడ ఖాదుషాపుట్టినదినమున కచ్చటికి వచ్చి యుండిరి. కొందఱు నజరానా లర్పించుటకు, కొందఱు బహు మానము లందుటకు, కొందఱు వేడుకకొఱకు, కొంద ఱాహ్వా నమునంది, కొందఱందక, కొందఱాహ్వానముతో నిమిత్తము లేకుండ వచ్చియుండిరి. ముఖ్యముగ నీపెన మంతఃపురస్త్రీలకు భోగ్యమైనది. వారు విచ్చలవిడిగఁ బ్రవర్తింపవచ్చును ఇష్టమైన యుత్సవము లాలోచించుకొనవచ్చును. అందువలన నిది స్త్రీలకుఁ బర్వదినము. ఆభరణశోభితములగు దుస్తుల ధరించి యుందఱు సుఖముగఁ దిరుగుచుండిరి. అత్తరు పన్నీరు మున్నగుపరిమళ ద్రవ్యములతో నూదువత్తులపరిమళము కలిసి చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశమంతయుఁ బరిమళవంతమగు చుండెను. స్త్రీలాభరణ ములు హారములు దుస్తులు పువ్వులు రత్నములుఁ బొదిగిన నగలును గొనుచుండిరి.

జనానాలో జరుగుచున్న సంతలో గులాబీకి రోషినార కనఁబడలేదు. ప్రక్కవొడ్డిలోనికిఁ బోవుసరి కొక పెద్దభవన మామెకుఁ గాన్పించి ఆ మేడపై షాజహానుతోఁ గలిసి నిలువఁ బడి యుత్సవములఁ జూచుచున్న రోషినారను జూచెను. రోషినార గులాబినిఁ బైకి రమ్మని సన్న చేసెను.

"నీవెచ్చటికిఁ బోవుచున్నావు?" అని రోషినార యడిగెను.

"నేను కొన్ని బహుమానములు తెచ్చితిని. అవి మీకు గాక మఱియెవ్వరికి?" అని గులాబీ యనెను.

వారిర్వురును షాజహానుతో లోనికిఁ బోయిరి. "ఏమి విశేషము?" అని రోషినార యడిగెను. గులాబీ వృద్ధునిజూచి సందియపడెను. "భయము లేదు. ఈతఁడు నాతాత. ఆయన కంతయుఁ దెలియును. చెప్పుము." అని రోషినార పలికెను. గులాబీ విషయ మిట్లు చెప్పసాగెను. "అమ్మా! శివాజీ యీసరికిఁ దప్పించుకొని పాఱిపోయియుండును. ఆతఁ డరణ్యము నడుమ నొకపాడింటిలో మనకై వేచియుండును. నీవు నాతోఁ దక్షణము బయలుదేఱి రావలెను," అని గులాబీ యనెను.

"శివాజీ యేల పాఱిపోయెను?" అని షాజహాను రోషినార లొక్కమాఱే ప్రశ్నించిరి.

"చక్రవర్తి తనతల తీయించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడని యెఱిఁగి పోయెను." అని గులాబీ ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

షాజహాను రోషినారలు తలవంచుకొని నిట్టూర్పులఁ బుచ్చిరి.

"రాకుమారికా! శివాజీ నాకొకలేఖ నిచ్చెను. అది యిదిగో!" అని గులాబీ పైఁటనుండి జాబునుదీసి రోషినార కొసఁగెను.

రోషినార యుత్తరమును దీసికొని గులాబీవంకకే చూచుచుండెను. షాజహా నాయుత్తరమును దీసికొని, ముద్ర విప్పి యీవిధముగఁ జదివెను.

"రోషినార! హృదయేశ్వరి!

నిన్నుఁ జూచి యొక యుగమైనది. రాకాసుధాకరబింబమునుబోలు నీముఖమునందలి కిరణములఁ గ్రోలలేక నేఁబొందుచున్న విచారము నేనెట్లు వర్ణింపఁగలను? నీవు నన్నుఁ గలిసికొనినప్పుడు నీవే నావిచారపరిమాణమును గ్రహింపఁగలవు.

నేను నిన్నుఁ బట్టుకొని నాకోటకుఁ దీసికొని పోయినప్పుడు నీయనురాగము సంపాదింపవలెనని కాని నీరూపమునకుఁ గోరిక కలిగి కాని నేనుంపలేదు; కాని నీచంచలకటాక్షములు నాపైఁ బడినప్పటినుండి నేను వానికి వశుఁడనైతిని. ఇంద్రజాలికుని నెమలిపురివలె నీదృష్టి నన్ను నిశ్చేష్టితు నొనరించినది మొదలు, నామన సొకవిధముగ మాఱిపోయినది. నీ యాకృతి నాహృదయమునఁ జిత్రింపఁబడినది. యువకులహృదయములకు యువతులు సంతోషమును గలిగించెదరని పెద్దలందురు. ఈవిచిత్రమేమి? నీవు—నీరూపము నగ్నిశిఖవలె నాహృదయమునఁ దవిలి నాచెకుముకివంటి హృదయమును గరగియు వేయుచున్నది.

మనోహారిణీ! ప్రియాంగనా! నీసంతోషమునకై నే చేయని ప్రయత్నము లేదు కదా! మందహాసరుచులతో నీ పెదవులఁ దాఁడవింపఁజేయుచు నీవే స్వేచ్ఛగ మాటలాడక నన్ను వేధించితివి కాని నేను నీకనుబొమల వంకనైన నెదిరించి యెఱుఁగను. మీతండ్రికిఁ గోపమువచ్చునని నీవు సందియ మొందితివి. తుద కాతనికోపాగ్నినే చిక్కుకొంటివి కదా!

ఐనఁ గడచిపోయినవిషయములఁ ద్రవ్వనేల? ప్రాణనాయకీ! నేను నీకై నాసర్వస్వమును విడువఁ దీర్మానించుకొంటిని. నాకు నీవు తప్ప నేమియు నక్కఱలేదు. కావున నన్ను బ్రతికించుటకు నీదివ్యదర్శనము నొసఁగఁగోరుచుంటిని.

నీజనకుని సైనికులు నాదుర్గమును ముట్టడించిననాఁడు—ఆనాఁడు—నేను నీకడకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి నీకడ నేడ్చితిని. నీవప్పుడు నాతోనసిన ధైర్యవాక్యము లిప్పటికి నాశ్రవణ కుహరములఁ బ్రతిధ్వనించి సంగీతముఁ బాడుచున్నవి. నేను జీవించియుండుట కాసంగీతమే కారణము.

నేనిక్కడఁ దగుల్కొనిన కష్టముల నీవు గ్రహించి యుందువు. అదియేమియో కాని నేఁడు నాకెద్దియో కష్ట మావరించినట్లున్నది. మరణమువచ్చునని భీతికలుగుచున్నది. ఈ కష్టశకునములవలన నేఁ బాఱిపోయితిని. గులాబీ సంకేత స్థలమునకు నిన్ను తీసికొని వచ్చును.

నీవు నన్ను విడువవని ధైర్యముగనున్నది. అట్లు కానియెడ నేను నీకష్టజీవితమును ముగించెదనని నమ్ముము. ఏమనగా: ఇఁక నే బ్రతికిన ప్రయోజనము లేదు. నీవులేని యీ జీవితమున కేమి ఫలము? ముందు జన్మమునందైన నేను నిన్ను గలిసికొని నిన్ను నా ప్రియసఖివని పట్టుకొని సుఖింపఁగలను. నేనిప్పుడు నీవిరహ సముద్రమున మునిఁగిన నా కాముందాసయే నావయగుఁగాక.

నీతండ్రి నన్నుఁ జంపవలెనని యాలోచించుచున్నట్లు తెలిసికొంటిని. నేను నాప్రాణములఁ బరిత్యజించెదను. కాని నీతండ్రి యాజ్ఞచే నేను మరణింపను. నేను మరణింపవలసిన యెడల నింతకంటె మంచితావున నీకొఱకు స్వతంత్రముగ మరణించెదను.

ఇంతకంటె వ్రాయుటకుఁ గాలములేదు. నేను నిన్ను కలిసికొనినప్పు డనేకవిషయములు ముచ్చటించుకొందము గులాబీతో వెంటనే రమ్ము!

నీ ప్రియుఁడు,
శివాజీ"

"నీ విప్పుడు గులాబీతో వెడలిపొమ్ము! కాని నే చెప్పినది మఱవకుము" అని విచారస్వరమున షాజహా నుత్తరము ముగించి రోషినారతో ననెను. రోషినార కన్నీరు వఱవలగుచుండెను. ఆమె ప్రత్యుత్తర మీయ లేదు.

"నీ వెందుల కేడ్చెదవు?" అని షాజహా నడిగి "నీ వీవంతతోఁ బొమ్ము. ఈనాఁ డేరును నిన్ను ప్రశ్నింపరు" అనెను.

"నేను పోఁజాలను." అని రోషినార పలికి కన్నుల నీరు నింపెను.

వారిరువురు నాశ్చర్యపడిరి.

"ఏల? నీ వీవఱకు మాఱువేషములఁ బరువెత్తఁదలంచి యిపుడేల పోఁజాలవు" అని షాజహా నడిగెను.

"కర్మసూత్రము నేను దాఁటఁగలను?" అని స్వప్నము నుండి లేచినవారివలె రోషినార పలికెను.

ఇట్లు చెప్పి గులాబీని తనవెంట రమ్మని లోపల మఱియొక గదిలోనికిఁ బోయి యామె కొక లేఖ వ్రాసి యిచ్చి, "నాతండ్రి వ్యాకులపడుట నాకిష్టము లేదు—గులాబి! ఈయుత్తరమును దీసికొనిపోయి నాహృదయేశ్వరుని కిమ్ము! నా ప్రియుఁడు సురక్షితముగఁ దన దేశము చేరునట్లు సాయపడుము నీకిదే బహుమాన" మని తనపఱుపుక్రిందనున్న యొకవిలువదైన మంచిముత్యాల హారము నామె కిచ్చి పంపివేసెను. గులాబీ మాటలాడలేక పోయెను. పొంగివచ్చుచున్న కన్నీటితో నామె రోషినారకడ సెలవుతీసికొనెను. రోషినార కన్నీటిజలములో మునిఁగి పడి పోయెను.

ఇరువదినాల్గవ ప్రకరణము

తనజన్మదినోత్సవమునాఁ డౌరంగజేబు కొలువులో సింహాసనముపైఁ గూరుచుండియుండెను. ఆతని కిరుకెలంకుల ననేకోద్యోగులు, ప్రభువులు, సామంతులు నుండిరి. సైనికులు, సర్దారులు రాజకుమారులు దూతలు నాగరికులు నెన్నియో బంగరు వెండి వస్తువుల బాదుషాకు బహుమానముగ సమర్పించుచుండిరి. వేశ్యలు, సంగీతపాఠకులు, వినోదకరులు, ఆటకాండ్రు, వైణికాది జంత్రవాద్య మొనరించువారు, నెందఱో పాడుచుండిరి. ఆడుచుండిరి. కొందఱు భుజములవఱకు భుజియించుచుండిరి. కొందఱొపైనఁ ద్రావుచుండిరి. కొందఱు తినఁగా మిగిలినవి బీదలకై విరజిమ్ముచుండిరి. కొనుట, అమ్ముట, ఇచ్చుట, పుచ్చుకొనుట, తినుట, త్రాగుట యీపను లెటుచూచిన నగపడుచుండెను.

షాజహాను రోషినార లిరువురుతక్కనానాఁడు ఢిల్లీనగరమునందలి ప్రతిప్రాణియు సుఖసముద్రమునఁ దేలియాడుచుంటిననని సంతసించుచుండెను. సాయంకాలము సమీపించుచుండెను. ఆచారము ననుసరించి యాసమయమున సుల్తాను తులాభారముతూగి బంగరువెండినగల నెందఱికో పంచి యిప్పించెను. జన్మదినమునాఁడైన నింతయుదారముగ నుండెకదా యని బాదుషా శత్రువులుకూడఁ దలంచుచుండిరి. ఇతరదర్బారు మర్యాదలు ముగించి సింహాసనము నెక్కి కూరుచుండఁగా నింతలో దక్కనునుండి యొకవార్తాహరుఁడు ప్రవేశించి బాదుషాకు వంగి సలాముచేసి యొకయుత్తరము నాతనియెదుట బల్లమీఁద నుంచెను. అది తీసికొని చదివి చక్రవర్తి "కొత్యాక్!"

అని యడిగెను. భీకరాకారుఁ డొకఁడచ్చట ప్రవేశించెను. అందఱు గడగడ వణఁకుచుండిరి. చక్రవర్తి కొత్వాలును జూచి "నీవే పోయి వెంటనే శివాజీ శిరమును కోసికొనివచ్చి చూపుము" అని యాజ్ఞాపించెను.

"చిత్తము—" అని చేతులు కట్టుకొని యాతఁడు క్రిందికే చూచుచు వెనుకకుఁ దిరుగకుండ నిష్క్రమించెను.

ఈయాజ్ఞ బాదుషా పెదవుల దాఁటుట తడవుగాఁ గొత్వాలుతో ననేకులు సభనుండి శివాజీని నఱకుట చూడవలెనని పోయిరి. "అహో! రాజస మేమిచేయింపలేదు? చరిత్రపుటలఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందిన శత్రుత్వమునకో - మతాభిప్రాయభేదమునకో - వారసత్వపుకారణమునకో - స్వలాభమునకో - రాజ్యవిస్తీర్ణతకో - నఱకఁబడినతలలెన్ని కనుపించును? అధికారము పేరున - రాజ్యాధికారగర్వమున-గద్దెపఱకలవలెఁ బరుల ప్రాణము లెన్ని నశించినవో ?" అని కొందఱుసజ్జను లూహించిరి "హిందూ రాజ్యమిఁక సరి!" అని కొంద ఱనుకొనిరి. "విధివ్రాత యని వేదాంతపుముక్క నొక్కరనిరి.

కొత్వాలు వెళ్లినపిమ్మట సభ్యు లట్లు తలంచుచుండ బాదుషా యీవిధముగఁ దలపోయఁదొడఁగెను. ఇంక నే మున్నది ? నాకోర్కెలు సిద్ధించినవి. భానుఁడఁక నాశత్రువును గనుఁగొనలేఁడు నాపైఁ దిరుగుటకుఁ బ్రయత్నించినజయసింగు పెండ్లి యైపోయినదికద! ఇఁక నాతఁడు లేఁడు. ఇతరు లందఱు నణఁగిపోయిరి. నాపుత్రునియందు నాపై దండెత్తఁ దలంచినందులకు విశ్వాసము నశించినది. ప్రజలు సైనికులు నాతని నమ్మరు. ఈసరికి శివాజీశిరచ్ఛేద మైయుండు ననుకొనియెదను. ప్రజ లనేక

విధములఁ బ్రయత్నించనిమ్ము. తుదకు నాపంతమే నెగ్గును.' అని సంతోషాంబుధిని దేలియాడుచుఁ జక్రవర్తి యూహించుకొనుచుండెను. ఇంతలోఁ గొత్వాలు వచ్చి చక్రవర్తికి సాష్టాంగ మొనరించెను. ఏదియో కొంప మునిఁగినదని తలంచి 'ఏః శివాజీశిరము?" అని ప్రశ్నించెను. కొత్వాలు లేచి "చిత్త...ము' అని తడవుకొనుచుండ "ఏమైనది?" అని చక్రవర్తి గర్జించెను.

"చిత్తము—ఫాకావాండ్రు తిని త్రాగి—"

"శివాజీ తప్పించుకొనెనా?"-అని చక్రవర్తి డిల్లపోయెను.

కొత్వాలు గజగజవణఁకుచు మిఠాయిగంపలలోఁ గూరుచుండి యాతఁడు తప్పించుకొనిపోయినయుదంతము నెఱుకపఱచెను.

"శివాజీని బట్టుకొని తీరవలెను. మనుష్యుల నంపుఁడు. లేకుండిన మానప్రాణములు దక్కవు" అని చక్రవర్తి యాజ్ఞాపించెను. పలువురు సైనికులు పదివైపులకును బరుఁగులెత్తిరి. తప్పించుకొనిపోయిన శివాజీని పట్టుకొనుట యంతసులభకార్యమా?"

గులాబీ యుచితకాలమున నట్టడవిలోనున్న శివాజీనిఁ గలసికొనెను. "రోషినార ఏది?" అని శివాజీ యడిగెను. గులాబీ లేఖ నందించెను. ఇంకను రోషినార వచ్చుననెడి యాసతో శివాజీ చదువుకొనసాగెను. అం దిట్లున్నది.

"శ్రీమహారాష్ట్రవీరుఁడై చెలఁగుచుండు
శ్రీశివాజీమహారాజు చెంత కిడియె
ప్రాణసఖి యగురోషిన పంపుమనవి

ప్రణయరసపూరితంబునీ ప్రణయలేఖ
గన్నులకు నద్దుకొని చూచి కడువగచితి
మాటమాటకుఁ గన్నీరు లూటలూర
బందిలోనుండి చదివితిఁ బదముపదము
బయటనుండిన సుఖము చేపట్టియుండఁ
నేను బొందెడుబాధచే నెఱుఁగఁగలను
నీదుమనమును వేఁచెడు వేదనములఁ
గాని నీవును నేనును గారకులము
కాము మనదుఃఖములనెల్ల కర్మ తెచ్చె
కర్మనే తిట్ట సుఖమింత కలుగునే మొ!
నిన్నుఁ జేరఁగలేనని నేను మిగుల
వగలఁ బొగిలితి రానని నెగలఁబడకు
కారణములుండె నేరానికార్యమునకు
నైన ధీరత నేనిట్టు లైతిననుచుఁ
దలఁపఁబోకుము నేను నిర్దయతఁ బూని
తనుచు నీ వెంచఁబోకుమీ మనమునందుఁ
నేను నినుజేర నాతండ్రి యేడ్చుచుండుఁ
గుందుఁ గూఁతురు కులమును గూల్చె ననుచు
రాజు నేడ్పించె రోషిన రాలుగాయ
యనుచుఁ దల్లులు దిట్టెద రనవరతము
కావునను రాక మానితిఁ గరుణఁ జూడు!

... ...

నాకొఱకు నీకు వేదన లేకపోదు
నీకు బాధల నొందుట నిజము నిజము!

ఐన నొక్కటి చెప్పెద నైహికమున
నీదు ప్రియసఖి రోషిన లే దటంచు
మరణమును బొంది పరలోక మరిగె ననుచుఁ
దలఁచి శాంతిని బొందుము ధైర్యమూర్తి!

... ...

ఏఁగు మింటికి వేగమే యేఁగు మయ్య!
చక్రవర్తియు నీయెడఁ జలముఁ బూనెఁ
జేతికందినఁ జంపఁగఁ జేయు నతఁడు
నెట్టులైనను జంపఁగఁ బట్టుపట్టె;
నేఁగు మింటికి వేగమె యేఁగు మయ్య!
అచట నీప్రజ నీకయి యడలుచుండు
వారిపై నీకృపావర్షధార లంపి
సౌఖ్యజీవన మీయఁగ సాగిపొమ్ము
రాజవై యేలుకొను రామరాజ్యముగను
నీవు లేనట్టి ప్రజ భీతి నెగడకుండఁ
బొమ్ము వారల వేగమె ప్రోవుమయ్య!

... ...

ధరణి నెందఱు లేరు సౌందర్యవతులు
నన్నుఁ దలఁచన్న వారల నెన్నఁగలవు
తురకబాలికఁ బెండ్లాడి పరులచేత
హేయమతిఁ జూడఁబడ నేల హిందువుఁడవు
పరమసౌందర్యమూర్తినిఁ బరిణయమయి
రాజ్యసుఖములనొందుము రాజరాజ
నిన్ను వేఁడెద వేగమె నన్ను మఱువు

పెపెవొ నేఁగోరు తుచ్ఛకోర్కె సహనపత్ర్యసదః
మనచిరస్నేహ మూహించి మఱచిపొమ్ము!

. . .   .

నాకొఱకు నీవు దుఃఖింప న్యాయమేమి?
నీకొఱకు నేను పరిణయ నియతి మాని
కన్యనై యుండు నీజన్మఁ గడపుచుందు
నిన్ను ధ్యానించి మదిలోన నిఖిలసుఖము
లొందఁ జూచెద నీవేల కుందవలయు
నాకొఱకుఁ దలఁపుము ప్రాణనాథ నీవు
పురుషుఁడవు నీవు ధైర్యంబుఁబూనకున్న
నబలనగు నాదు దినము లెట్లు జరుగునయ్య?
బ్రహ్మసూత్రంబు నెవ్వరు గడచినారు
విధివిధానంబుమీఱిన వీలు కలదె?

. . .   .

మఱచిపొమ్మయ్య నన్నిఁక మఱువుమయ్య
స్మృతిపథంబున నన్నిఁకఁ జెదరఁగొట్టి
క్రూరురాలిని నీమూర్తిఁ గూడలేని
వజ్రహృదయంబుగలనన్ను వదలివేసి
తెఱకుఁదురకలబిడ్డ నన్మఱచిపొమ్ము!

. . .   .

వ్రాయుటకు నేమి కల దింక వ్రాయలేను
నీవు సర్వజ్ఞుఁడవు వేఱ నీకు వ్రాయఁ
బడఁతి వ్రాసుట తప్పగుఁ బ్రాణమిత్ర!

తెలవ యీజన్మమున? కింక సెలవుసెలవు!
రోషమూనకు మన్నింపు!—

రోషినార."

ఉత్తరమును ముగించి శివాజీ హతాశుఁడయ్యెను. అతనికి రోషినార లేని ప్రపంచము శూన్యముగఁ గన్పట్టెను. ఒక్క పెద్దనిట్టూర్పును విడిచెను. గులాబీవైపునకుఁ జూచి "ఏమిటి? ఇట్లు చేసికొని వచ్చితివి? అని ప్రశ్నించెను. గులాబి కన్నీళ్లతో జరిగినసంగతు లన్నియుఁ జెప్పుచుండెను. అది వినుచు శివాజీ యాఁడుదానివలె నేడ్చుచుండెను. "అయ్యో! గతజలసేతుబంధ మేల? శత్రు రాజ్యము విడిచి పోవలదా?" అనెను.

"ఇఁక నా రోషినార లేదా?" అని శివాజీ యేడ్చుచు కారుచీకటితో నిండియున్న యరణ్యమున వా రేమైనది యింకను తెలియ లేదు.

సమాప్తము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1954.

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
శ్రీమహాభక్తవిజయము, శ్రీ శ్రీపాదసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి		12	0
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి	...	0	12
పంచతంత్రహితోపదేశకథామంజరి. A. S. P. అయ్యర్		1	12
నామహారాష్ట్రయాత్ర	...	4	0
నేటికాలపుకవిత్వము, శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాన్తము		3	0
సంగ్రహరామాయణము, జనమంచి శేషాద్రిశర్మవిరచితము		1	8
సంగ్రహభాగవతము	,,	2	8
సంస్కృతనాటకకథలు, సీతారామశాస్త్రిది 1,2 భాగములు		2	0
,, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారిది IIIవ భాగము		2	0
పరమానందశిష్యులకథలు	...	0	4
నలుగురుమంత్రులకథలు	...	0	6
అయిదుగురుదొంగలకథలు	...	0	8
రేచుక్క పగటిచుక్కకథలు	...	0	4
సత్యసేనవిజయము	...	0	6
ఋషులచరిత్ర	...	1	0
పురాణగాథలు I	...	1	0
,, II	...	1	0
త్రిలిఙ్గకథలు	...	1	0
బాజీరాయనిచరిత్ర	...	1	4
రఘువంశకథ	...	0	10
విక్రమార్కచరిత్ర, భాగవతుల రామమూర్తిశాస్త్రిగారిది		1	8
మర్యాదరామన్నకథలు	...	0	3
మైరావణచరిత్ర	...	0	2